

T E R C Ü M E

MARTIALIS	Epigramlar
GAZZALÎ	Uzlet Üzerine
ANDRE GIDE	Baudelaire ve Mösyö Faguet
BAUDELAIRE	2 Şiir
SAMUEL JOHNSON	Deneme
WASHINGTON IRVING ..	Edebiyatın Değişkenliği
RAINER MARIA RILKE ...	Sancaktar Christoph Rilke'nin
	Aşk ve Ölüm Destanı
FRIEDRICH DURRENMATT	Sonbahar Sonlarında Bir Akşam
	Vakti (Radyo Oyunu)
ELSA MORANTE	Gözlüklü Adam

AHMET MUHİP DRANAS	2 Şiir
ORHAN VELİ KANIK	8 Şiir

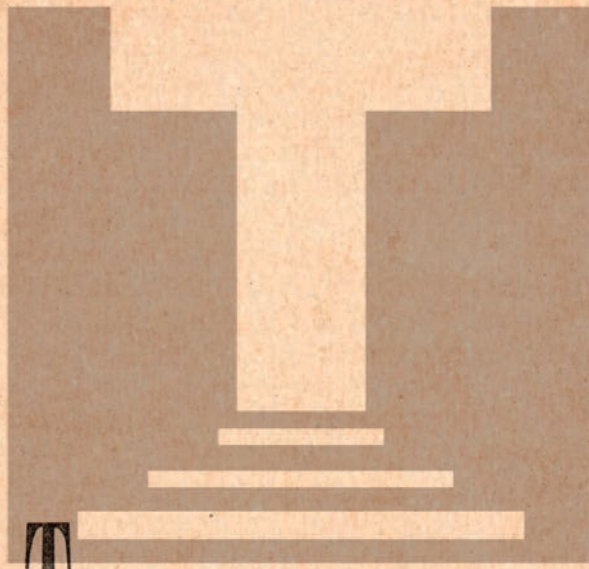
İNCELEMELER

M. N. GENÇOSMAN	Mevlânadan Tercümeleler
MARTIN ESSLIN	Uzdışı Tiyatro

ÇEVİRİLER ARASINDA

NAPOLÉON'DAN ÖLMEZ SAYFALAR - LÉLIA - SÖYLEŞİLER - SUÇ VE CEZA -
BUDALA

TERCÜME

Millî Eğitim Bakanlığı Tercüme Kurulunca üç ayda bir çıkarılır.

YAZI KURULU : Fehmi BALDAŞ, Salâh BİRSEL, Afif OBAY, Nebil OTMAN,
Tahsin SARAÇ, İrfan ŞAHİNBAŞ, Bedrettin TUNCEL

Dergiye gönderilen yazılardan basılmayanlar geri verilmez.

Çeviri ve yazılar şu adrese gönderilmelidir : TERCÜME DERGİSİ, Tercüme
Kurulu, Millî Eğitim Bakanlığı, Yayım Müdürlüğü, ANKARA.

Dizildiği ve basıldığı yer : Ankara Üniversitesi Basımevi - 1965

T E R C Ü M E

SAYI : 83

TEMMUZ - EYLÜL 1965

CİLT : XVII

MARTIALİS

Epigram türü başlangıçta, mezar taşlarının üzerine yazılan, ya da özel, genel yaşantıyla ilgili bir olayı anmak için yazılmış kısa, vezinli şiirlerdir. Romada, gelişen bu türe biçimini ve konularını belirleyen ozan, Catullus'tan sonra Martialis olmuştur. Martialis'le birlikte, genel tiplerden ayrıntılara, özellikle, insan ruhunun derinliklerine kadar inen bir sanat anlayışı içinde, günlük yaşantının, doğumdan evlenmeye kadar her türlü olayını, sevgiden nefrete kadar her türlü duygusunu, çok kere şaka, istihza, hatta maskaralık havasında, uzun, kısa her çeşit kalıpta, çoğunlukla bir kaç dize içinde betimleyen bu türün sınırları ve konuları belirlenmiştir. Martialis yaşadığı devrin (I. S. 38 (41?)–104?) erdemli, erdemsiz, tutumlu, müsrif, özgür, dalkavuk, vefalı, vefasız, çeşitli tiplerini küçük, canlı tablolar halinde günümüze geçiriyor, devrinin Roma'sını anlamamız için zengin bir hazine sağlıyor bize.

Martialis'in sanatkâr olarak değeri, insan ruhunun saf, temiz yanlarını da hileli, küçük, zavallı yanlarını da ustalıklı çizmesini bilen realist bir ozan olmasından ileri gelir.

Martialis'in kişiliğini iyi anlayabilmek için, yaşadığı çağı iyi bilmek gerekli. Yer yer insanlara koşulan koşullara isyan eder görünen, insan ihtiraslarını, çizdiği tablolarla yeren Martialis'in nasıl olup da, eserinde erdemli, ahlâklı kişilere verdiği yer kadar, kusurlara, açık saçık ve ahlâka aykırı davranışlara da yer verdiğini; bu dürüstlikle çarpıklığın Martialis'te nasıl yan yana barınabildiğini anlayabilmek zordur. Bu bakımdan Martialis'in belirli bir düşünüşten yana olmadığını kabul etmek gerek.

Romada bir ahlâk ve insanlık anlayışını temsil eden homo humanus'un nitelikleri, bu tipi süregötüren Genç Plinius'la dost da olsa, Martialis'de yaşamamaktadır.

EPIGRAMMATA

I,3

Argiletanas mavis habitare tabernas,
cum tibi, parve liber, scrinia nostra vacant.
Nescis, heu, nescis dominae fastidia Romae:
crede mihi, nimium Martia turba sabit.
Maiores nusquam rhonchi: iuvenesque senesque
et pueri nasum rhinoceritis habent
Audieris cum grande sophos, dum basia iactas.
ibis ab excusso missus in astra sago.
Sed tu ne totiens domini patiare lituras
neve notet lusus tristis harundo tuos,
Aetherias, lascive, cupis volitare per auaras:
i, fuge; sed poteras tutior esse domi.

I,54

Si quid, Fusce, vacas adhuc amari—
nam sunt hinc tibi, sunt et hinc amici-
unum, si superest, locum rogamus,
nec me, quod tibi sim novus, recuses:
omnes hoc veteres tui fuerunt.
tu tantum inspice qui novus paratur
an possit fieri vetus sodalis.

II,5

Ne valeam, si non totis, Deciane, diebus
et tecum totis noctibus esse velim.
Sed duo sunt quae nos disiungunt milia passum:
quattuor haec fiunt, cum rediturus eam.
Saepe domi non es, cum sis quoque, saepe negaris:
vel tantum causis vel tibi saepe vacas.
te tamen ut videam, duo milia non piget ire;
ut ne non videam, quattuor ire piget.

III,25

si temperari balneum cupis fervens,
Faustine, quod vix Iulianus intraret,
roga lavetur rhetorem Sabineium:
Neronianas is refrigerat thermas.

EPIGRAMLAR

I,3

(evlât sevgisi)

Can atarsın Argiletum 'da bir dükkâna kurulmağa, (1)
oysa yerim var, kitapçığım. seni oturtacak!
Bilmezsin, ah! bilmezsin, ne titizdir o kudretli Roma,
Mars soyunun zevki kıl gibi ince, inan bana!
Hiç bir yerde yoktur böyle didikleme: gencin, kocanın,
çocuğun burnu, tıpkı rinoseeros burnu gibi!
Alkışlar ya seni brova'yla, tam öpücük yollarken sen,
kıçına bir tekme vurur da yıldızlara yollar!
Ama sen istemezsen efendinin düzeltmelerini,
şakalarını çizsin istemezsen kamyş kalem,
kuş gibi uçmak istersen havalarda, git, kurtul, çapkın!
ama doğrusu, evimde daha rahat ederdin!

I,54

(dost)

Boş bir köşen varsa sevgi için, Fuscus,
bilirim sağda solda dostun çok çünkü,
bir yer diliyorum, varsa boş, göğsünde!
Çevirme hemen beni yeniyim diye,
bütün eski dostların başta yeniydi,
bak yalnız, sana yeni görünen dostun,
eski bir dost olabilecek mi yarın!

II,5

(gidiş - geliş)

Kahrolayım Decianus, istemiyorsam,
günler geceler seninle birlik olmayı,
ama iki bin ayak ayırıyor bizi,
dönerken de iki bin, eder dört bin tamam!
Çok kez yoksun evde, olsan da açmazsın ya,
bütün vaktini vermişsin keyfe, davaya!
üşünmem iki binden, seni görmek için,
üşeniyorum dört binden, görmemek için!

III,25

(buz gibi)

Sıcak banyoyu ılıtmak istersen,
hani Iulianus'un bile zorla,
dayanabileceği kadar sıcak,
rica et, Faustinus, Sabineius'tan (2)
hazret bir kez yıkansa hamamında,
Buz eder Neron hamamını bile!

III,50

Haec tibi, non alia, est ad cenam causa vocandi,
versiculos recites ut, Ligurine, tuos.
Deposui soleas, adfertur protinus ingens
inter lactucas oxygarumque liber:
alter perlegitur, dum fercula prima morantur:
tertius est, nec adhuc mensa secunda venit:
et quarum recitas et quintum denique librum.
putidus est, totiens si mihi ponis aprum.
Quod si non scombris scelerata poemata donas,
cenabis solus iam, Ligurine, domi.

IV,83

Securo nihil est te, Naevole, peius; eodem
sollicito nihil est, Naevole, te melius.
securus nullum resalutas, despicias omnes,
nec quisquam liber nec tibi natus homo est:
silicitus donas, dominumque regemque salutas,
invitas. Esto, Naevole, sollicitus.

VI,20

Mutua te centum sestertia, Phoebe, rogavi,
cum mihi dixisses "Exigis ergo nihil?"
Inqiris, dubitas, cunctaris meque diebus
teque decem crucias: iam rogo, Phoebe, nega.

VII,10

Pedicatur Eros, fellat Linus: Ole, quid ad te
de cute quid faciant ille vel illa?
centenis futuit Matho milibus: Ole, quid ad te?

III,50

(yemek-şiiir yarışması)

Bir tek nedeni var, Ligurunis, iki değil,
bir tek, başkalarını yemeğe çağırmanın:
cânım dizelerini okumak istiyorsun!
Ben daha çıkarmadan ayağımdain kabını,
konur sütlüler, balık salçalariyle birlik,
koskoca bir kitap ortaya! Hop, ikincisi!
birinci yemek de bekleye dursun yerinde!
Hop üçüncüsü! İkinci yemekten haber yok!
Sonra dördüncüyü okursun, beşinciye de!
yahu, bıkar insan, bu kadar kez domuz yese;
suçlu dizelerini eskiciye vermezsen,
artık evinde, Ligurinus, yalnız yersin sen!

IV,83

(işkil)

Korkun olmadı mı, Naevolus, senden kötüsü yok,
işkilli olunca, Naevolus, senden iyisi yok,
korkun yoksa, selâm sabah da yok senden kimseye,
tepeden bakarsın herkese, sanki senden başka,
anasından adam doğmuş, özgür doğmuş kimse yok!
işkilin varsa armağan verirsin, selâmlarsın
“efendim, patronum!” diye, davet edersin eve,
Bir şeycik demem, Naevolus,işkilden sen kurtulma!

VI,20

(vaz geçtim)

Senden yüz bin sesters, Phoebus, borç istedim,
“istemez misin bir şey?” demiştin diye,
bir soruşturma, bir tereddüt, bir kuşku,
on gündür işkence ediyorsun dostum,
hem kendine, hem de bana: yalvarırım
reddet de sen, Phoebus, artık kurtulalım.

VII,10

(neme gerek)

Eros satar vücudunu, Linus ağzını, Olus ne üstüne vazife?
N'aparsa yapsın derisini ikisi de?
Matho yaparsa yüz bin sesters'e çapkınlık, Olus, ne üstüne
vazife?

non tu propterea, sed Matho pauper erit.
in lucem cenat Sertorius: Ole, quid ad te,
cum liceat tota stertere nocte tibi?
Septingenta Tito debet Lupus: Ole quid ad te?
assem ne dederis crediderisve Lupo.
Illud dissimulas ad te quod pertinet, Ole,
quodque magis curae convenit esse tuae.
pro togula debes: hoc ad te pertinet, Ole.
quadrantem nemo iam tibi credit: et hoc.
Uxor moecha tibi est: hoc ad te pertinet, Ole.
poscit iam dotem fillia grandis: et hoc.
Dicere quindecies poteram quod pertinet ad te:
sed quid agas ad me pertinet, Ole, nihil.

IX, 9 (10)

Cenes, Canthare, cum foris libenter,
clamas et maledicis et minaris.
deponas animos truces monemus:
liber non potes et gulosus esse.

XI, 68

parva rogas magnos; sed non dant haec quoque magni.

Ut pudeat levius te, Matho, magna roga.

TUSTAV

*Sen olmazsın Matho olur yoksul, sonunda!
Sertorius yer içerse sabahlara dek, Olus, ne üstüne vazife?
gece horul horul uyuyorsun mademki!
Lupus'un Titus'a borcu varsa yüz binler, Olus, ne üstüne
vazife?*

*Para borç vermezsin Lupus'a olur biter.
Ama bilmezlikten gelirsin sen, Olus, üstüne düşen vazifeleri,
yapman düzenlemen gereken bir çok şeyi.
Elbisenin borcu var, Olus, bak, bu borcunu ödemek sana
vazife!*

*borç vermez sana kimse: bu, sana vazife!
Karın kötülük yapıyor sağda solda Olus, bak bu da sana
vazife!*

*Büyük kızın çeyiz ister, sana vazife!
Sıralayabilirim senin vazifelerini on beş kaleme ama,
senin ne yaptığın ne üstüne vazife?*

IX,9 (10) (özgür - obur)

*Can atarsın, Cantharus, beleş şölen,
çingar, küfür, tehdit, dedin mi de sende!
Bırak bu kötü huyu, öğüdüm olsun,
sen hem özgür hem de obur olamazsın!*

XI,68 (büyük-küçük)

*Küçük bir şey istiyorsun,
büyük kimselerden Matho,
onu bile vermiyorlar!
utancın az olsun diye,
Matho, büyük bir şey iste!*

Çeviren : Türkân TUNGA

NOTLAR

- 1) Romada kitapçıların bulunduğu semt.
- 2) Retor Sabineus diyor metin.

UZLET ÜZERİNE

GAZZALÎ

Bil ki, bilginler arasında “uzlet”mi¹ yoksa insanlarla kaynaşma mı daha üstün bir harekettir, konusunda anlaşmazlık vardır.

Sufyan-ı Sevrî, İbrahim Edhem, Dâvud-u Tâyi, Fuzeyl b. İyaz, Süleyman Havas, Yusuf-u İsbat, Hazife-i Maraşî, Bişr b. Hafî ve daha bir çok muttaki² ve büyüklerin - Tanrının rahmeti onların üzerine olsun - inancına göre, *uzlet* ve bir köşeye çekilip ibadetle meşgul olma, insanlarla görüşmeden daha iyi ve daha faziletli bir iştir. Zâhir bilginleri ile büyük bir topluluğun inançları ise, bunun tam tersinedir; yani onlarca insanlarla karışıp görüşmek daha iyidir. **Ömer** -Tanrı ondan razı olsun-: “*Uzletten* nasibinizi saklayınız.” der. **İbni Sirîn** de: “*Uzlet* ibâdetdir.” demiştir.

Biri **Dâvud-u Tâyi**'e dedi ki: “*Dünyadan* perhiz et ve ölünceye kadar da onu bozma; insanlardan, arslandan kaçtukları gibi kaç.” **Hasan-ı Basrî** ise diyor ki: “*Tevrat*'ta şöyle yazılıdır: Kanaat eden bir kimse hiç birşeye muhtaç olmadı; *Uzleti* seçince selâmeti buldu. Şehvetini ayak altına almışsa kurtuldu; kıskançlık duygusunu yenmişse insanlığı meydana çıktı ve eğer birkaç gün sabretmişse ölümsüz mutluluğa erişti.”

Veheb b. El- Verd diyor ki: “*Hikmet* on tanedir; dokuzu susmakta, onuncusu *uzlettedir*.” **Rebi b. Huseym** ve **İbrahim Nahafî** şöyle söylemişlerdir: “İlim öğren ve insanlardan uzaklaş.”

Mâlik b. Esed kardeşlerini görmeğe, hastaları yoklamağa ve cenâze geçirmeğe giderdi, sonra da hepsinden eletek çekip bir köşeye çekilirdi.

Fuzeyl derdi ki: “Yanımdan geçip beni selâmlamayan, hastalandığımda yoklamaya gelmeyen bir kimseye büyük minnet borçluyum.”

Sâ'd b. Ebi Vakkas, Said b. Zeyd sahabenin büyüklerindendi. Medine yakınında Akik denilen bir yerde otururlar ve cuma namazına gelmezlerdi. Başka bir iş de yapmazlardı. Sonunda o yerde öldüler.

Emirlerden biri **Hatem-i Asam**'a şöyle derdi: "Bir ihtiyacın var mı?" Var diyince, Nedir? diye sorar, **Hâtem** de: "Ne beni seni göreyim, ne de sen beni göresin!" cevabını verdi.

Biri **Sehl-i Tusterî**'ye: "Görüşmemizi istiyorum." deyince, o da "İkimizden biri ölünce öbürü kiminle görüşecek ve konuşacaksa şimdi de aynı kimseyle görüşmeli!" karşılığını verir.

Bil ki bu konudaki anlaşmazlık tıpkı evlenmek mi evlenmemek mi daha iyi ve doğrudur, görüşlerindeki benzer. Gerçekse, bunun duruma göre değişmesidir. İnsan vardır, onun için *uzlet* daha iyi görünür; insan vardır, insanlarla karışıp yaşaması daha doğrudur. *Uzletin* fayda ve zararlarını söylemeden de bu anlaşmazlık.

UZLETİN FAYDALARI

Bil ki *uzletin* altı faydası vardır:

Birinci Faydası, zikir ve fikir feragatidir: Yâni, ibâdetlerin en büyüğü düşünmektir. Bu, Tanrının sanatının şairciliği, yer ve göğün azameti üzerinde düşünmek ve yine O'nun bu dünya ile öbür dünyadaki sırlarını tanımaktır. Hattâ en büyüğü, kendini bütün bütün Ulu Tanrının zikrine vermesidir. O derecede ki O'ndan başka her şeyden ve kendi özvarlığından habersiz bir hâle gelinceye ve Tanrıyla yalnız kalıncaya kadar kendisini zikre vermelidir. Bu da ancak *halvet* ve *uzlet*'le elde edilir. Çünkü Yüce Tanrıdan başka her şey insanı Tanrıyla meşgul olmaktan alıkor. Özellikle, kendinde halk ile beraberken *Hakk* ile olma gücü bulunmayan bir kimse, halktan uzak kalmalıdır. Tıpkı nebîler -Tanrının selâmı onların üzerine olsun- gibi. İşte bu yüzden Tanrının Elçisi -Tanrının selâm ve selâtu onun üstüne olsun- işin başlangıcında *uzlete* çekildi. **Mekke** yakınında **Harra** dağına gitti. İnsanlarla ilgisini kesi, nebîlik nuru kendinde kuvvetleninceye kadar böyle yaşadı. Sonunda vücudu ile halkla, gönlü ile *Hakk*'la beraber olacağı bir dereceye erişti ve buyurdu ki: "Eğer bir kimseyi arkadaş edinseydim, **Ebubekir**'i seçerdim; fakat Tanrının arkadaşlığı başkasının arkadaşlığına yer

birakmadı.” İnsanlar onun herkesle dost olduğunu sandılar. İşte eğer Tanrının velileri de bu dereceye erişirlerse buna şaşmamalıdır. Çünkü **Sehl b. Tusterî** diyor ki: “Ben otuz yıldır Tanrıyla konuştuğum halde, insanlar kendileriyle konuştuğumu sanıyorlar.” Bu imkânsız değildir; meselâ birine âşık olan biri, insanlar arasında bulunduğu halde kimsenin sözü kulağına girmez ve sevgisinden ve tutkunluğundan kimseyi görmez. Ancak kimsenin buna aldanmaması gerekir, çünkü çok defa insanlar arasında mahvolup gider.

Biri bir râhibe: “Yalnızlıkta ne büyük sabır gösteriyorsun!” dedi. Rahip de: “Ben yalnız değilim. Tanrıyla arkadaşlık ediyorum. Ona sırrımı söylemek istediğim zaman ibâdet ediyorum, O’nun bana sır söylemesini arzu edince de Mukaddes kitabı okuyorum”. dedi.

Birine “Bu topluluk *halvetten* ne fayda elde ettiler?” diye sordular; o da: “Ulu Tanrı ile *üns*, alışıklık.” karşılığını verdi.

Hasan-i Basrî’ye: “Burada her zaman bir direğin dibinde oturup duran bir adam var.” dediler. O da: “Gelince bana söyleyin.” dedi. Haber verdiklerinde adamın yanına gidip: “Sen hep yalnız oturuyorsun, neden insanların yanına gitmiyorsun?” diye sordu. Adam: “Beni insanlarla meşgul olmaktan alıkoyan bir işim var.” karşılığını verince, **Hasan-i Basrî**: “Neye **Hasan’ın** yanına gitmiyor ve konuşmalarını dinlemiyorsun?” dedi. Adam: “Bu iş beni hem **Hasan**’dan hem insanlardan alı koyuyor.” deyince, **Hasan**: “Bu ne işi? “sorusunda bulundu. Adam: “Hiç bir zaman yoktur ki Ulu Tanrıdan bana bir nimet gelmemiş olsun ve yine hiç bir zaman olmaz ki ben de bir günah işlemeyeyim. İşte bir yandan o nimetlere şükrediyor, bir yandan da tövbe ediyorum. Ne **Hasan** ile ne de insanlarla meşgul oluyorum.” cevabını verdi. Bunun üzerine, **Hasan-i Basrî** o adama: “Yerini muhafaza et, zira sen **Hasan**’dan daha fakihsin.” dedi.

Herem b. Hayyan, Üveys-i Karanî’nin yanına gitti. **Üveys**: “Neye geldin?” dedi. O: “Senin yanında huzura kavuşmağa geldim.” deyince, **Üveys**: “Yüce Tanrıyı bildiği halde, başkasıyla huzuru bulabilecek bir kimsenin bulunacağı, doğrusu hiç aklıma gelmezdi.” cevabını verdi.

Fuzeyl diyor ki: “Ortalık kararınca gönlümü bir sevinç kaplar ve sabaha kadar Tanrıyla yalnız kalayım, derim. Gün ağrmaya

başlayınca, şimdi insanlar beni O'nunla olmaktan alkorlar, diye üzülürüm.”

Mâlik-i Dinâr der ki: “Her kim münâcat yoluyla, Tanrıyla konuşmayı insanlarla konuşmaktan daha az severse, onun bilgisi az, gönlü kör ve yaşantısı da ziyan olmuştur.”

Bilgelerden biri: “Her kim birisini görmek, onunla oturmak ihtiyacını duyuyorsa bu, onun eksikliğinden ötürüdür. Çünkü onun gönlü, içinde bulunması gereken şeyden boşalmıştır; dışarıdan yardım istemektedir.” diyor.

Derler ki insanlarla ünsiyeti bulunan iflâs etmiştir.

Bütün bunlardan sonra bilesin ki bir kimsede zikir yoluyla Tanrı ile ünsiyet kurma veya fikir, düşünce vasıtasıyla O'nun mutlak güzelliği ve büyüklük ve heybetine **mârifet** hasıl etme gücü varsa bu, insanlara düşen her türlü ibâdetten daha büyük ve daha iyidir. Çünkü bütün mutlulukların gâyesi bir insanın o âleme gidip, onda Tanrı sevgisinin ve Tanrı ile ünsiyetin galip gelmesidir. *Üns* ise *zikir*le tamam olur. Sevgi *mârifetin*³, *mârifet* ise düşüncenin meyvesidir. Bütün bunlar da *halvet* ile hasıl olur.

İkinci Faydası şudur: *Uzlet* yüzünden insan bir çok günahlardan kurtulur. İnsanlarla bir arada bulunmaktan meydana gelen dört günah vardır ki her insan bunlardan kurtuluş bulamaz.

Birincisi: Emr-i mâruf, nehy-i münker'dir. Eğer susarsa Hakka karşı gelmiş, Hakk yolundan çıkmış olur. İnkâr ederse çoğunda, düşmanlık, tasa ve yalnızlığa uğrar.

İkincisi ise birinin arkasından konuşma veya konuşulması dinlemedir ve bu, dinin elden gitmesidir.

Üçüncüsü de: İki yüzlülük ve münâfıklıktır ki insanlarla bir arada oluştâ lüzumludur. Zira eğer insanlara *müdâra* etmezse, onu kırar, incitirler,. Eyvallah edecek olursa da çabucak iki yüzlülüğe başlar. İki yüzlülüğü, yüze gülücülüğü, dalkavukluğu ayırt etmek de çok güçtür. Dost ve düşmanla konuşur ve eğer bunlardan birine hak verirse, bu iki yüzlülük olur; hak vermezse ikisinin birden düşmanlığından kurtulamaz. Hiç olmazsa, birini görüp de “Sizi her zaman görmek istiyorum.” dediğinde, çoğunluk yalan söylemiş olur. Eğer böyle söylemezse üzülürler. Senden de iki yüzlülük ve

yalancılık meydana gelir. En azı şudur: Herkese: “Nasılsın, âilen nasıl?” diye sorarsın, fakat için onların tatasını taşıamaz ve bu iki yüzölçümün tâ kendisidir.

İbni Mes’ud der ki: “Bir türlü adam vardır ki dışarı gider, biriyle işi vardır. Onu o kadar över ve ona o kadar saygı gösterir ki adamı dininden eder, evine döner. Dileği kabul edilmediği gibi Ulu Tanrıyı da kızdırmıştır.”

Fuzeyl yalnız otururken bir adam yanına geldi: “Neşe geldin?” diye sordu. O adam da: “Senin *dıdarınla*⁵ huzur ve ünsiyet elde etmeğe” dedi. O: “Vallahi bu, yalnızlığa daha yakındır; sen sadece bana yalandan saygı göstermeğe geldin. Ben de sana karşılığta bulunacağım. Ya sen buradan geri dön, ya ben buradan kalkayım.” buyurdu. Her kim bu türlü sözlerden kaçınabilirse, insanların arasına kârışsa bile zararı olmaz.

Bizden önce gelenler, bir birlerini görünce dünyanın halinden değil, dinden sorarlardı.. **Hâtem-i Asem, Hâmid Lefaf**’a: “Nasılsın?” diye sordu. O da “Selâmet ve âfiyetteyim!” karşılığını verdi. **Hâtem** bunun üzerine dedi ki: “Selâmet Sırrattan geçtikten sonra, âfiyet de cennete girince olur.”

İsâ’ya: Nasılsın dediklerinde, o: “Bana faydalı olan, benim elimde değil; bana zararı olan da yok etmeğe gücüm yetmiyor. Ben kendi sorumluluğumu taşıyım ve işi başkası yönetir; ohalde hiç kimse benden daha derviş, daha fakir olamaz.” dedi.

Rebî-i Hasîm’e: Nasılsın? derlerdi. O da: “Zayıf ve günahlıyım! Rızkımı yiyor, ecelimi bekliyorum.” derdi.

Ebu Derdâ’ya: “Nasılsın? “dediklerinde, derdi ki: “Eğer cehennemden emîn olursam, iyidir!” **Üveys-i Karânî**’ye de nasılsın diye sordukları zaman, o: “Sabahleyin kalkan ve akşama yaşayıp yaşayamayacağımı veya gece de, gündüzün yaşayacağımı bilmeyen insanın hali nice olur?” dedi. **Mâlik Dinâr**’a da aynı soru sorulduğunda “Ömrü azalan, günahları artan bir kimse nasıl olsun?” cevabını verdi. Bir bilge kişiye de “Nasılsın?” diye sorulduğunda, “Tanrının rızkını yiyip, O’nun düşmanı olan İblis’in buyruğunu tutmaktayım.” dedi. **Muhammed Vâsî**’a: Nasılsın? dediler. O da: “Ahrete yaklaştıkça, günah işlemekte her gün daha cesaretli olan birinin hali nasıl olur?” dedi, **Hâmid Lefaf**’a: “Nicesin? dediler. O: “Uzun

bir yolculuğa azıksız giden ve karanlık bir mezara arkadaşsız giren ve adâletli bir Padişahın karşısına delilsiz çıkan bir insanın hali nasıl olur.” dedi. **Hasan İbni Sinan**’a: “Nasılsın”, dediler. “Bir gün âfiyette olayım istiyorum” dedi. Peki âfiyette değil misin? diye sordular. O: “Âfiyet, benim günah işlememiş bulunduğum bir gün olur.” dedi. Ölürlen birine sordular, “Nasılsın?” diye “Ölümü muhakkak olan, *kiyameti* bulunan, hesabı sorulan bir kimse nasıl olur?” cevabını verdi. **İbni Sîrîn** bir adama: “Nasılsın?” diye sorunca, o da: “Beşyüz dirhem borcu bulunan çoluk çocuk sahibi, üstelik fakir bir insan nasıl olsun, istersin?” dedi. Bunun üzerine **İbni Sîrîn** evine girip bin dirhem para getirdi ve adama verdi ve: “Beşyüz dirhemini borcuna ver, beşyüzünü de çoluğuna çocuğuna harca.” dedi ve bir daha da hiç kimsenin hatırını sormamağa söz verdi. Bunu eğer hatırını sorduğumun derdine bir çâre bulamazsam diye korktuğundan yapmıştır. Aksi halde sadece hatır sormakla iki yüzlülük etmiş olacaktır.

Büyükler demişlerdir ki. Öyle kimseler gördük ki hiç bir zaman selâmlaşmazlar, fakat birinin ihtiyacı olunca, öbürü hiç bir şeyi ondan esirgemezdi. Şimdi öyle bir topluluk var ki bir birlerini görmeğe giderler, evin kuşuna kadar sorarlar; bir birlerine bir dirhem için saygısızlık edip, geri çekilirler. Bu iki yüzlülükten başka bir şey değildir. O halde halk bu vasfı taşıdığından her kim onlarla konuşur, görüşür ve anlaşır, bu yalan ve iki yüzlülüğe katılmış olur; karşı korsa, kendine düşman eder; sonunda da dininden olur.

Dördüncü Günah şudur ki kiminle oturursan onun huyu sana sirâyet eder ve bu, senin haberin olmadan olur; âdeta senin yaradılışın sen bilmeden bunu ondan çalar.

Gafil kişilerle arkadaşlık etmek ve yaşamak, bir çok kötülüklerin tohumunu teşkil eder. Çünkü, dünya ehlini gören, onların dünyadaki hırslarını müşahade eden bir kimsede bunlara benzerlik meydana gelir. Aynı şekilde, Tanrı yolundan çıkanları görür, onları çok görmüş olduğundan, red ve inkâr etse bile Tanrıya karşı geliş artık gözünde hafifler ve pek çok gördüğü her kötülüğün ve günahın reddi içinden kaybolur. Bu sebeptendir ki bir bilgin ipekli geysi ile görüldüğünde, bütün gönüller bunu reddederler. Meselâ aynı bilgin bütün gün arkadan konuşur ve bundan ötürü onu kötülemezler; halbuki arkadan konuşma ipek geysiden daha kötüdür. Hattâ ahlâk kurallarına aykırı davranışlardan bile kötüdür; ama çok tekrar edilmekten artık alışkanlık haline gelmiştir. Gaflettekilerin durumlarını hissetmek de zararlıdır. Meselâ sahabenin ve büyüklerin hal-

lerini hissetmek faydalıdır. Onlar *zikrederlerken* gökten rahmet yağar. Hadîste “*Rahmet sâlihlerin zikri sırasında iner.*” buyurulmuş olduğu gibi, rahmete sebep: dine rağbet artar, dünyaya olan rağbet azalır. Aynı şekilde gaflettekilerin zikir zamanında ise lânet yağar. Bunun sebebi ise gaflet, dünyaya rağbettir. Onların zikri buna sebep olur. O halde onların *dîdârı* daha büyüktür. Bunun içindir ki Tanrının Elçisi - Ona selâm olsun - buyurmuştur ki: Kötü arkadaş demirciye benzer, esvabını yakmasa bile dumanı seni kaplar. İyi arkadaş da attâr gibidir, misk vermese bile kokusu üzerine siner.” O halde bil ki yalnızlık kötü arkadaştan daha iyidir ve iyi arkadaş da yalnızlıktan. Öyleyse her kimin arkadaşlığı, sendeki dünyaya rağbet etmeyi yok kılsa, seni Ulu Tanrıya çağırırsa onunla beraberlik büyük bir zenginliktir. Onu bırakma. Her kimin durumu bunun tersine ise, ondan uzaklaş. Özellikle dünya hısrına kapılan, işi sözünü tutmayan bilginlerden kaçın. Çünkü bu öldürücü bir zehir olup, müslümanlık sevgisini gönlünden çıkarır. İçinden şöyle der: Eğer müslümanlığın bir esası olsaydı o bundan evlâ olurdu. Meselâ bir adamın önünde bâdem içiyle yapılan bir tatlı olsa, tam bir hırs ve iştah ile yese ve: “Ey müslümanlar uzaklaşınız, bunların hepsi zehirdir!” diye bağırsa, hiç kimse ona inanmaz ve adamın onu yemekteki cesareti de o tathıda bir zehir olmadığına delâlet eder. Yine bir çok kimse de vardır ki haram yiyecek ve günah işleyecek kadar cesur olmadıkları halde, bir bilgin’in her şeyi yapabildiğini öğrenince cüretleri artar. Bu yüzdendir ki bir bilginin küçüklük etmesi haramdır. İki bakımdan, biri: arkasından konuşulması, ikincisi ise, hareketlerinin başkalarını teşvik ve tahrik etmesidir. Zira hep onu örnek ve delil gösterip, ona uyarlar ve şeytan da onu alt edip “Nihayet sen falandan daha okumuş ve daha perhizkâr olamazsın ya!” diye kandırır. Avamın şartı şudur: bir bilginin kurusunu görünce iki şey düşünmelidir: biri, eğer bilgin kusur işlerse bilgisi belki onu kefareti olur. Çünkü bilgi büyük bir şefaatçidir. Avamın ise bilgisi yoktur; amel etmezse neyine güvenebilir? Şunu da bilmelidir ki, meselâ bir bilginin haram yemenin doğru olmadığını bilmesi, avamın, şarabın ve gayri meşru münâsebetin yanlış olmasını bilmesine benzer. Her insan bu konuda bu kadar bilgiye sahiptir. Avamın şarap içmesi, bir başkasının bundan cesaret almasına delil olamaz. Bunun gibi bilgin adamın haram yemesi de bir delil sayılmaz. Harama cesaret edenler, daha çok sadece adları bilgin olanlardır. Bunlar, ilmin gerçeğinden haberleri olmayıp, gaflet içinde bulunanlardır. Bazan da yaptıklarına bir mâzeret ve bir yorum bulurlar; ama avam bunları anla-

maz. İşte avamın helâk olmaması için bu gözle görmemesi gerekir.

Bununla: Şimdi, bir çok insanların sohbetlerinden kaçınılmak gereken bir zamandayız, denilmek istenmiştir. **Musa** ve **Hızır** -Onlara selâm olsun- da olduğu gibi: “**Hızır** gemiyi deldi ve **Musa** inkâr etti” İşte Kur’anda bunun için rivayet edilmiştir. O halde insanların çoğu için *uzlet* ve bir köşeye çekilmek daha iyidir.

Üçüncü Faydası şudur ki: Hiç bir şehir karışıklık, düşmanlık ve dar görüşlülükten boşalmış olamaz. Her kim *uzleti* seçerse bunlardan kurtulmuş olur; seçmezse tehlikeye düşer. **Abdullah b. Amru As** der ki: “Peygamber -Ona selâm olsun-: İnsanların böyle (parmaklarını bir birine geçirip göstererek) birbirlerine girdiklerini gördüğünde, evin içinde dikkatli ol, dilini tut, bildiğini yap, bilmediğini bırak. Kendi öz işinle uğraş, avamın işinden el çek! buyurmuştur.”

Abdullah Mes’ud rivayet ederdi: “Peygamber Ona selâm olsun- buyurmuştur *ki*: Bir zaman gelecek *ki* din adamı ancak bir yerden bir yere kaçarak, bir dağdan bir dağa bir delikten bir deliğe, tıpkı kendini insanlardan saklayan bir tilki gibi saklanarak selâmet bulacaktır.” Ey Tanrının Elçisi bu ne zaman olacak? dediler. Buyurdu ki: “O zaman, insanın ölümü kendi ana ve babasının eliyle olur. Eğer onlar ölmüş iseler karısı ve çocuğunun, yoksa yakınlarının elinden olur.” “Peki neden, Ey Tanrının Elçisi? dediler. “Onu fakirlik ve dervişlikten kınarlar, kendi mahvına duçar olması için ondan gücünün yetmeyeceği bir şeyi isterler”, cevabını verdi. Bu hadîs, bekârlık hakkında olmakla beraber, bundan *uzlet* de anlaşılıyor ve Peygamberin -Ona selâm olsun- vâdettiği bu zaman, bundan uzun bir zaman önce olmuştur.

Süfyân-ı Sevrî -Tanrının rahmeti onun üzerine olsun- kendi zamanında “Vallahi şimdi bekâr olmak, helâl oldu,” diyordu.

Dördüncü Faydası ise insanların kötülüklerinden kurtulup, rahat etmesidir. Çünkü bir kimse insanlar arasında yaşadıkça onların dedi-kodularından, kötü zanlarından boşalmış bulunamaz. Kendisinde bir şey gördükleri zaman, akılları ermediğinden, dil uzatmalarına da engel olamaz. Bütün insanlar hakkında tebrik, baş sağlığı ve misafirlik ödevini yerine getirecek olsa, kendi işleriyle uğraşamayıp bütün vaktini vermiş bulunur. Bazılarını ayıracak olsa, öbürleri kırılır ve kendisini de incitirler. Halbuki bir köşeye çekilecek olursa hepsinden kurtulacağı gibi, herkes de kendisinden memnun kalır.

Bir adam vardı ve her zaman elinde bir kitapla yalnız başına mezarlıkta otururdu. Ona: "Niçin böyle yapıyorsun? dediler. Adam: "Yalnızlıktan daha sâlim hiç bir şey, mezardan daha iyi bir vâzeden, kitaptan daha iyi bir arkadaş görmedim." dedi.

Sâbit Bennanî velîlerdendi ve **Hasan-i Basrî**'ye şöyle yazdı: "Hacca gideceğini duydum, arasıra sohbetinde bulunmayı istiyorum." **Hasan da**: "Bırak da Tanrının perdesinde yaşyalım; Çünkü beraber olursak belki bir birimizden birşeyler görür, bir birimize düşman kesiliriz." cevabını verdi. İşte bu da *uzlet*in faydalarından biridir. Mürüvvet perdesi yerinde kaldıkça bâtinlar (içimiz) çıplak görünmezler ve görmemiş olduğumuz şeylerin gözükmesi de mümkün olabilir.

Beşinci Fayda ise: İnsanlar *uzlette*kine tamâ etmedikleri gibi, o da insanlara tamâ etmez. Çünkü bu her iki tamâdan da birçok sıkıntı ve kötülükler doğabilir. İnsanda her dünya ehlini gördüğünde bir hırs meydana gelir; tamâ ise hırsa, hakirlik de tamâ'a tâbidir. Bu yüzden Yüce Tanrı: *Gözünü dünya metâu olarak verdiğimiz kadın ve saîreye hırsla çevirme!* (*Hicr*, 88), buyurmuştur. Yine, onların o süslü dünyasına bakmayınız ki o dünya onların fitnesidir, dedi. Tanrının Elçisi de -Ona selâm olsun-: "*Dünyada sizden üstün olanına bakmayınız ki Tanrının nimeti gözünüzde küçülmesin.*" buyuruyor.

Her kim zenginlerin malını, varlığını görüp onu istemeye kalkarsa, hem elde edemez, hem de âhireti zıyan olur. İstemese bile mücâhade ve sabra mecbur olur ki bu da güç bir iştir.

Altıncı Faydası da şudur: İnsan *uzlette*, anlaşılması güç, tahammülü imkânsız, ahmak ve insanın içinden görüşmek gelmeyen kimselerin *dîdarı*ndan kurtulur.

A'mas'a dediler ki: "Neden gözün böyle zayıf oldu?" O: "Büyük ve değerli şeylere çok baktığımdan." cevabını verdi.

Calinus şöyle diyor: "Bedenin harareti olduğu gibi, canın da bir harareti vardır ve canın ateşi, varlıklı kimselerin *dîdarı*dır.

Bu fayda, dünyaya müteallik olmakla beraber, din de ona bağlanmıştır. Çünkü öyle kimse olur ki onun *dîdarı* insanda üzüntü ve keder doğurur; o zaman da içinden veya açıkça arkadan konuşur, gaybet eder; halbuki yalnız olursa bütün bunlardan kurtulur.

UZLETİN SAKINILACAK HALLERİ

Bil ki din ve dünyayla ilgili bazı maksatlar vardır ki ancak insanlarla bir arada yaşamakla hasıl olur ve *uzlette* kaybolur. Bu faydaların elden çıkması da *uzletin* belâsı, âfetidir. Bunlar altı tanedir:

Birinci Sakınca: İnsanın ilim elde etmek ve öğretmekten geri kalmasıdır.

Söyle ki: kendisine düşen ilmi öğrenmemiş olana *uzlet* haramdır. Fakat gerekeni öğrenmiş de anlayamamışsa ve ibâdet için *uzlete* çekilmek isterse, doğru olur. Eğer şeriâta müteallik ilimleri tamamen öğrenebilecekse, onun için *uzlet* büyük bir hüsrân doğurur. Zira her kim ilim elde etmeden önce *uzlete* çekilirse, vaktinin çoğunu uyumak, işsizlik ve darma dağınık düşüncelerle ziyan eder, veya bütün gün ibadetle vakit geçirse, ilmi sağlam olmadığından, ibâdetinde gurur ve hileden boşalmış olmaz ve inancında yalan yanlış, gerçekleşmesi imkânsız düşüncelerden de kurtulamaz. Ulu Tanrı hakkında aklına gelenler, içinden geçenler, *bid'at* ve *küfür* olabildiği halde bunu kendi de bilemez.

Hepsinde *uzlet* gelişi güzel insanlara ve âvâma değil bilginlere yaraşır. Çünkü, hastalanınca avâmdan olanın kendi kendini iyi etmeğe çalışması veya hekimden kaçması doğru olmaz, hemen mahvolur.

İlim öğretmeğe gelince bunun derecesi çok büyüktür. **İsa** -Ona selâm olsun- diyor ki: "Her kimin ilmi var ve onunla iş görür, başkalarına da öğretirse, o kimseyi gök yüzünün en yüce yerinde ağırlarlar. Ancak ilim öğretme (ta'lim) *uzletle* bağdaşmaz. Bu durumda ilim öğretmek *uzletten* daha iyidir. Şu şartla ki; öğretmekte niyet din olup, mal ve mevki gayesi olmazsa. Öyle bir ilim öğretmelidir ki dine faydası olsun. Önemli olana ön plânda yer vermeli. Meselâ bir temizlik söz konusu olduğunda bundan istenilen, dış temizlik bittikten sonra, başka bir temizliktir ki bu da gönlün dünya sevgisi ve Tanrıdan gâyri her şeyden yunup arınması demektir.

Tanrıdan başka yoktur tapacak (لا اله الا الله) sözünün gerçeği şudur: O'nun için hiç bir mabud yoktur, ancak Tanrı vardır. Her kim kendi heves ve arzusuna tutulmuşsa Kur'anda haklarında: *Hevâ ve arzusunu mâbud edineni gördün mü?* (Câsiye, 23) buyrulduğu veçhile, kendi arzusunu ilâhlaştırmıştır; bu kimse *Tanrıdan başka yoktur tapacak* Kelimesinin gerçeğinden mahrumdur. Üstelik arzu ve heveslerinin elinden kurtulma yolunu da bilmez. Bizim mün-

ciyat ve mühlakat esaslarından olarak anlattığımızı okumaz, halbuki bu bütün halka bizzat farzdır. Bir öğrenci bunları öğrenmeden önce, boşanma, harac ve düşmanlıklarla ilgili hükümleri öğrenmek ister veya mezheb-i hilâfi, kelâm ilmini, *Mutezile* ve **Kerrâmilerle** mücadele ve münazara san'atını bilmek isterse bil ki bu kimse din değil, mal ve mevki istemektedir. Ondandır uzak durmalı, çünkü şerri çok büyük olur. O kendisini mahvetmeğe çağırarak düşmanla münazara etmez, kendi kendinin düşmanı bulunan nefesine düşman olmaz da **Ebu Hanife**, **Şafii** ve **Mûtezile** ile çatışır, onlara düşmanlık besler. Bunun delili ise o kimsenin şeytana yakalanmış olmasıdır ve şeytan ona güler.

İçindeki kıskançlık, büyülenme, iki yüzlülük, dünya sevgisi, mal ve mevki hısrı gibi vasıflar hepsi de senin mahvının sebebi pisliklerdir. Bunlardan gönlünü arıtmadıkça, bu vasıfları kendinde yok etmedikçe, bunlarla elde edeceğin gelir, dinin ölümüdür.

Peygamber -Ona selâm olsun- buyurmuştur ki: "Her kim içtihadta bulunup sevap işlerse onun ücreti iki, yanılırsa birdir." O hal, ister **Şafii** mezhebini, ister **Ebu Hanife**'ninkini -Tanrı onlardan razı olsun- alınız, kazanç bundan fazla değildir ve değişmez. Zaman o hale geldi ki, koca şehirde bu türlü tâlime (öğretime) rağbet edecek iki kişiden fazla bulamazsın. Şu halde hocanın da *uzleti* seçmesi daha iyi olur. Her kim dünyalık isteyen birine ilim öğretirse, bu tıpkı yol kesmek düşüncesinde birine kılıç satmaya benzer. Eğer: "Belki günün birinde dini düşünür" derse bu: "Bu yol kesen bir gün tövbe eder, savaşa gider" demeğe benzer. Hayır, kılıç onu tövbeye davet etmez, halbuki bilgi Tanrı'ya çağırır, derse bu da yanlıştır. Çünkü, düşmanlıklar bilgisi, muamelât fetvaları bilgisi, kelâm bilgisi, lûgat ve nahiv hiç kimseyi Tanrıya çağırmaz. Çünkü bunlardaki tahris ve teşvik dinde yoktur. Hattâ her biri kıskançlık, övünme, büyülenme ve dar görüşlülüğü onun kalbinde yetiştirir, besler. *Habere dayanan bilgi gözleme dayanan bilgi niteliğinde değildir* (Hadis). Bak, böyle ilimle meşgul olan kimseler nasıldılar ve nasıl öldüler!

Ahrete çağırıp dünyadan ahkoyan bilgi hadîs ve tefsir bilgileridir. Bunlar ise münciyat ve mühlıkatta andığımız bilgilerdir. Gerçekten bu bilgiyi beğenip, şerefli saymak gerekir. Bunlar, katı yürekli nâdir kimseler müstesna, herkeste etki yapar. Şu halde bu söylenen şartlarda bilgi arayanın ve isteyenin *uzleti* seçmesi en büyük günah olur.

O halde, eğer bir kimse hadîs ve tefsir ilmini öğrenir ve önemli olan şeyleri okur, mevki hırsına yenildiğini hissederse öğretmekden kaçınması gerekir. Çünkü bu öğretim başkaları için faydalı olmakla beraber, kendisinin mahvına sebep olur ve kendisi başkaları uğruna fedâ olur. Bu cümledendir ki Peygamber -Ona selâm olsun-: “Ulu Tanrı bu dini, bu dinden nasibi olmayanlara yardımcı kılsın!” buyurmuştur. Bunun misâli mum gibidir: Saray mumla aydınlanırken mum eriyip tutuşur. Bu yüzdendir ki **Bişr-i Hâfi** -Tanrının rahmeti ona olsun- ustadından dinlediği yedi hadîs kitabını toprağa gömüp bir daha hadîs rivayet etmedi ve: “Kendimde rivayetin sonsuz hazzını gördüğümden dolayı artık rivayet etmiyorum. Eğer susma zevkini duysaydım o zaman rivayet ederdim. Büyükler şöyle demişlerdir: *Bize böyle dedi* (حدثنا) dünyadan bölümdür ve her kim: *Bize hâdis etti* (حدثنا) diyorsa, beni öne oturtunuz, diyorur.” dedi.

Müminlerin Emîri Ali -Tanrı ondan razı olsun- vazetmekte olan bir adamın yanından geçti ve: “Bu adam (اعرفوني) Beni tanıyınız,! diyor.” dedi.

Birisi **Ömer**'den -Tanrı ondan razı olsun- sabahleyin namazdan sonra ahaliye nasihatta bulunmak için izin istedi. **Ömer** vermedi. Adam: “Engel mi oluyorsun?” dedi. **Ömer**: “Evet! Gurur yeli ile kendini şişirip Ülker yıldızına kadar havalanmandan korkarım.” karşılığını verdi.

Râbia Advıye, Süfyan-i Sevri'ye :“İyi adamsın, ama eğer şu dünyayı sevmen olmasaydı.” derdi. **Süfyan**: “Bunu nereden çıkarıyorsun?” deyince, **Râbia** “Hâdis rivâyet etmeyi seviyorsun.” cevabını verdi.

Ebu Süleyman Hattabî diyor ki: “Her kim sizinle görüşmek ve ilim öğrenmek isterse, bu zamanda ondan kaçınız, uzaklaşınız. Çünkü onlarda ne mal ne cemâl (güzellik) vardır; görünüşte dost, içlerinden düşman olurlar. Yüzünüze sizi över, arkanızdan atarlar. Hepsinin işi gücü nifak, dedi kodu, hile ve yalandır. Onların senden istediği, kötü niyetlerine erişmek için seni bir âlet, bir merdiven yapmaktır. Senin onların kaprisleri uğruna şehrin etrafında dönüp duran bir merkep olmanı isterler. Sana yaklaşmayı bir nimet bilip şerefini, itibarını, malını, ve mevkiini uğurlarında feda etmeni senden beklerler. Yanına gelmelerine karşılık, onların bütün haklarına akrabalarına ve yakınlarına saygı gösterip, düşmanlarına düşman olmanı arzu ederler. Eğer bunlardan birine uymayacak olursan, işte

o zaman senin için neler söylediklerini, nasıl ilmini kötilediklerini, açıkça sana ne kadar düşmanlık ettiklerini görürsün...”

Gerçekte o şunu demek istemiştir: hiç bir öğrenci bugün boş yere hoca kabul etmiyor, yani evvelâ devamlı bir kazanç bekliyor. Halbuki zavallı hocanın öğrenciyi terke gücü yoktur; çünkü o zaman artık halkın gözünde haşmetli görünmez. Ayrıca, zâlimlere hizmet dalkavukluk etmeden, öğrenciyi sağlayacağı gelir kaynağını ve kazancı temin edemez. Böylece müslümanlığını onlar için heder ettiği gibi, onlardan da eline hiç bir şey geçmez. O halde her kim öğretim yapabilir, yani ilim öğretebilir ve bütün bu âfetlerden uzak kalabilirse, onun için öğretim (talim) *uzletten* daha iyidir.

Şimdi, avamdan olan için şart şudur: her bilgini ders yaparken, vâzederken gördüğünde, onun hakkında, bunu mal ve mevki için yapıyor, gibi kötü zan beslemeyip, Ulu Tanrı için öğrettiğine de inanmalıdır. Ona farz olan bunu böyle sanmaktadır. Aslında insanın içi pis olunca iyi zanna yer yoktur. Zira herkes başkalarını kendi içindekine göre bilir. İşte avam ahmaklıkla bunu bahane gösterip, bilginlere saygıda kusur etmemelidir. Aksi halde bu kötü zannından dolayı kendisi de helâk olmuş olur.

İkinci Sakınca da: insan hem kendine, hem de başkalarına fayda sağlamaktan geri kalır. Halbuki fayda elde etmek, ancak insanlarla beraberken mümkün olabilen bir kazançtır. Meselâ çoluk çocuk sahibi bir adam, bir kazançla meşgul olmazsa ve *uzlete* çekilirse doğru hareket etmez. Çünkü çoluğunu çocuğunu zıyan etme en büyük günahdır; ama kendine yetecek kadar şeyi bulunur ve ailesi de olmazsa, o zaman *uzlet* daha iyi olur.

Başkasına fayda sağlamak bir nevi sadaka vermektir. Eğer bir kimse *uzlet*teyken sadece zâhirî ibâdetle meşgulse, helâlinden kazanç ve sadaka, o kimse için *uzletten* daha hayırlıdır ve üstündür. Bunun yanında, eğer o kimsenin içinde Ulu Tanrının büyüklüğünü tanımaya O'na yakarışa bir alışıklık (*üns*) yolu açılmışsa, bu bütün sadakalardan daha üstündür. Çünkü her türlü ibâdetten beklenen de budur.

Üçüncü Sakınca odur ki: insanların ahlâkına *sabr* ve tahammülden hasıl olan *mücahede*⁶ ve *riyazet*⁷ten kalır ve bu henüz tam bir *riyazette* bulunmamış bir kimse için büyük faydadır. Şöyle ki: iyi huy bütün ibâdetlerin aslıdır ve ancak insanlarla bir arada yaşamakla meydana gelir. İnsanların bir çok mânâsızlıklarına tahammül eden

iyi huydur. Sofilere hizmet edenler bunun için insanlarla karışırlar, avamdan dilenmek suretiyle gururlarını, izzet-i nefislerini kırarlar, sofilerin nafakasıyla da hasislik hislerini kaybederler; onlara tahammülle kendilerindeki kötü huyları yok ederler. Böylece onların hizmetinde, dua bereketi ve himmetleri hasıl olur. Şimdi her ne kadar niyet ve düşünceler değişmiş, başka türlü olmuş ise de önceleri durum bu şekildeydi. Bazılarının maksadı ve beklediği, sadece mal ve mevki olmuştur. Bundan ötürü, eğer bir kimse *riyâzet* yapmışsa, onun için *uzlet* daha iyidir; zira *riyâzetten* maksat, daima zahmet çekmek değildir. Meselâ, ilâçtan istenilen de sadece onun acılığını tatmak olmayıp hastalığın iyileşmesidir. Hastalık geçince insanın her zaman ilâcın acılığını çekmesi şart değildir. *Riyâzette* de istenen ve beklenen şey, *riyâzetten* öte olup o da Ulu Tanrının *zikrine ünsiyet* hasıl etmektir. İşte *riyâzetten* maksat, insanın kendisini (*üns*) alışıklıktan alıkoyan herşeyden uzaklaşıp, esas olanla meşgul etmesidir.

Bil ki *riyâzette* bulunmak nasıl muhakkak ise, *riyâzet* vermek, başkalarını te'dip etmek de dinin esaslı koşullarındandır; ancak bu *uzletle* bağdaşmaz. Hattâ şeyhin mutlaka müritleriyle bulunması gerekir ve onlardan *uzleti* şart değildir. Bununla beraber bilginlerin iki yüzlülük ve mevki hırsı gibi âfetlerden sakındıkları gibi şeyhlerin de aynı şeyi yapmaları gerekir. Şarta bağlı olarak, şeyhlerin insanlarla karışmaları *uzlette* kalmamalarından daha iyidir.

Dördüncü Sakınca şudur: *uzlette* iken vesveseler insanı yener; hattâ gönül zikirten bıkip, usanır, insan üzüntüye kapılır. Bu durum ancak başka insanlarla konuşup görüşmekle geçer. **İbni Abbas** -Tanrı ondan razı olsun- diyor ki: "Vesveselerden korkmamış olsaydım, insanlarla birlikte yaşar mıydım?" **Ali** -Tanrı ondan razı olsun- der ki: "Gönlün huzurunu gönülden almayınız, çünkü o bir defa nefret edecek olursa, artık körleşir." O halde arkadaşlığı sizi her gün bir saat dinlendirebilecek biri olmalı; bu, neş'eyi artırır. Ancak bu kimseyle hep dinden söz etmeli, kendinin dindeki noksan ve kusurlarıyla bunların çarelerini konuşmalıdır. Gaflete düşmüş biriyle bir saat bile olsa oturmak insana zarar verir. Bu onun bir günde elde ettiği güzel vasıfları bir saatte karartır. Peygamber -Ona selâm olsun- "Arkadaşına benzeyecek birinin, kiminle arkadaşlık edeceğine dikkat göstermesi gerekir." buyurmuştur.

Beşinci Sakınca ise: *uzletle* hasta yoklamamanın, cenaze geçirmenin, tebrik ve dâvete gitmenin sevabı ve dolayısıyla insanların hukukunun kaybolmasıdır. Bu türlü işlerde de sakıncalar var-

dır ki bunda yapmacıklık, samimiyetsizlik, iki yüzlülük yol bulmuştur. Öyle insanlar vardır ki kendini bunlardan koruyamaz, şartlarına göre davranamaz. O halde, bu türlü kimseler için *uzlet* daha iyi olur.

Bizden öncekiler (selef) çokluk kendi kurtuluşlarını onda gördüklerindedir ki bu şekilde yapmışlardır.

Altıncı Sakıncaya gelince: insanlarla bir arada yaşayıp onların haklarına saygı göstermek bir nevi alçak gönüllülüktür. *Uzletse* bir nevi kendini beğenme ve büyüklenmedir. *Uzletin* sebebi efendilik satmak, büyük görünmek gibi duygular da olabilir. İnsanları ziyarete gitmek istemeyen, o insanların kensini ziyarete gelmelerini de istemez. Rivâyet etmişlerdir ki: **Beni İsrail**'de hikmete dair 360 eser yazmış bir hakîm vardı ve kendisinin Yüce Tanrının katında bir yeri olduğuna inanırdı. O zamanın peygamberine şöyle vahiy geldi, "Ona, yer yüzünü ününle, adınla sanınla doldurdun; fakat ben senin bu ününün kabul etmiyorum, de. Bunun üzerine ünlü hakîm korkup, şöhretten vaz geçerek yalnız başına bir kovuğa sığındı ve: "Ulu Tanrı benden hoşnud oldu," dedi. Tekrar: Ondan hoşnud olmadım," diye vahiy gelince, adam kovuğundan çıkarak pazarlarda dolaşmağa başladı. İnsanlarla düşüp kalktı, yedi, içti. Bunun üzerine: "Şimdi benim hoşnutluğumu elde ettin, beni memnun kıldın!," şeklinde bir vahiy geldi.

Şu halde bil ki, bir insan kibirinden dolayı *uzlete* çekilebilir. Topluluk içinde kendisine gereken saygıyı göstermeyeceklerinden veya bilgisi ve işlerindeki eksikliğinin görülmesinden korkarak *uzleti* seçer; bu seçmiş olduğu köşeyi eksiklerine bir nevi perde yapıp, her zaman insanların ziyaretine gelmelerini, ona duada bulunmalarını, elini öpmelerini ister. Bu türlü *uzlet*, riyâkârlığın tâ kendisidir.

Gerçekten *uzletin* iki alâmeti vardır: Birincisi, *uzlete* çekildiği köşesinde hiç işsiz durmaz, hattâ zikir ve düşünmekle meşgul olur veya ilim ve ibâdetle vaktini geçirir. İkincisi ise: Kendisinde dinî bir fayda mülâhaza ettiği kimseler müstesna, diğer insanların ziyaretini hiç istemez.

Ebu-l Hasan-i Hâtemî, Tûs'un ileri gelenlerindendi. Büyük velîlerden **Şeyh Ebu'l-Kasım Gürgânî**'yi selâmlamağa gitti ve sizi görmeğe az geliyorum, diye özür dilemeğe başlayınca o : "Ey Efendi, sakın özür dileme. Zira herkes gelmekten minnettardır, biz ise gelmemekten. Esasen bizde O en büyüğün gelmesinden, kimseye aldırış ettiğimiz yok. Melik el-mevt (Azrail) demek istiyorum." dedi.

Bir emir **Hâtem-i Asem**'e gidip: "Ne dilersin?" deyince, o: "Ne sen beni göresin ne de ben seni görmeyi isterim." dedi.

Bil ki insanların saygı göstermeleri için bir köşeye çekilmek büyük bir bilgisizlik olur. En azından şunu bilmeli ki onun işinden halkın eline hiç bir şey geçmez. Bir dağın tepesine çıksa, kusur arıyan gene; "Riyakârlık ediyor." der. Harabata gitse, kendi dostu ve müridi de olsa: "Kendini insanların gözünden düşürmek için melâmet ve rüsvâlık yolunda gidiyor." derler. Her nerde olursa olsun, insanlar onun hakkında ikiye ayrılırlar. Şu halde adam dinine gönül bağlamalı insanlara değil.

Sehl-i Tusterî müritlerinden birini görüp ona bir iş buyurdu. Müridi: "İnsanlardan korkarım, yapamam" dedi. **Sehl** yüzünü arkadaşlarına dönüp: "Hiç kimse iki vasıftan birini hasıl etmedikçe, bu işin gerçeğine eremez. Şöyle ki: ya halk onun gözünden düşmeli, bu taktirde Yaratandan başkasını göremez; veya kendi nefsi kendi gözünden düşmeli. Bu taktirde halk onu hangi gözle görürse gör-sün korkusu olmaz." dedi.

Hasan-i Basrî'ye dediler ki: "Bir topluluk senin toplantılarına gelip, onunla itirazda bulunmak ve onu kınamak için sözler öğreniyorlar." O: "Ben kendi nefsimi gördüm ki **Firdevs-i âlâya** ve Ulu Tanrıya yakınlığı tama' ediyor ve hiç bir zaman insanlardan selâmette kokmayı tama' etmiyor; zira Tanrı bile onların dillerinden selâmet bulamuyor!" dedi.

Bundan sonra *uzlet*in bütün faydaları ve sakıncaları (âfetleri) anlaşılmış oldu, herkes kendi hesabına düşeni alıp, baksın ve böylece kendisi için hangisinin daha iyi olduğunu bilmiş olsun.

UZLET İÇİN GÖZETİLMESİ GEREKEN ŞEYLER

Bir kimse *uzlete* çekilince niyet etmelidir ve bu, *uzlette* insanları onun kötülüklerinden korur. İnsanların şerrinden selâmet diler, Tanrıya ibâdetle feragat talebinde bulunur. Hiç işsiz kalmaması lâzım gelir; hattâ zikir, fikir ve amelle meşgul olur. İnsanlara kendisine yol vermez. Şehrin türlü türlü, yalan yanlış haberlerini ve insanların hallerini sormaz. Çünkü her işittiği şey, göğsüne düşen bir tohum olur. Halvet ortasında başını (âdeta) göğsünden ayırır. Halvette en önemli bir iş de nefsin sözünü kesmektir, bu şekilde **zikir** saflaşır. İnsanlarla ilgili haberler ise nefsin sözünün tohumudur,

Az yiyecek, az giyecekle yetinmeli, yoksa insanlarla karışmak-
tan müstağni kalmamaz. Çok sabırlı olmalıdır. Özellikle komşularının
sıkıntısına karşı. Hakkında söyledikleri övgü veya yergiye kulak asma-
malı, gönül vermemelidir; . Ona *uzlette*, iki yüzlü veya muhlis, alçak gö-
nüüllü yahut büyüklenen derlerse, önem vermemelidir; aksi halde
bütün vakti bununla ziyan olup gider.

Uzletten istenilen şey, o insanın âhirete müstağrak olmasıdır.

Kimya-ı Saâdet'ten

Çeviren : Meliha ANBARCIOĞLU

NOTLAR

1. *Uzlet* insanlarla ülfeti terk edip, bir köşeye çekilip taat ve ibâdetle meşgul olmaktır.

Halvet ise gönül evini yabancılardan boşaltıp dost ile yalnız kalmaktır ve kalabalık-
ta kendini yalnız hissetmektir.

Abdul Kerim b. Havazin El- Kuşeyri'ye göre: Müridin sülûkün başlangıcında
kendi cinslerinden olanlardan bir tarafa çekilmesi *uzlettir* ve *uzlet vuslattır*. *Halvet* ise saffet
alâmetidir. Kul *uzleti* seçerken, kendinin halkın şerrinden kurtulacağına değil, halkın kendi
şerrinden kurtulacağına inanmalıdır.

Gerçekte *uzlet*, yerilen hasletlerden uzaklaşmaktır

2. *Muttaki*: Tanrıdan korkan, zâhid, âbid, sakınan kimse.

3. *Mârifet*: Tanrı birliğinin bilgisine âit zevk.

4. Emr-i mâruf, mehy-i münker:

5. *Didar*: Hüsn ile görünme, Ulu Tanrının Cennete müminlere vâdedilmiş olan
mânevî görünüşü.

6. *Mücahede*: Nefsi bedenî meşakatlara sokmak, heva-vû- hevese karşı koymak.

7. *Riyâzet*: Dervişlerin az yemek, içmek, uyumak ve mütemediyen ibâdet etmekle
nefislerini islahâ çalışmaları.

BAUDELAIRE VE MÖSYÖ FAGUET

ANDRÉ GIDE

Mösyö Faguet *Revue*'nün 1 Eylül sayısında Baudelaire üzerine çok önemli bir makale yazdı; öylesine önemli ki en iyilerinden biri olmaması gerçekten üzücü. Yazıdaki özensizlik veya provaların düzeltilmesindeki dikkatsizlik yüzünden, bozuk metin aktarımı, ileri sürülen dağınık dizeler (mısralar), anlaşılmaz cümleler... Gene de makale, Baudelaire'i önemli saydığımız için, bize ilginç görünüyor; ama Faguet, Baudelaire'i açıkça ikinci sınıf bir şair saydığından, tatil günlerinin çıprıştırma makalesi ona yetmiştir.

Ecole Normale'den, Sorbonne'dan yetişmiş olan profesörlere ve eleştirmenlere, özellikle M.Faguet'ye karşı bazı şairlerin takındıkları o ilgisizlik ve küçümseme davranışından uzağım. Onun *XIX. Yüzyıl Portreleri*, bana yeterli bir kavrayışın verimi olarak pek görünmüyorsa da, *XVII. Yüzyıl Portreleri*, tersine, aldanmıyorsam en iyiler arasındadırlar ve öyle kalacaklardır. M. Faguet'nin hakkımda gösterdiği ve tekrarladığı, resmi eleştirmenlerin beni hiç te alıştırmadıkları o nazik davranışı burada anmalıyım. Ona karşı olan gönül borcum, bugün makalesini itina ve sabırla incelemeye beni davet ediyor. Mademki M. Faguet vaktiyle eleştirme yazılarıma önem vermiş, yargılarıma güvenmiştir, yazısı üzerine konuşmakta beni belki de pek yetkisiz bulmayacaktır. Söylediklerini adım adım izleyelim.

Makalesinin başlangıcında diyor ki:

Ben Baudelaire'in çağdaşım; yeni şairleri okumağa başladığım zaman Kötülük Çiçekleri'nin ancak beş yıllık bir varlığı vardı; o öldüğü zaman ben yirmi yaşındaydım. Bütün gençliğim boyunca kendi kendime söylüyordum: "dikkati üzerinde toplamaya ve ilgi uyandırmaya değer bir şair; ama ileri için yaşamayacak: yalnız bir kuşaklık ömrü var."

Ölümünden sonra yayımlanan eserleri dolayısıyla Baudelaire hakkında, 1887 de en haksız sayfalarından bir kaçını yazmış olan Brunetière de böyle düşünüyordu:

... Toplanan bütün bilgi kaynakları şimdi tükenmiş, bütün eserler ve bütün mektuplar yayımlanmış olduğundan, bütün söylentiler ve belgeler meydana konulduğundan, artık tek mazereti yalanlarının kurbanı olmaktan ileri gitmeyen, o ünlü yalan yutturucusundan bir daha bize söz edilmeyecektir. Daha önceleri şunu söylemişti:

... Beni şaşırtan ve kavrayışımıza (!) hiç de şeref vermeyen şey, bu retoriğe kendimizi kaptırmamız, *Kötülük Çiçekleri*'nde bile, özellikle *Kötülük Çiçekleri*'nde bu retorikğin o bayağılığını görmemiş olmamızdır.

Bu şaşmayı miras alan M. Faguet bugün diyor ki:

Bir kuşak gelip geçti, -yazık!- bir başkası yolun ortasında, Baudelaire'e gelince o daha batmadı; hâlâ suyun yüzünde; onu herkes okumuyor, hiç bir zaman da okumadı; ama dün ne kadar hayram varsa, bugün de o kadar var. Demek teşhisimde aldanmışım. Size bu, beni biraz şaşırtmıyor desem belki bana inanmayacaksınız.

M.Faguet'yi şaşırtan, Baudelaire'in bütün aydın memleketlerde, her yeni kuşaktan müzisyenler ve şairler arasından topladığı bu hayranların sayısından çok, onların niteliğidir. Bunu inkâr mümkün değildir, onu tutan aydınlardır. Hiç şüphesiz "teşhisimde aldanmışım" demekte M.Faguet haklıdır. Ama bununla neyi kasdetmektedir? Düşüncelerinde aldanmış olduğunu mu? Hiç de öyle değil!

Baudelaire'i yeni baştan okuyorum ve daha bir çok kuşak tarafından okunacağını görerek de şaşıyorum; eskiden olduğu gibi onun ikinci sınıf bir şair buluyorum, önemsiz olmaktan çok uzak, ama her şeyden önce ikinci sınıf bir şair.

Böyle olunca, bu kadar tedirgin edici, gevşemeyen ilgiyi nasıl açıklayacak? Moda meselesi, deniliyordu ilkin. Modalar geçiyor, eleştirmenler de; ama Baudelaire yerinde. Her şeye rağmen *Kötülük Çiçekleri*'nde M.Brunetière'le M.Faguet'nin görmüş olduklarından daha fazla bir şey bulunmuş olmasın?

M.Bourget ile M.Barrès, onlar da *Académie* üyeleri, Baudelaire'de daha çoğunu görebildikleri için, vaktiyle ondan daha yerinde olarak söz etmişlerdi; biri *Psikoloji Denemeleri* (*Essais de Psychologie*) nin başında, öbürü *Mürekkep Lekeleri* (*Taches d'Encre*) nin ilk iki

sayısında. Ama değer biçmeleri zamanına göre ne kadar yerinde ve doğru görünmüş olursa olsun, görüşlerinin bugün ilgi çekeceğini sanmıyorum. Yeni saldırılara (yeterki M.Faguet'ninkiler yeni olsun) bugün yeni kanıtları karşı koymak yaraşır.

M.Bourget'yi izleyen arkadaşlarının *Kötülük Çiçekleri*'nde her şeyden önce aradıkları kendi "splens"lerinin bir yansıması, hüznlerinin doğrulanışı idiye, (buna karşı M.Faguet'nin tepki göstermesini memnunlukla karşılarız) artık hayal kurmayan, çabışkan, Dreyfus davası ile yeniden güçlenmiş, Barrès'i örnek tutarak *çelikleşmiş* olan, bozuk ve hastalıklı şeyleri nefretle karşılayan bir kuşağın, Baudelaire'den istediği şeyler sanmıyorum ki bunlar olsun. Bu yeni kuşak Baudelaire'den hâlâ zevk almasını biliyorsa, besbelli ki Baudelaire onlara başka bir şey veriyor. Çünkü Rousseau için ne olmuşsa, Barrès için ne olacaksa, Baudelaire için de o oluyor: İlk başarıyı sağlayan şey gerçek üne yarayan şey değildir. Evet, başarıya en çok yarayan şey, büyüklüğe en zarar veren şeydir. Süreklilik ancak birbirini izleyen kuşaklara yeni yeni nimetler verebilen yazarların nasibidir. Çünkü her kuşak başka bir açlık getirir.

Rousseau'da tabiata dönüş nazariyelerinden, çocukların emzirmesinden, İtalyan musikisinden.. daha usanç verici, yıldırıcı ne olabilir! Oysa büyük yığın ilkin onun bu yönünü sevmiş -şöyle de söylenebilir: Rousseau o büyük yığının sevgisini bu yönü ile kendisine çekmiştir. Rousseau bundan dolayı değil, buna rağmen büyüktür. Aynı suretle görüşü keskin olanlar için Barrès'in ünlü doktrinleri, eserlerine yakında yüklenecek çok yorucu, boş bir ağırlık olarak görünmektedir. Aynı suretle, daha şimdiden söyleyebiliriz ki Francis Jammes'in şiirini yaşatacak olan şey, hiç şüphesiz bugünkü mısralarının en parlak görünenleri değildir. Bir eser ancak derin nitelikleriyle gelecekte yaşar; bu gizli niteliklerden dolayı eser, biraz kararsız, ara bulanık, "yazarın söylemek istediği şeyi" ilk okuyuşta anlamak isteyenlere, esrarlı, tedirgin edici, kısacası muammalı, hayli korkunç kelimeyi salıverelim: "tehlikeli"¹ görünür..

Zamanında, Baudelaire'in eserini tedirgin edici, tehlikeli gösteren şey, asıl onu bugün o kadar genç, daima vazgeçilmez tutan şeydir.

Yalnız söyleyişe önem verilen sanatta fikirler ancak bir gün genç görünürler. “Şunu da göz önünde bulundurunuz ki bu yenilik getiricinin (M.Faguet böyle alayıl olarak söz ettiği, Baudelaire’dir) hiçbir yeni fikri yoktur. *Fransız şairlerinde yeni fikirler bulmak için Vigny’den sonra Sully - Prudhomme’a kadar beklemek gerekecektir.*” (Cümlenin altını çizen M.Faguet’dir). Söyleyiş çok kötü, ama pek doğru; o kadar doğru ki, sevimli sully-Prudhomme’u o kadar orta halli bir şair yapan da ne yazık ki işte budur! Vigny’nin büyük yanılması da, şiirde yeniliğin yeni fikirleri “şiire soymak”la elde edildiğine açıkça inanması olmuştur. Chénier şunu yazabiliyordu:

Sur des pensers nouveaux faisons des vers antiques

Yeni düşüncelerle eski mısralar dizelim, ama o bu temel kuralı unuttuğu zaman ancak büyük şairdi.

Böyle olunca, yalnız fikrin yeniliğine bağlanan M.Faguet, şöyle düşünebilecektir: “Baudelaire, dokusuna kadar eskimiş beylik şeyden başka hiç bir şeyle uğraşmaz. O, bayağılığın kısır şairidir.” Sonra bu şiirlerden bir kaçının *konusunu* bildirecek: “*Güzellik*: güzellik her şeyi güzelleştirir. *İtiraf*: bu dünyada insanın güvenebileceği hiçbir şey yoktur. *Kıyı Fenerleri*: sanatçılar insanlığın ışıklarıdır.” v.b. ve şu sonuca varacak: “İşte Baudelaire’in dünyaya yaydığı yenilikler!”

Artık Baudelaire’in derinliğini kavramayı², söyleyişinin ona şaşkınlık vermesine ve hemen her yerde yanlışlarla dolu görünmesine de o kadar şaşmıyorum.

Haydi bu (bayağılık) ne ise; çünkü beylik düşünceleri ömürleri boyunca sancaklar gibi açmış olmaktan başka bir şey yapmayan çok büyük şairler vardır; ama asıl önemli olan davranıştır, bunun için de biçim gerekir. Baudelaire çoğu zaman pek kötü yazardır.. yerinde kullanılmayan kelimelerle, beceriksizliklerle, uyumsuzluklarla, yavanlıklarla dolup taşmaktadır. Onun, arka arkaya sağlam dört mısra yazdığı hemen görülmemiştir.

Biçim! böyle sözlerden sonra M.Faguet’ye, kendisini bugün o kadar şaşırtan esrarın akla yakın tek açıklamasını öne sürmeğe nasıl cesaret edebiliriz: Baudelaire bugün hâlâ yaşıyorsa bunu biçiminin üstünlüğüne borçludur. Sanatçının bunu, her hangi başka bir şeye borçlu olduğu hiç görülmüşmüdür?

Bu yetkinlik, bu üstünlük, sözgelışı Hérédia'nın sonelerindeki tamamıyla latin ve mantıklı olan, açıklanabilen yetkinlikten apaçık ayrıdır. Çoğu zaman dilimizin hoşlandığı yetkinlik budur, başta Racine'in, sanki haberi olmadan, şiirlerinin şurasında burasında ara sıra dış yetkinliği bozarak elde ettiği daha gizli, daha ahenkli bir yetkinlik- pek de mubağalalı bulmadan diyebilirim ki, ancak son zamanlarda farkına varılan- bir yetkinlik yok değildir. Ama ilk defa Baudelaire şiirlerini bilerek ve düşünerek bu yetkinliğe yöneltmiştir. Ona şiir yazdıran bu anlayış olmuştur.

İşte bunun içindir ki *Kötülük Çiçekleri*'nden sonra şiir, -yalnız fransız şiiri değil alman ve ingiliz şiiri de olmak üzere- bütün avrupa şiiri, artık kendisini aynı olarak bulamamıştır.³

Bu küçük kitapta bambaşka bir şey ve bir "yeni fikir" in getirildiğinden çok fazla bir şey, hatta bir çok "fikirler" bulunuyordu. Bundan böyle şiir artık zekânın aynı kapılarına yönelmiyor, kendisine başka bir şey arıyordu.

Gizli yetkinliğe duygusuz olan M.Faguet'nin aradığı, yalnız özentili, akla yakın, parlak söyleyişe düşkün-öbür yetkinliktir; bunu da kitabın pek güzel olmayan iki şiirinde, "*İnsan ve deniz*" ile dördüncü "*Spleen*" de bulunduğunu kendisince, iyi niyetle şöyle böyle kavradığını söyleyerek kıvanç duyacaktır. Ardından şunu da yazacaktır:

"*Cehennemlerdeki Don Juan*'ı tablo olarak pek dikkate değer bulduğumu söylemeliyim"; Barrès'in kitaptan çıkarmak istediği de işte bu Don Juan idi.

... *Balkon*'a, *Saçlar*'a, *Fiskiye*'ye, *Seyahata Davel*'e, o "muhteşem" *Sabahın Alaca Karanlığı*'na (sıfat Mösyö Bourget'nindir), ve daha başkalarına gelince, Mösyö Faguet bunların sözünü bile etmiyor; doğrusu bu şiirlerden söz etmemesi de iyi olmuştur; çünkü onları sevmeyerek⁴ bile okusaydı da onlarda sözgelışı bir Hégésippe Moreau'da (bu adı kendisi ileri sürüyor) olduğundan fazla bir şeyin, tedirgin edici bir şeyin, karanlık bir şeyin, müzikal bir şeyin bulunduğunu biraz olsun duymamış, sezmemiş olsaydı, doğrusu pek üzülürdüm.

Makalenin ilk kınamasını sona bıraktım; beni güçlüğü uğratığı için değil, çünkü buna karşı olmayı hiç düşünmüyorum; tersine, Baudelaire'i Baudelaire yapan gizli niteliğin, gözlerimde övgüle-

şen bu yakınmanın kendinde aranması gerektiğine inandığımdan, onu kabul ediyorum, doğruluğunu tanyorum. Yakınma şudur:

“Baudelaire’de hayal gücü hemen hemen hiç yoktur.”

Çok önceleri Barrès: “Baudelaire çalışırken zahmetlere katlanıp duruyordu... Uykusuzlukla geçen nice gecelerden sonra, bu zorlu sanatçının eseri kısa.” diye yazıyor ve hemen ardından haklı olarak şunu ekliyordu: “Onun en küçük sözcüğü, kendisini o kadar yükseğe ulaştırın çabayı açığa vurur.”⁵ Brunetière’in bir cümlesi bize daha da yardım edecek: “Zavallının şair olmaktan yana, hiç bir şeyi veya hemen hemen hiç bir şeyi yoktu” Ben buna itiraz edecek değilim, böyle bir niyetim yok. Hareketin ve hayal gücünün onda bulunmadığını, Baudelaire’in bunları bırakmak istemesinden çok, bırakmak zorunda kalmasından ileri geldiğini kabul edelim; şiir sonucu aynı olduktan sonra ne önemi var bunun. *Kötülük Çiçekleri* ortada dururken, şairi şair yapan niteliğin esasında hayal gücü olup olmadığını veya Mösyö Faguet ile Mösyö Brunetière açık surette nazma çekilmiş bir hitabet gelişmesine, yalnız buna şiir demekten hoşlandıkları için, Baudelaire’de başka bir şeyi, şairden fazla bir şeyi: şiirde ilk sanatçıyı alkışlamanın yerinde olup olmadığı artık sorulabilir.

“Hayal gücü taklideder; yaratan eleştirici kafadır.” Üstünkörü düşünenlerin aykırı bir düşünceden başka bir şey görmedikleri, Oscar Wilde’ın bu aforizması derin bir gerçeği aydınlatır; bu aforizma Baudelaire’in özel durumunda hayal yoksulluğunun- o kadar açık ve keskin güçte olan- zekâsını, o kadar titiz ve inatçı bir doğruluğu olan eleştirici düşünüşünü daima uyanık tutmağa zorlayarak ona yardım ettiğini bize açıklar.

Stendhal ile birlikte Baudelaire, çağının en hayranlık uyandıran eleştirici zekâsı idi. Bu iki yaratıcının yanında romantizmin sözü mü olur?

Oysa Stendhal de, Brunetière tarafından hiç anlaşılmamıştır: (ve bu iki büyük isimden hiç biri Mösyö Faguet’nin XIX. yüzyılında bulunmamaktadır.)

... İşte Baudelaire’i, haberi bile olmadan romantik çığırdan açık surette ayıran, onun varlığındanki bu eleştirici davranıştır.

Baudelaire'i retorik, tumturaklı söz düşkünlüğü ile suçlamak için, onu ne kadar kötü anlamış olmak gerekir! *Kötülük Çiçekleri*'den bu iki kusurdan birinin arada bir görüldüğü olursa da, bunun sorumlusu, şairin bağlı bulunduğu çağdır. Gerçekte Baudelaire'e, Baudelaire'in sanatına jestin faydasız büyütülmesinden, sesin şişirilmesinden daha yabancı bir şey yoktur....

(Bu yazı Kasım 1910 da *Nouvelle Revue Française*'de yayımlanmış, sonra *Nouveaux Prétexes*'e alınmıştır.)

Çeviren: Suut Kemal YETKİN

NOTLAR

- 1 Chopin'in musikisini nitelemek - gözden düşürmek için en çok aynı kelimenin kullanılmış olmasına hayranım. O musikinin yetkinliği ki Baudelaire'in şiirlerindeki ile ince ve sürekli uygunluklar gösterir.
- 2 Barrès "heyecanlar, düşünce olayları gibi tahlil edilmez" diye akıllıca yazıyordu.
- 3 Barrès "yeni bir sanatın peygamberi" diye yazıyordu.
- 4 Makalenin sonunda sanki Baudelaire'i anlamış gibi şunu yazıyor: "eleştirme şununla başlar: sevmediğimizi anlamak".
- 5 Mallarmé'nin adı da, Baudelaire'inki kadar burada yer alır.

TÜSTAV

BAUDELAIRE

SEMPER EADEM

D'où vous vient, disiez-vous, cette tristesse étrange,
Montant comme la mer sur le roc noir et nu?"

— Quand notre coeur a fait une fois sa vendange,
Vivre est un mal. C'est un secret de tous connu,

Une douleur très-simple et non mystérieuse,
Et, comme votre joie, éclatante pour tous.
Cessez donc de chercher, o belle curieuse!
Et, bien que votre voix soit douce, taisez-vous!

Taisez-vous, ignorante! âme toujours ravie!
Bouche au rire enfantin! Plus encor que la Vie,
La Mort nous tient souvent par des liens subtils.

Laissez, laissez mon coeur s'enivrer d'un *mensonge*,
Plonger dans vos beaux comme dans un beau songe,
Et sommeiller longtemps à l'ombre de vos cils!

REVERSIBILITE

Ange plein de gaieté, connaissez-vous l'angoisse,
La honte, les remords, les sanglots, les ennuis,
Et les vagues terreurs de ces affreuses nuits
Qui compriment le coeur comme un papier qu'on froisse?
Ange plein de gaieté, connaissez-vous l'angoisse?

Ange plein de bonté, connaissez-vous la haine,
Les poings crispés dans l'ombre et les larmes de fiel,
Quand la Vengeance bat son infernal rappel,
Et de nos facultés se fait le capitaine?
Ange plein de bonté, connaissez-vous la haine?

Ange plein de santé, connaissez-vous les Fièvres,
Qui, le long des grands murs de l'hospice blafard,
Comme des exilés, s'en vont d'un pied traînard,
Cherchant le soleil rare et remuant les lèvres?
Ange plein de santé, connaissez-vous les Fièvres?

BAUDELAIRE

SEMPER EADEM

Nerden geliyor, diyordunuz, bu garip hüznün,
Çıplak mor kayalara deniz gibi yükselen?"
-Kalbimiz ulaşınca bağ bozumuna, güzün,
Besbelli yaşamının farkı yok işkenceden.

Bir ağrı, bir ağrı ki çok yalın ve esrarsız,
Ve sevinciniz gibi gözler önünde açık.
Bırakın aramayı ey meraklı güzel kız,
Sesiniz tatlı ama, konuşmayınız artık!

Susunuz ey bilgisiz! herşeye gönül salan!
Çocuk gülüştü ağız! daha da çok hayattan
Ölüm bizi tutuyor ağlarının içinde.

Bırakınız kalbimi yalanla oyalansın,
Güzel bir düşte gibi gözlerinize dalsın,
Ve kirpiklerinizin uyusun gölgesinde!

REVERSİBİLİTE

Sevinçle dolup taşan Meleğim birilir misin,
Kalbi bir kâğıt gibi buruşturan utancı,
Korkuyu, pişmanlığı, hıçkırığı, usancı,
Ve müphem dehşetini o korkunç gecelerin?
Sevinçle dolup taşan Meleğim bilir misin?

İylikle dolup taşan, bilir misin kin nedir,
Kenetlenmiş yumruklar ve acı gözyaşları,
Kudurmuş ÖÇ salınca cehennemlik bir çağrı,
Susturunca düşünce ve duygunuzu bir bir,
İylikle dolup taşan, bilir misin kin nedir?

Sağlıkla dolup taşan, hiç görmüştüğün var mı,
Kimsesizler yurdunun duvarları önünden,
Sürgünler gibi titrek adımlarla yürüyen
Güneş yüzü görmemiş, Nöbetle Yananları?
Sağlıkla dolup taşan , hiç görmüştüğün var mı?

Ange plein de beauté, connaissez-vous les rides,
Et la peur de vieillir, et ce hideux tourment
De lire la secrète horreur du dévouement
Dans des yeux où longtemps burent nos yeux avides?
Ange plein de beauté, connaissez-vous les rides?

Ange plein de bonheur, de joie et de lumières,
David mourant aurait demandé la santé
Aux émanations de ton corps enchanté;
Mais de toi je n'implore, ange, que tes prières,
Ange plein de bonheur, de joie et de lumières!

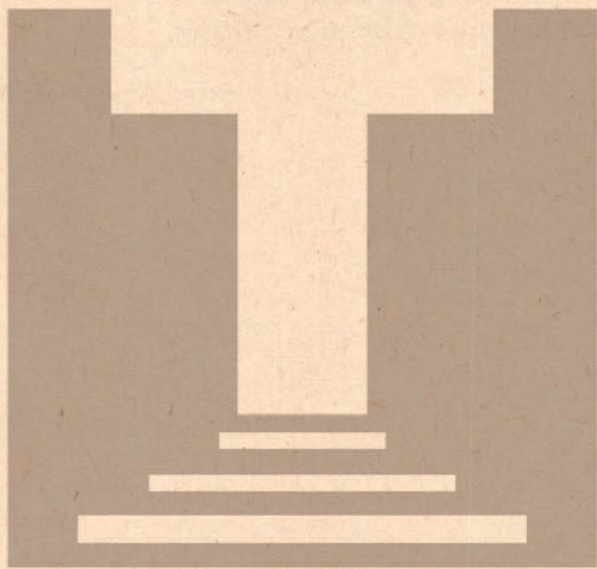
TÜSTAV

*Gençlikle dolup taşan Meleğim bilir misin,
Nedir buruşmuş yüzler ve yaşlanmadan korkmak,
Bağlılığın o gizli azabını okumak,
İçinde, bizi saran, çoşturan o gözlerin?
Gençlikle dolup taşan Meleğim bilir misin?*

*Mutlulukla, ııkla dolup taşan Meleğim,
Davut son demlerinde dökerken ölüm teri,
Büyülü vücudumdan sağlık almak isterdi;
Ama dualarıdır benim senden dileğim.
Mutlulukla, ııkla dolup taşan Meleğim.*

Çeviren: Suut Kemal YETKİN

TÜSTAV

ESSAY

SAMUEL JOHNSON

TÜSTAV

-T, Θ' ε ρ ε ξ α. PYTHAGORAS-

As man is a being very sparingly furnished with the power of prescience, he can provide for the future only by considering the past; and as futurity is all in which he has any real interest, he ought very diligently to use the only means by which he can be enabled to enjoy it, and frequently to revolve the experiments which he has hitherto made upon life, that he may gain wisdom from his mistakes and caution from his miscarriages.

Samuel Johnson (1709-1784) on sekizinci yüzyıl İngiliz yazarları arasında çağını belki de en iyi temsil eden yazardır; öyle ki, bugün bu devre çok kere "Johnson Çağı" adı verilir. Hemen her zaman para sıkıntısı içinde oluşu, Johnson'u çeşitli türlerde yazmaya zorlamıştır. Önce, Latin hicivcisi Juvenalis'i örnek tutarak *London* ve *The Vanity of Human Wishes* adlı iki uzun şiir yazdı. Gene aynı yıllara ait trajedi türünde başarısız bir oyunu vardır. *The Rambler* adında bir dergi kurup burada denemeler yazmaya başladıktan, bilhassa İngiliz dilinin ilk büyük sözlüğü sayılan *The Dictionary of the English Language*'i tamamladıktan sonra, Johnson Londra'nın edebiyat çevrelerinde en çok tanınan yazar durumuna geldi. Daha sonra yazdığı *Rasselas*, Johnson'un roman alanında bir denemesi olarak kabul edilirse de, eser romandan çok roman biçiminde sunulmuş felsefi düşüncelerdir. *Preface to Shakespeare* ile *Lives of the Poets* yazarın olgunluk yıllarında verdiği iki önemli eserdir. Bunlardan birincisi, Shakespeare'in oyunları ve oyun yazarlığı hakkında genellikle anlayışlı, aydınlatıcı, sağlam bilgiler verir; ikincisi, kendinden önce gelen belli başlı İngiliz yazarlarının hayatlarını anlatıp eserlerini inceler.

Denemeleri Johnson'un eserleri arasında oldukça önemli bir yer tutar. Çeşitli konulara değinmekle birlikte bu denemelerde Johnson ahlâkçı ve öğreticidir. Amacı, gerçeği aramak ve sağduyunun ışığı altına okuyucuya sunmaktır. Ele aldığı her konuda sağlam bir düşünür ve kuvvetli bir mantıkçı olarak dikkati çeker. Üslubu klasik İngiliz nesrinin ciddi, ağır ve sağlam havasını yansıtan en iyi örneklerdir.

James Boswell'in meşhur biyografyası sayesinde, Johnson, yazarlığının yanında, bir insan olarak edebiyat tarihinin en çok bilinen ve en çok sevilen kişilerinden olmuştur.

DENE ME

SAMUEL JOHNSON

TÜSTAV

- Ben bugün neler yaptım? PYTHAGORAS -

İnsanoğlu, önseziden yana nasibi pek kıt bir yaratık olduğundan, ilerisi için ancak geçmiş göz önüne alarak hazırlıklı bulunabilir; onun gerçekten ilgilendiği her şey gelecekte toplandığına göre de, bu geleceğin tadını çıkarmasını sağlayacak tek yoldan canla başla yararlanması, o güne kadar geçirdiği tecrübeleri sık sık zihninde tartması gerekir; öyle ki hatalarından bilgelik elde edip başarısızlıklarından ders alabilsin

Though I do not so exactly conform to the precepts of **Pythagoras**, as to practise every night this solemn recollection, yet I am not so lost in dissipation as wholly to omit it; nor can I forbear sometimes to enquire of myself, in what employments my life has passed away. Much of my time has sunk into nothing, and left no trace by which it can be distinguished, and of this I now only know, that it was once in my power and might once have been improved.

Of other parts of life memory can give us some account: at some hours I have been gay, and at others serious; I have sometimes mingled in conversation, and sometimes meditated in solitude; one day has been spent in consulting the ancient sages, and another in writing *Adventurers*.

At the conclusion of any undertaking, it is usual to compute the loss and profit. As I shall soon cease to write *Adventurers*, I could not forbear lately to consider what has been the consequence of my labours; and whether I am to reckon the hours laid out in these compositions, as applied to a good and laudable purpose, or suffered to fume away in useless evaporations.

That I have intended well, I have the attestation of my own heart; but good intentions may be frustrated, when they are executed without suitable skill, or directed to an end unattainable in itself.

Some there are, who leave writers very little room for self congratulation; some who affirm, that books have no influence upon the public that no age was ever made better by its authors, and that to call upon mankind to correct their manners, is like **Xerxes**, to scourge the wind or shackle the torrent.

This opinion they pretend to support by unfailling experience. The world is full of fraud and corruption, rapine and malignity; interest is the ruling motive of mankind, and every one is endeavouring to increase his own stores of happiness by perpetual accumulation, without reflecting upon the numbers whom his superfluity condemns to want: in this state of things a book of morality is published, in which charity and benevolence are strongly enforced; and it is proved beyond opposition, that men are happy in proportion as they are virtuous, and rich as they are liberal. The book is applauded, and the author is preferred; he imagines his applause deserved, and receives less pleasure from the acquisition of reward, than the consciousness of merit. Let us look again upon mankind: interest is still the ruling motive, and

Ben, yukarıdaki o ciddi soruyu her gece hatırlayacak kadar **Pythagoras**'ın kurallarına sıkı sıkıya uyuyor değilim, ama bunu büsbütün akıldan çıkaracak kadar da zevk ve eğlenceye dalıp kendimi unutmadım. Ömrümü ne gibi işlerle geçirdiğimi zaman zaman kendi kendime sormadan edemem. Vaktimin çoğu, geride belli bir iz bırakmadan geçti gitti; ben şimdi şu kadarını biliyorum ki, uçup giden o günler bir zamanlar elimdeydi ve ben bu günleri daha iyi kullanabilirdim.

Hayatın başka yönleri hakkında hafızamız bize az çok bilgi verebilir: kimi saatler neşeliydim, kimi saatler durgun; gün oldu konuşulanlara katıldım, gün oldu düşüncelere daldım tek başıma; bir günüm eski yazarlara akıl danışmakla geçti, bir günüm *The Adventurer*'e yazı yazmakla.'

Her işin sonunda kazanç ile zararı hesaplamak âdet olmuştur. Yakında *The Adventurer*'e deneme yazmayı bırakacağımdan, son günlerde, çabalarımın ne gibi sonuçlar verdiğini düşünmekten kendimi alamadım. Acaba bu yazıları bağladığım saatleri övülmeye değer, iyi bir amaç uğruna harcanmış olarak mı saymalıyım, yoksa yok yere uçup gitmesine göz yumulmuş saatler olarak mı?

Niyetimin iyi olduğuna kendi kalbim tanıklık edebilir; ancak iyi niyetler, gerektiği gibi ale alınmaz, ya da olmayacak bir amaca yöneltirse, sonuçsuz kalabilir.

Kişi vardır, bırakmaz ki yazarlar kendi kendilerine övünsünler; kişi vardır, kitapların topluma bir etkisi olmadığını, hiç bir devrin yazarları sayesinde daha iyiye gitmediğini ileri sürer. Onlara göre insanlardan davranışlarını düzeltmelerini dilemek, **Kserkses** gibi rüzgârları kırbaçlamaya, ya da coşkun sulara zincir vurmaya kalkışmaktır.

Bu fikirlerini şaşmaz tecrübeleriyle sözüm ona desteklerler de. Yeryüzü yalan dolan, rüşvet, çapulculuk ve fesatla doludur. Çıkarıcılık insan davranışının başta gelen sebebidir ve herkes, içinde bulunduğu aşırı bolluğun yokluğa mahkûm ettiği sayısız kimseleri düşünmeksizin, boyuna kendi mutluluk ambarlarına doldurmak çabası içindedir. Durum bu iken, yardımseverliği, hayırseverliği taesvik eden bir ahlâk kitabı yayınlanır ve bura da su götürmez bir şekilde ispatlanır ki, insanlar faziletleri oranında mutlu, cömertlikleri oranında zengindirler. Kitap alkışlanır, yazar mükâfat görür; o, bu alkışları hakettim sanır ve elde ettiği mükâfattan çok değerinin bilinmesine sevinir. Şimdi insanlara bir daha bakalım: çıkar hâlâ başta

the world is yet full of fraud and corruption malevolence and rapine.

The difficulty of confuting this assertion, arises merely from its generality and comprehension: to overthrow it by a detail of distinct facts, requires a wider survey of the world than human eyes can take; the progress of reformation is gradual and silent, as the extension of evening shadows; we know that they were short at noon, and are long at sun-set, but our senses were not able to discern their increase: we know of every civil nation that it was once savage, and how was it reclaimed but by precept and admonition?

Mankind are universally corrupt, but corrupt in different degrees; as they are universally ignorant, yet with greater or less irradiations of knowledge. How has knowledge or virtue been increased and preserved in one place beyond another, but by diligent inculcation and rational inforcement.

Books of morality are daily written, yet its influence is still little in the world; so the ground is annually ploughed, and yet multitudes are in want of bread. But, surely, neither the labours of the moralist nor of the husbandman are in vain: let them for a while neglect their tasks, and their usefulness will be known; the wickedness that is now frequent would become universal, the bread that is now scarce would wholly fail.

The power, indeed, of every individual is small, and the consequence of his endeavours imperceptible in a general prospect of the world. **Providence** has given no man ability to do much, that something might be left for every man to do. The business of life is carried on by a general co-operation; in which the part of any single man can be no more distinguished, than the effect of a particular drop when the meadows are floated by a summer shower: yet every drop increases the inundation, and every hand adds to the happiness or misery of mankind.

That a writer, however zealous and eloquent, seldom works a visible effect upon cities or nations, will readily be granted. The book which is read most, is read by few, compared with those that read it not; and of those few, the greater part peruse it with dispositions that very little favour their own improvement.

It is difficult to enumerate the several motives, which procure to books the honour of perusal: spite, vanity, and curiosity, hope and fear, love and hatred, every passion which incites to any other action, serves at one time or other to stimulate a reader.

geliyor; yeryüzü hâlâ yalan dolan, rüşvet, çapulculuk ve fesatla dolu.

Bu iddianın yanlışlığını ortaya koymaktaki güçlük, iddianın genel ve yaygın oluşundan ileri gelmektedir sadece. Burada öne sürülenleri, bir takım apaçık gerçekleri inceden inceye göstererek çürütmek, dünyayı insan gözünün gücünü aşan bir ölçüde incelemeyi gerektirir. Devrimler yavaş yavaş ve sessizce ilerler, tıpkı akşam gölgelerinin uzaması gibi Öğleyin kısa olduklarını biliriz; güneş batarken uzundurlar, ama duyularımız bu uzayışı sezememiştir. Biliriz ki her uygar ulus bir zamanlar ilkel bir durumdaydı; peki, ahlâkla, öğütle değil de neyle düzeldi bu uluslar?

İnsanlar genellikle kötüdürler, ancak derece derece kötü; tıpkı genellikle cahil oldukları halde, bilgi ile kimi yerde daha az, kimi yerde daha çok aydınlanmış olmaları gibi. Şu halde bilgi olsun, fazilet olsun, sıkı bir telkin ve akla dayanan bir teşvikle değilse, hangi yolla bir yerde ötekinde daha çok artmış ve bu durumda kalabilmiştir ?

Gün geçmez ahlâk kitabı yazılır, ama yeryüzündeki etkileri hâlâ pek azdır bunların. Demek ki toprak her yıl sürülüyor, gene de çoğunluk ekmek sıkıntısı içinde. Ancak, elbette ki, ne ahlâkçının çabaları boşadır ne de çiftçinin; onlar ödevlerinin azıcık tavsatsınlar, faydaları o zaman anlaşılacak, bugün sık sık görülen kötülük kerhesi yayılıp şimdi kıt olan ekmek büsbütün ortadan kalkacaktır.

Gerçekten kişilerin tek başlarına fazla bir güçleri yoktur; çabalarının sonucu da dünyanın genel tablosu içinde sezilmeyecek kadar azdır. **Tanrı** hiç kimseye çok şey yapmak gücünü vermemiştir, herkese yapacak birşey kalsın diye. Hayatta işler genel bir iş bölümüne göre yürütülür; bu iş bölümünde bir tek adamın payı, çayırları esulara boğan yaz sağanağında bir damla suyun etkisinden daha belirli değildir; gene de, her damla taşkını artırır, her el insanlığın mutluluğuna ya da sefaletine birşeyler katar.

Şurası muhakkak ki, güçlü, istekli de olsa, bir yazarın kentler, uluslar üzerinde göze görünür bir etki sağlaması enderdir. En çok okunan kitap bile, okumayanların sayısını düşünecek olursak pek az kimse tarafından okunuyor demektir. Bunların çoğu da istifadelerine pek yaramayan bir hava içinde okur.

Kitapların okunmasını sağlayan çeşitli sebepleri saymak kolay değildir: kötü niyet, gösteriş, merak, umut, korku, sevgi, nefret, insanları başka her hangi bir harekete yöneltten her tutku, sırasında okuyucuyu teşvik ödevini görür.

Some are fond to take a celebrated volume into their hands, because they hope to distinguish their penetration, by finding faults which have escaped the public; others eagerly buy it in the first bloom of reputation, that they may join the chorus of praise, and not lag, as **Falstaff** terms it, in "the rearward of the fashion."

Some read for stile, and some for argument: one has little care about the sentiment, he observes only how it is expressed; another regards not the conclusion, but is diligent to mark how it is inferred: they read for other purposes, than the attainment of practical knowledge; and are no more likely to grow wise by an examination of a treatise of moral prudence, than an architect to inflame his devotion by considering attentively the proportions of a temple.

Some read that they may embellish their conversation, or shine in dispute; some that they may not be detected in ignorance, or want the reputation of literary accomplishments: but the most general and prevalent reason of study, is the impossibility of finding another amusement equally cheap or constant, equally independent on the hour or the weather. He that wants money to follow the chace of pleasure through her yearly circuit, and is left at home when the gay world rolls to Bath or Tiunbridge; he whose gout compells him to hear from his chamber, the rattle of chariots transporting happier beings to plays and assemblies, will be forced to seek in books a refuge from himself.

The author is not wholly useless, who provides innocent amusements for minds like these. There are in the present state of things so many more instigations to evil, than incitements to good, that he who keeps men in a neutral state, may be justly considered as a benefactor to life.

But, perhaps, it seldom happens, that study terminates in mere pastime. Books have always a secret influence on the understanding; we cannot at pleasure obliterate ideas: he that reads books of science, though without any fixed desire of improvement, will grow more knowing; he that entertains himself with moral or religious treatises, will imperceptibly advance in goodness; the ideas which are often offered to the mind, will at last find a lucky moment when it is disposed to receive them.

It is, therefore, urged without reason, as a discouragement to writers, that there are already books sufficient in the world; that all the topics of persuasion have been discussed, and every important question clearly stated and justly decided; and that therefore, there

Kimi tanınmış bir kitabı eline almaya bayılır, çünkü herkesin gözünden kaçan yanlışlar bularak; kendi anlayışının üstünlüğünü ortaya koymak umudundadır. Kimi kitabı daha şöhreti taptazeyken satın almaya can atar ki, kendi de övgü korosuna katılabilin ve **Falstaff**'ın dediği gibi, "moda artçılarından" olmasın.

Kimi, üslûp için okur, kimi bilgi. Birinin duyguya pek aldıracağı yoktur, ifadeye bakar; bir başkası sonuca bakmaz, bu sonuca nasıl varıldığını bulmaya uğraşır. İşe yarar bilgiler edinmek için değil de, başka amaçlarla okurlar hep. Bu yüzden, bir tapınağın oranlarını dikkatle gözden geçirmek nasıl mimarın Tanrıya bağlılığını köruklemeye ise, ahlâk bilgisi veren bir eseri incelemek de bu kimseleri akıllandırır.

Kimi konuşmasını süsleyebilmek, ya da tartışmalarda parlayabilmek için okur, kimi bilgisizliği ortaya çıkmasını, ya da edebiyattan anlamıyor denmesini diye. Ancak okumanın en genel ve yaygın sebebi, bu kadar ucuz ve sürekli, saat ve hava şartlarıyla bu kadar ilintisiz bir başka eğlence bulmanın imkânsız oluşudur. Bütün yıl boyunca zevk peşinde koşmaya para yetiştiremedikleri için, sosyete Baht'a, Tunbridge'e² akın edince evinde kalanlar; damla hastalığı yüzünden odalarına kapanmak zorunda olan ve daha mutlu kişileri tiyatrolara, toplantılara taşıyan arabaların ancak tekerlek seslerini duyanlar, kendilerini dinlememek için kitaplara sığınır.

Bu gibi kimselere zararsız eğlenceler sağlayan yazar büsbütün faydasız değildir. Bugünkü durumda kişiyi kötülüğe kıskırtan etkiler, iyiliğe yöneltenlere göre o kadar çoktur ki, insanları iyi ile kötü arasında tutabilen bir kimse için, haklı olarak, hayata yararlı oluyor denebilir.

Ancak okumanın yalnız eğlence ile son bulması belki de ender bir olaydır. Kitapların zihin üzerinde her zaman gizli bir etkisi olmuştur. Fikirleri canımız isteyince silip yok edemeyiz: kendini yetiştirmek için belli bir azrusu olmasa bile, bilim eserleri okuyan insanın bilgisi artacak; ahlâk ve din konularında kitaplar okumakla gönül eğlendiren bir kimse de, farkına varmaksızın iyilik yolunda ilerleyecektir. Okuyucunun zihnine sık sık sunulan fikirler, sonunda zihnin bunları almaya yatkın olduğu uğurlu bir an bulur.

Bu bakımdan, yazarların hevesini kırmak için, sebepsiz yere, yeryüzünde zaten yeter sayıda kitap bulunduğu, inandırmayı hedef tutan bütün konuların tartışılıp bittiği, önemli her sorunun açıkça belirtilip doğru bir sonuca bağlanıldığı ileri sürülür. Bu yüzden de,

is no room to home, that pigmies should conquer where heroes have been defeated, or that the petty copiers of the present time should advance the great work of reformation, which their predecessors were forced to leave unfinished.

Whatever be the present extent of human knowledge, it is not only finite, and therefore in its own nature capable of increase; but so narrow, that almost every understanding may by a diligent application of its powers hope to enlarge it. It is, however, not necessary, that a man should forbear to write, till he has discovered some truth unknown before; he may be sufficiently useful, by only diversifying the surface of knowledge, and luring the mind by a new appearance to a second view of those beauties which it had passed over inattentively before. Every writer may find intellects correspondent to his own, to whom his expressions are familiar, and his thoughts congenial; and perhaps, truth is often more successfully propagated by men of moderate abilities, who, adopting the opinions of others, have no care but to explain them clearly, than by subtile speculatists and curious searchers, who exact from their readers powers equal to their own, and if their fabrics of science be strong take no care to render them accessible.

For my part, I do not regret the hours which I have laid out in these little compositions. That the world has grown apparently better, since the publication of *The Adventurer*, I have not observed; but am willing to think, that many have been affected by single sentiments, of which it is their business to renew the impression; that many have caught hints of truth, which it is now their duty to persue; and that those who have received no improvement, have wanted not opportunity but intention to improve.

caktı. Bir gün önce tatil olduğundan onu görememişti. “Korkunç pazar” diye düşündü. Bütün gün, kentin sokaklarında, yüksek ve karanlık evlerin altında, pis karda, o çıplak, yuvarlak baldırları, o güzelim kuş gözlerini görebilmek için dolaşip durduğunu hatırlıyordu. Belki bu yüz den kemikleri sızlıyarak uyanmıştı. Dünkü o deli gibi dolaşip durmaları boşuna olmuştu, elbette; ama bugün, her zamanki gibi onu görecekti. Bu güvenle göz bebekleri buğulandı, yüreğine dolan kan soluğunu kesti.

Gevşemiş karın üstünde, bakmadan, sık sık atların ayaklarının açtığı kara çukurlara batarak yürüyordu. Uzun, gölgesiz ağaçlar, beyaz damlı evlerin üstünde yükseliyorlardı. Sütçü dükkânının önünde, üç adam ateş yakmışlardı; buğulanmış aynaya sırtını dönerek her zamanki yerine oturdu; gözlüklerini çıkardı. Sütçü kadın ona doğru seyirtti, ama adam, çevresinde, garip bir biçimde kasılmış, çarpılmış bir sürü gözü olan dudaksız bir sürü yüz görüyormuş gibi bir duyguya kapıldı. Bir kez daha sendelediğini duydu.

— Son günlerde hastaydınız galiba? diye sordu sütçü kadının sesi.

— Yok canım, diye karşılık verdi adam kuru bir sesle. Dün akşam buradaydım, hatırlamıyor musunuz? Hem de çok iyiydim.

— Nasıl olur! diye bağırdu kadın, şaşkın. Pazardanberi gelmiyorsunuz buraya.

— İyi ya, dün pazardı işte, diye mırıldandı adam bitkin bir sesle.

— Ama bu gün perşembe, diye devam etti kadın. Adam başını salladı, kadını küçümsercesine sustu. Bir önceki günün pazar olduğunu kimse ondan iyi bilemezdi. Kimse onun kadar, o ateşli pazar sayıklamalarını, o sürekli baş dönmelerini, o boşuna beklemeleri bilemezdi. Şimdi, anlaşılmaz bir sis çevresinde yoğunlaşıyor, adam oracıkta bayılıvermekten bilinmez bir korku duyuyordu. “Alım, masanın mermerine çarpacak” diye düşündü. Ama dişlerinin, taze ekmeğe battığını duyuyor, kurumuş dili nemleniyordu. Ekmegi parçalayan elleri titriyor, zorlukla yutuyordu. Şimdi, donuk camın ardında, kocaman, hareketsiz kuşları andıran ağaçları daha iyi seçiyordu. Rüzgârın ışığını duyuyormuş gibi geldi ona. Sokağa çıktı; dükkândakiler ona acıma dolu bakışlarla bakıyorlardı.

“Bu gün perşembe” diye düşündü, “oysa dün pazardı. İmkânsız.” Bu saçmalığa alayla güldü. “Baksana oğlum, bu gün günlerden ne?” diye sordu ahırın bekçisine, bir sarhoş edasıyla. “Perşembe” diye karşılık verdi öteki, aksi aksi ve kuşkuyla ona bakarak. “Tanrım!” diye mırıl-

GÖZLÜKLÜ ADAM

ELSA MORANTE

Birinci Dünya Savaşı ile ikincisi arasında Roma'da doğan, çocukluğunu kalabalık bir evde geçiren Elsa Morante, yazı yazmaya daha çocukluğunda başlamıştı. O zamanlar yazdığı "Le Straordinarie Avventure di Caterina" yıllarca sonra yayımlanarak çocukların seyerek okuduğu bir kitap oldu.

1942 yılında öykülerinden meydana gelmiş bir kitabı yayımlanan Morante, 1948 yılında yayımlanıp Viareggio armağanını kazanan "Menzogna e Sortilegio" adlı büyük romanıyla üne kavuştu. 1957 yılında "L'Isola di Arturo" adlı romanı kendisine Strega armağanını kazandırdı. "Arturo'nun Adası", bir çok dile çevrilmiş, yazarını bütün dünyaya tanıtmıştır. 1963 yılı sonunda yazarın hikâyelerini bir araya getiren "Lo Sciallae Andalusò" yayımladı.

Elsa Morente, Alberto Moravia'nın karısıdır.

Aralık ayının üçüncü günü (bir perşembe günü) adam, kentnin kenar mahallelerinden birindeki bakımsız pis odasından çıktı. Saçları dağınık, uzun sakalı soğuktan diken dikendi. Göz çukurları yanaklarına kara bir gölge veriyordu. Garip, belli belirsiz bir yalpalama duygusu içindeydi; tahta basamakların gıcirtısı kulaklarına çok yakınlarda pathyan bir bomba sesi gibi geliyordu.

Sokak kapısında, bir kürekle karları küreyen kapıcı kadın durup dikkatle ona baktı.

— Saat kaç? diye sordu adam. Kadın kızarmış gözleriyle merak içinde onu inceledi. "Dokuz" diye karşılık verdi.

— Son günlerde yoktunuz, değil mi? diye sordu sonunda.

— Hangi son günlerde? dedi adam, kelimeleri telâffuz etmek için büyük bir çaba harcıyarak, — Kentin dışına hiç çıkmadım.

— Son günlerde sizi görmedim de ondan, diye açıkladı kadın.

Adam, ona, daha dün akşam mektup kutusundan mektupları almak için uğradığını hatırlatmak istedi, ama böyle bir cadı yüzünden yorulmaya değmiyeceğini düşündü. Kendisini izleyen şaşkın bakışların altında, buz tutmuş yoldan aşağı doğru ilerledi.

Saat dokuzdu; kahvaltı etmek için sütçü dükkânına gidecek, sonra da ona gideceği ana değin saatleri şu ya da bu biçimde geçirmeye çalışa-

YAZAR: İşimize başlayalım, Sebastian. Ama önce bir püro yakayım hele.

SEKRETER: Buyurun ateş.

YAZAR: Masadaki şu listeyi tutuşturun da onunla yakayım.

SEKRETER: Ne isimleri bunlar?

YAZAR: İsimler işte. Bana verin. Ben yakarım. Teşekkür ederim. Çabuk olalım. Yarın sabah eşyaları toplarız. İselhöhebad'da işimiz kalmadı. Mallorca'ya gidiyoruz.

SEKRETER: Mallorca'ya mı?

YAZAR: Biraz Akdeniz havası alırız. Hazır mısınız?

SEKRETER: Hazırım, Bay Korbes.

YAZAR: Önce bir de viski verin bana.

SEKRETER: Buyurun.

YAZAR: Yazın şimdi: Sayın bayanlar, baylar:

Söze başlarken, sizlere bu belki biraz garip, ama inanın ki gerçek olayın geçtiği yeri tasvir etmeyi bir ödev sayıyorum. Sahiden olmuş hadiseleri anlatmak büsbütün tehlikesiz de değildir; bu anda görevli olmasalar bile, aramızda bir polis ya da bir savcı bulunabilir. Ama ben benim gerçekten olmuş hikâyeme doğru gözüyle, hiç değışle açıktan açığa bu gözle bakmıyacığımızı bildiğim için anlatabilirim. Zaten hepiniz -söz aramızda- içinizde bulunabilecek savcı veya polisler de dahil, Allah için, çok iyi biliyorsunuz ki, ben yalnız olmuş hadiseleri anlatırım sizlere, Şimdi lütfen zahmet olmazsa, büyük bir otelde, dairelerden birinin salonunu gözünüzün önüne getirin...

Çeviren : Behçet NECATİGİL

TÜSTAV

anlatamazsınız; çünkü beni bu halimle görmek istiyor. Deli derler size, bu işi sizden önce denemiş bunca kişiye dedikleri gibi. Samyör mununuz ki bu işi ilk siz yapıyorsunuz? Analar, kocalar, eşler, oğullar; intikam! intikam! diye soluyarak az mı koşuştular avukatlara? Ama bütün dâvalar durduruldu; savcılar, adalet bakanları, hattâ devlet başkanları sanat adına, benim lehime dâvalara el koydular; biz kazandık. Beni yakâ paça mahkemeye sürüklemeye kalkışanlar, kendileri rezil oldu. Siz bir aptalsınız, Fürchtegott Hofer elinizdeki üç beş kuruşu sağa sola savurmanız ne büyük hata! Benden bu parayı ödememi beklemeyin, başka şey bekleyin. İmdada çağırın herkesi.

ZİYARETÇİ: (ürkmüş): İmdada mı çağırayım?

YAZAR: Bana yeni konu lâzım.

ZİYARETÇİ: Yeni bir konu mu?

YAZAR: Yeni konum sizensiz.

ZİYARETÇİ: Ne demek istiyorsunuz?

YAZAR: Derhal işe başlamahım, kaybedecek vaktim yok.

ZİYARETÇİ: (dehşet içinde): Birdenbire neden bir tabanca çıkardınız?

YAZAR: Hâlâ anlamadınız mı?

ZİYARETÇİ: Gidiyorum, gidiyorum işte.

YAZAR: Tabancayı gitmeniz için değil, ölmeniz için çıkardım.

ZİYARETÇİ: Yemin ederim, bütün mukad-desatım üzerine yemin ederim ki, Isel-höhebad'ı hemen terk ediyor, Ennetwyl'e dönüyorum.

YAZAR: Siz bana bir radyo oyunu ilham ettiniz, şimdi ölmeniz lâzım, çünkü ben yaşadıklarımı yazarım, çünkü hayalgücü diye bir şey yoktur bende, ben yalnız yaşadıklarımı yazabilirim. Sayemde dünya edebiyatına geçeceksiniz, Fürchtegott Hofer. Korkudan titreyerek, gözleriniz ağzınızı açılakalmış karşında duruşunuzu milyonlar görecektir. Korku perdelerinin doluştuğu o uçurumları; yalnız gerçekle yüz yüze gelen o muhasip suratımızdaki sonsuz gaffleti görecektir.

ZİYARETÇİ: İmdat!

(Sessizlik)

YAZAR: Peki? Koşuştular mı odaya? Filim yıldızı, İngiliz binbaşı, Cernowitz baş-piskoposu yetiştirdi mi imdadınıza?

ZİYARETÇİ: Siz... siz bir iblisiniz!

YAZAR: Ben yazarım ve paraya ihtiyacım var. Öldürülmenizi konusunda yazacağım radyo oyununu bütün radyolar yayacaklar. Sizi öldürmeye mecburum. Önce sırf para yüzünden. Samyör mununuz ki keyfimdendir yapıyorum bunu? Bütün gece ölümünüzü yazmaya uğraşmaktansa sizinle aşağı salonda bir şişe şarap içmeyi, sonra da bilardo oynamayı bin kere tercih ederim.

ZİYARETÇİ: Merhamet edin, Sayın Üstadım!

YAZAR: Korbes.

ZİYARETÇİ: Sayın Bay Korbes, acıyın bana! Yalvarıyorum.

YAZAR: Edebiyatla uğraşanlar için merhamet diye bir şey yoktur.

(Ziyaretçi, balkona kaçar.)

ZİYARETÇİ: İmdat!

YAZAR (güçlü bir sesle): Siz yirmi üçüncü olacaksınız!

ZİYARETÇİ: Yirmi iki...

(Paturlar. Sonra uzayıp giden, kesilen çığlık.)

ZİYARETÇİ: İmdat!

(Sessizlik.)

YAZAR: Ne salak adam!

SEKRETER: Bay Korbes, ne var, ne oldu?

YAZAR: Bana gelen zat balkondan aşağı düştü, Sebastian. Birdenbire paniğe kapıldı âdeta. Anlıyamadım neden. İşte otel müdürü de geliyor.

OTEL MÜDÜRÜ: Sayın Bay Korbes! Çok müteessirim, çok! Herif sizi rahatsız etti. Güllerin arasında param parça yatıyor. Kapıcı zaten uzun zamandır kaçıklığından şüphelenmişti. Bereket, kimsenin üzerine düşmedi de yaralanan falan olmadı.

YAZAR: Bundan sonra dikkat edin de kimse rahatsız etmesin beni.

OTEL MÜDÜRÜ: (çekilerek): Elbette, Sayın Bay Korbes, elbette.

ZİYARETÇİ: Fakat, Sayın Usta...

YAZAR: Korbes.

ZİYARETÇİ: Sayın Korbes.... Öyle olsaydı çoktan tevkif edilmeniz gerekirdi.

YAZAR: (şaşırmış): Neden?

ZİYARETÇİ: (ümitsiz): Cinayet işlemiştir ya! Sürüyle cinayet!

YAZAR: Ne olmuş işlemişsem? Biz medeni ahlâk bakımından oldum olası cani kimseleriz! Goethe'yi Balzac'ı, Baudelaire'i, Verlaine'i, Rimbaud'yu, Edgar Allen Poe'yu düşünün. Dahası var. Dünya önceleri ürkmüş korkmuş bile olsa, zamanla gitgide daha çok hayran olmuştur bizlere; işte *sırf* cani olduğumuz için. Sosyal kademelerde öyle yükselmiş ki, tarısal varlıklarımız gibi hayretle bakıyorlar bize. Toplum bizi kabul etmekle kalmadı, nerdeyse yalnız sürdürdüğümüz hayatla ilgilenir oldu. Her şey yapabilir, her şeyi yapmakta sebest kimseler olarak, milyonlar imreniyor bize. Maceralarımızın, ahlâksızlıklarımızın pasosu, pasaportu; sanatımızdır sadece, Sanır mısınız ki "Katil ve çocuk" romanı için Nobel armağanı verilerdi bana; o katil ben olmasaydım? Şu mektupları görüyorsunuz. Yağın yağın, bütün odayı kaplamış bu mektuplar. Sosyetenin, orta tabakadan kadınlardan, hizmetçi kızlar bu mektuplarda, benim kendilerini öldürmemi istiyorlar.

ZİYARETÇİ: Rüyada gibiyim.

YAZAR: Artık uyanın o halde! Yazarlığın dil üzerinde, biçim üzerinde çalışmak olduğuna yalnız eleştirmenler inanır. Asıl edebiyat, edebiyatla uğraşmaz; onun işi insanlığı tatmindir. İnsanlar ne yeni bir biçim özmektedirler, ne de dil denemeleri. Hele anlamayı, aydınlanmayı hiç özmemezler. Onlar, artık ümit diye bir şey kalmadığı için, ümide ihtiyacı olmayan bir hayata susamışlardır. Tatmin, dönüm noktası, merak ve macera ile gerili, dolgun bir hayata susamışlardır. Makineleşmiş dünyamızda yağınları bunu artık gerçek değil, verse verse sanat verir. Edebiyat, artık imkânsız bir hayatın yerini tutan bir ilaç olmuştur. Ama o ilacı yapabilmek için,

yazarların, tasvir ettikleri hayatı yaşamaları gerekir; insana zamanla, hele bir yaştan sonra cehennem gibi gelen hayatı. İnanın ki böyledir bu.

(Salonun kapısında başka bir genç kadın belirir).

İKİNCİ GENÇ KADIN: Maximilian Friedrich!
YAZAR: Çıkın dışarı!

(İkinci genç kadın da çekilir).

YAZAR: Amerikalı filim yıldızı. Gençliğimde üslup delisiydim ben. Orda burda bir kaç yazı işleri müdürü sırtımı sıvazlar, başka da kimse kulak asmazdı bana. Haklıydılar. Yazarlığa boş verdim; bir baltaya sap olamamış orada burda sürttüm, petrol aramaya kalktım İran'a gittim. Orada da dikiş tutturamadım. Hayatımı yazmaktan başka yapacak şey kalmamıştı. Tevkif edilirim diye düşündüm. Beni tebrik eden, bana külliye bir para veren ilk insan, İsveç ataşesi oldu; beni dünyaca meşhur eden ilk başarımla da karısıyla yaşadığım aşk macerası olmuştu. Evet! Siz de bir viski içerirsiniz, viskiye de bayılmışsınız madem.

(Viski koyar).

ZİYARETÇİ: Teşekkür ederim.... ben... bilmem ki... teşekkür ederim.

YAZAR: Dünyanın ne istediğini anlamadım ya, o gündün sonra ben de ona hep istenen şeyi verdim. Yalnız hayatımı yazıyorum. Üslupsuz yazmak için üslubumu bir yana bıraktım; ne göreyim, birdenbire bir üslup bulmuşum kendime. Böyle ün kazandım, ama şöhret beni gittikçe daha azgın bir hayat yaşamaya zorladı, çünkü beni hep daha rezil, daha iğrenç durumlarda görmek, yasak şeyleri benim aracılığım ile yaşamak istiyorlardı. Sürü sürü cinayeti bu yüzden işledim! Olup bitenler şöhretime yarıyordu. Kitaplarım imha edildi, Vatikan'ın afaroz edilmiş eserler listesine alınmıştı, fakat kitaplar yeniden basıldı, satışları daha da çoğaldı bu yüzden. Derken karşıma siz çıktınız! Neymiş romanlarım gerçek olaylara uyuyormuş deliller varmış elinizde; ne gülünç şey! Dünyanın hiçbir mahkemesine derdiniz!

YAZAR: Ediyorum.

ZİYARETÇİ: İsveçli kadını?

YAZAR: İsveçli kadını.

ZİYARETÇİ: İngiliz kızını?

YAZAR: Onu da.

ZİYARETÇİ: Prens Windischgraz'ı

YAZAR: Onu da. Sonra Arjantinli milyoner kadını da.

ZİYARETÇİ: Yoo, ben onu hesaba katmıyorum.

YAZAR: Azizim...

ZİYARETÇİ: Sizde pekâlâ biliyorsunuz ki, bu doğru değil. Üstadım.

YAZAR: Öyle olsun, milyoner hariç,

ZİYARETÇİ: Ama bütün o yirmi bir kişiyi öldürdünüz değil mi?

YAZAR: Yirmi birini de. Ben cömert adamım. (Sessizlik)

ZİYARETÇİ: (mest olmuş): Hayatımın en mesut saatini yaşıyorum.

YAZAR: Haksınız. Hayatınızın en mesut saati. Fakat sandığınızdan biraz başka anlamda belki.

(Yatak odasından çıkan genç bir kadın. artık sabrı tükenmiş, koşarak odayı geçer, kaybolur.)

GENÇ KADIN: Maximilian Friedrich, benim babama gitmem lâzım.

ZİYARETÇİ: Bu yalnız ayak kaçıp giden şirin kız, bitişikteki İngiliz binbaşının kızı değil miydi?..

YAZAR: Evet.

ZİYARETÇİ: Yeni kurbanınız mı?.

YAZAR: Pek değil. Benim yeni kurbanım bir başkası. Unutmayın ki, Bay Hofer, araştırmalazınızın isabetine rağmen, siz bir hata işlediniz. Bu kadar iyi bildiğiniz özel hayatımı, gelip bana anlatmanın tehlikeli olabileceğini hiç düşünmediniz.

ZİYARETÇİ: Beni öldürebileceğinizi mi söylemek istiyorsunuz?.

YAZAR: Ta kendisi.

ZİYARETÇİ: Fakat elbette, Sayın Bay Korbes, düşündüm bu tehlikeyi. Gönlüm rahat, akla gelebilecek bütün tedbirleri aldım almasına; evinizin durumunu öğrendim. Üstünüzde Amerikalı bir kız

var, ünlü bir film yıldızı; sağınızda bir İngiliz binbaşısı oturuyor; solunuzda bir dul kadını.

YAZAR: Pardon, dul bir düşes.

ZİYARETÇİ: Yanlış! Araştırdım: kocası, Cenevre'deki bir ticarethanenin kapıcısı imiş. Altınızda ciğerlerinden hasta Cernowitz başpiskoposu oturuyor. İmdat diye bağırdım mı, buyurun size dünyayı birbirine katacak bir skandal! Geriye biz zehirleme kahyor.

YAZAR: Anhyorum. Demek bu yüzden içki falan almadınız.

ZİYARETÇİ: Bu yüzden. Kolay da olmadı bu, Viskiye bayılırım hani.

YAZAR: Sigara da içmediniz.

ZİYARETÇİ: Siz tenor Lorenz Hochstrassler'i sonunda, kızl derililerin kullandığı özel bir zehire batırılmış, hafif bir havana sigarasıyla yok ettiniz.

YAZAR: Azizim Fürchtegott Hofer, Ennetwyl'den geldiğinizi unutuyorsunuz.

ZİYARETÇİ: O köyü küçümsemeyiniz. Ennetwyl çok ileri bir yerdir; canlı bir kültür hayatı var orda.

YAZAR: İşte bu yüzden ya! Hele canlı bir kültür hayatı yaşayan yerler; bugünkü günde çok geride kalmışlardır; öyle olmasaydı araştırmalarınızın saçmalığını farkederdiniz.

(Bardağına viski koyar.)

YAZAR: İsbata ihtiyacı olmayan şeyleri isbat ettiniz.

(Sessizlik.)

ZİYARETÇİ: (Şaşırmış): Yani demek istiyorsunuz ki ben...

YAZAR: Evet, siz! Sizin sır gözüyle baktığımız şeyleri herkes çoktan biliyor.

ZİYARETÇİ: (kızmış): Olmaz öyle şey. Ben bütün ciddi gazeteleri bir bir dikkatle gözden geçirdim, en ufak bir upucu bulamadım.

YAZAR: Günümüzde gerçeği yalnız dedikodu gazetelerinde bulursunuz, Fürchtegott Hofer! Siz benim cihayetlerimle dolusunuz. Sanır mısınız ki benim yalnız, işlediğim cinayetleri tasvir ettiğimi bilmeselerdi, insanlar eserlerimi yutarcasına okurlardı?

mahdır. O takdirde ahn size zehir gibi bir soru: kimlerdir bu katiller?

YAZAR: Siz ne sonuca vardınız?

ZİYARETÇİ: (sert): Değişik katilleri bir kişide toplamahıyız. Kahramanlarımız yalnız ve yalnız tek kişinin karakterini taşıyorlar. Zorlu yaman, cinayetlerin işlendiği saatlerde çokluk göğsü bağı açık, dazlak koca kafalı, davranışları hoyrat kaba, viski düşkünü, her zaman çakır keyif romanlarımızın haşmetli denizinde deli dolu yelken açan hep odur.

(Sessizlik)

ZİYARETÇİ: Katil sizsiniz

YAZAR: Yani sizce ben birçok defalar..

ZİYARETÇİ: Yirmi bir defa.

YAZAR: Yirmi iki defa.

ZİYARETÇİ: Yirmi bir. Arjantinli milyoneri saymıyoruz.

YAZAR: Peki. Yani aşağı yukarı yirmi iki defa katil oldum, öyle mi?

ZİYARETÇİ: Yüzde yüz eminim buna. Karşımdaki şahıs, hem de değerli yazarlar, dan hem de bütün çağların en büyük katillerinden biri.

YAZAR: (düşünceli): Yirmi iki defa.

ZİYARETÇİ: (inatçı): Yirmi bir defa.

YAZAR: Yirmi bir defa. İstimesi bile...

ZİYARETÇİ: İnsan hayran oluyor, Üstadım

(Sessizlik)

YAZAR (hafif güler): Peki, azizim Fürchtegott Hofer, ya şimdi benden ne istiyorsunuz?

ZİYARETÇİ: Sayın Bay Korbes. Keşfimi açığa vurdum. Artık rahat edebilirim. Bu dakikadan ödüm kopuyordu, ama aldanmamışım. Bakıyorum, metin ve sakinsizin; bana karşı davranışınız değişmedi, naziksiniz. Bu yüzden müsadenizle dobra dobra konuşmama devam edeyim yine...

YAZAR: Hay hay!

ZİYARETÇİ: İlkin sizi adalaetin pençesine teslim etmekten başka bir şey düşünmemiştim.

YAZAR: Fikrinizi değiştirdiniz mi?

ZİYARETÇİ: Evet, Üstadım.

YAZAR: Niçin?

ZİYARETÇİ: Sizi on yıl gözetledim. Tutkunuzu ne büyük bir ustalıkla gerçekleştirdiğinizi, kurbanlarını ne üstün bir kuvvetle seçtiğinizi, işe ne kadar metin ve sakin giriştiğinizi gördüm.

YAZAR: Buna hayran mısınız?

ZİYARETÇİ: Sonsuz derecede.

YAZAR: Katil olarak mı, yazar olarak mı?

ZİYARETÇİ: Hem cinayet, hem edebiyat bakımından. Cinayet çıkmazlarımızı söktüğüm ölçüde edebi inceliklerinizi değerlendirmeyi öğreniyorum. Sanatınıza muazzam bir şeyi fedaya karar verdim.

YAZAR: Ne acaba?

ZİYARETÇİ: (sakin, gözünde büyütmiyerek): En üstün bahtiyarlıktan vazgeçmeye hazırım: Şöhretten vazgeçiyorum.

YAZAR: Beni ihbar etmeyecek misiniz?

ZİYARETÇİ: Vazgeçtim.

YAZAR: Karşılığında ne istiyorsunuz?

ZİYARETÇİ: Küçük bir... takdir.

YAZAR: Nasıl yani?

ZİYARETÇİ: Benim... beş param yok. Varımı yoğumu sanatıma harcadım. Kriminoloji hizmetinde alıştığım bir hayatı sürdüreceğim değilim. Lüks bir kaplıca-dan ötekine gidemem ben artık. Mahvolmuş, batmış, süklüm püklüm, Ennetwyl'e dönmiye mecburum. Ama siz... (duraklar)

YAZAR: Devam edin.

ZİYARETÇİ: Ama siz Oechsli-Trost firmasından aldığım emekli maaşıma küçük bir harçlık eklerseniz, Sayın Bay Korbes, ayda şöyle altı, yedi yüz İsviçre frangı; eh, ben de hayranınız, sırdaşınız olarak -söz aramızda- hayatınıza katılabilirim. (Sessizlik)

YAZAR: Azizim Fürchtegott Hofer ben de size bir itirafta bulunayım, ben de sizin deyimini kullanarak, dobra dobra konuşayım. Gördüğüm , tanıdığım detektiflerin en büyüğü, şüphe yok ki, sizsiniz. Keskin zekânız, kriminolojideki yeteneğiniz, sizi aslâ yanıltmıyor. İtiraf ederim. (Sessizlik)

ZİYARETÇİ: İtiraf ediyorsunuz demek?

YAZAR: Başka keşifleriniz de oldu mu?

ZİYARETÇİ: Size bu işle ilgili bir liste takdim edebilir miyim? Romanlarınızdaki kişilerle aynı kimseler olduğunu tesbit ettiğim şahısların listesi. Buyurun.

YAZAR: Evet. Yirmi iki isim

ZİYARETÇİ: Sizin de yirmi iki romanınız var, Sayın Korbes,

YAZAR: Hepsi de ölmüş mü bunların?

ZİYARETÇİ: Tecavüze uğrayan İngiliz kızım bir yana bırakırsak kimi intihar etmiş, kimi de bir kazaya kurban giderek ansızın hayattan göçmüşler.

YAZAR: Arjantinli milyoner Juana'nın ismi yanında niçin soru işareti var?

ZİYARETÇİ: Bu kadın, "Korkunç geceler" romanımızdaki Mercedes'e uyuyor. Ama milyoner Juana ta doğduğu bir yerde eceliyle ölür.

YAZAR: Evet... çok değerli bir liste.

ZİYARETÇİ: On yıl sürmüş kriminioloji çalışmamın mahsulü. Sonra dikkate değer bir gerçek daha var. Bütün bu intiharlar, kazalar, Sayın Bay Korbes, hep de sizin gittiğiniz, kaldığımız yerlerde oluyor.

YAZAR: (suçüstü yakalanmış bir öğrenci gibi) Sahi mi?

ZİYARETÇİ: İsveçli kadın öldüğünde siz Ankara'da idiniz; İngiliz kızımın ölümünde Saint-Tropez'de. Geriye kalan yirmi kişi, her biri nerede öldüyse, siz de orada bulunuyordunuz. Şu anda hatırladıklarım: Bakan von Wattenwill, Davos'ta ölmüştü; Prenses Windischgraez, Biarritz'de; Lord Liverpool, Split'te.. Dana, daha?

YAZAR: Listedekilerin hepsi.

ZİYARETÇİ: Hepsi.

YAZAR: Hep peşimde miydiniz, Bay Hofer?

ZİYARETÇİ: Amatörce çalışmak istemediğim için peşinizi bırakmamak zorunda idim. Dinlenmeye gittiğiniz yerlerin birinden öbürüne, lüks kaplıcaların birinden ötekine sizi takibettim.

YAZAR : Demek yalnız Adelhoden'de, Baden-Baden'de değilsiniz?

ZİYARETÇİ: Siz nerede iseniz ben de orada idim.

YAZAR: (merak etmiş): Çok pahalı olmadı mı bu sizin için?

ZİYARETÇİ: Yıkım oldu yıkım. Oysa param pek azdı. Oechslı-Trost firmasının muazzam kazancı yanında benim emekli maaşım nedir ki! Çok tutumlu olmam, mahrumiyetlere katlanmam gerekiyordu. Bazı yolculuklara, inanm ki, Sayın...

YAZAR: (hatırlatır) Korbes

ZİYARETÇİ: Sayın Korbes, boğazımdan kestim de para bulabildim. Yalnız, yedi yıl önce Güney Amerika'ya gitmeye param çıkmadı; sonra tabii her sene Hindistan ve Afrika cengellerine yaptığımız gezilerde bulunamadım....

YAZAR: Zararı yok, Azizim Hofer; ben de zaten oralarda yalnız kaplan ve fil avladım.

ZİYARETÇİ: Ama bunların dışında, her zaman yakınında idim.

YAZAR: Belli.

ZİYARETÇİ: Nerede bulunursak bulunalım, siz lüks bir otelde, ben âdi bir pansiyonda, muhakkak bir kaza oluyordu sonradan sizin cinayet diye yazdığımız bir kaza.

YAZAR: Azizim Hofer, siz tanıdığım insanların en ilginçlerinden birisiniz.

ZİYARETÇİ: Ben de kendime tabii şu soruyu sordum: Nasıl oluyor da eserlerinizle gerçek arasında böyle bağlantılar çıkıyor ortaya?

YAZAR: Doğru.

ZİYARETÇİ: Malzemeyi akla yatırmak, mantık açılarından inceleyince, karşımda iki ihtimal belirdi: siz ya gerçeekte var olan kimseleri romanlarınıza model olarak alıyorsunuz, ya da romanlarınızda yazdıklarınız gerçeekte de oluyor.

YAZAR: Öyle ya.

ZİYARETÇİ: İkinci tezi kabul edersek, herkesin taşkın hayalinizin eseri diye hayran kaldığı romanlarınızın, aslında gerçek şeylerin nakli demek olur. Bu teze bağlanmakta uzun zaman duraksadım, ama bugün ancak bunun doğru olabileceğini biliyorum. Fakat o zaman ortaya bir mesele daha çıkıyor. Bu romanlar gerçek olayların anlatımı ise katiller de gerçek kişiler ol-

kazanmıştım, Hitchcock da filme almıştı.

ZİYARETÇİ: Ne güçlü, ne dolgun eserdir o? Macera düşkünü, iri yarı, esmer, tıraşsız, dazlak koca kafalı, hergele, hi-noğlulu, ayyaş bir Fransız, kibar bir kadınla tanışır. Adamın deyimiyle ekstra bir şey. Bir Alman ateşesinin karısı. Fransız onu Ankaranın külüstür otellerinden birine çeker; ayaktakımının uğrağı bir otel. Kadını ayartır, diller döker; ayyaşığı müthiş bir adam; bir Homeros, bir Shakespeare'dir âdeta; en yüce saadetin birlikte intihar etmek olduğuna, kandırır kadını. Kadın yaşadığı tutkuya inanır, adamın çılgınlığı, coşkunluğu ile sersemlemiş, canına kıyar; aşk başına döndürmüştür. Ama herif öldürmez kendini. Nerde ? Bir sigara yakar, ayrılır bataktaneden; netameli sokaklara dalar, bir imamı döver, camiden yoksullara yardım paralarını çalar, sabahleyin şafak sökerken düşer yollara, petrol aramaya çeker İran'a gider. Bu olay pek beylik olabilir, benzerlerini gazetelerde görebiliriz; şu var ki yoğun ve mübalağasız oluşuyla Hemingway'i fersahlarca geride bırakıyor.

YAZAR (hoşlanmış): Yoksa Türkiye'de böyle bir hadisenin olup olmadığını mı araştırdınız; Azizim Hofer?

ZİYARETÇİ: Başka ne yapacaktım ki? Pek çok paradan çıkıp romanındaki olayın geçtiği 1945 yılı Ankara gazetelerini getirttim; İsviçre Yüksek Teknik Okulu'nda bir Türk öğrenciyi tarrattım bu gazeteleri.

YAZAR: Sonuç ?

ZİYARETÇİ: Alman değil de, bir İsveç ateşesinin karısı; sarışın, güzel, biraz soğuk bir kadın intihar etmiş. Kültürsüz bir otelde. Tahmin ettiğim gibi, bilinmeyen sebeplerden.

YAZAR: Ya adam, kadını otele getiren adam?

ZİYARETÇİ: Kim olduğu bilinmiyor. Ama otel kâtibinin söylediğine göre, Almanca konuşan biriymiş. Sonra sahiden

bir de imam dövülmüş, fakat yoksullara yardım parasının kayboluşu hakkında doğru dürüst ifade veremeyecek durumda imiş bu imam, Daha sonra "Mister X'in canı sıkılıyor" romanımızı inceledim.

YAZAR: Churchill'in çok sevdiği roman.

ZİYARETÇİ: İkinci romanınız. Bir şaheser. Mister X, eski bir serseri, ama şimdi tanınmış bir yazar, Amerikan Pen-Klub'ünün başkanıdır. Saint-Tropez'de on altı yaşında bir kıza raslar. Çocuğun güzelliğine, sadeliğine vurulur. Muazzam tabiat, ayna gibi deniz, insafsız güneş onu bir tabiat adamı yapar; davranışları ilkelleşir Mister X'in. Irza geçme, cinayet, fırtınalı bir havada sağnaktan boşanırca boyuna yağın yağmur. Şimdiye kadar yazılmış, hem en büyüleyici, hem de en korkunç sayfalar. Dil, anlam eskizler halinde, fakat alabildiğine aydınlık ve yoğun. Seferber edilen polis araçları, motosikletler, canavar düdüklü radyo arabaları, katili arayışlar, ondan bundan şüphelenmeler; ama şüpheler çok tanınmış, çok sevilip sayılan asıl suçluya yöneltilemiyor, gerçek de böylece ele geçmiyor bir türlü. Aksine. Mister X, Lord Byron armağanını almak üzere vapurla Londra'ya gitmesinden önce cenaze törenine katılır; o sahenin tasviriyile eser, antik bir tragedya gibi sona erer.

YAZAR (hafifçe güler): Azizim Hofer, ne büyük bir hayranlıkla anlatıyorsunuz.

ZİYARETÇİ (üzerinde durarak): On yıl önce, 1957'de, Saint-Tropez'de on altı yaşında bir İngiliz kıza tecavüz edildikten sonra öldürülmüştü.

YAZAR: Peki, katil?

ZİYARETÇİ: Bilinmiyor.

YAZAR: İsveçli kadının katili gibi mi?

ZİYARETÇİ: Tıpkı onun gibi. (Duraklar.) Polis kuş uçurtmadığı halde.

YAZAR (gurulu): Öyle olduğu halde.

ZİYARETÇİ: Resmî makamlar en ufak bir ipucu dahi bulamadılar.

YAZAR: Ama ben cinayeti hiçbir zaman yüceltmedim; insanı bir bütün olarak vermiye baktım ben hep; tabii onun cinayet işliyebileceği de girer bunun içine.

ZİYARETÇİ: Detektif olarak, ne yapmak istediğiniz değil de nereye vardığınız ilgilendirir beni. Size gelinceye kadar cinayete genellikle korkunç bir şey gözüyle bakılırdı. Sizinle hayatın -daha doğrusu ölümün - bu karanlık sayfası da bir yücelik, bir güzellik kazandı. Herkes size öldüren yumruk, cinayet babası lâkabını takmış,

YAZAR: Bu sadece çok popüler olduğumu gösterir.

ZİYARETÇİ: Kimsenin bulup çıkarmaya-cağını yaratmakta usta olduğunuzu da gösterir.

YAZAR (*merakla*): Yoksa ben katili kaçırır kim olduğunu keşfettirmem; onu mu demek istiyorsunuz ?

ZİYARETÇİ: Ta kendisi.

YAZAR: Haha. Romanlarını polis bültenleri gibi mi okursunuz ?

ZİYARETÇİ: Cinayet raporları gibi. Sizin kahramanlarımız ne para hırsıyla, ne de kendilerini tutkulara kaptırıp sonunda hayal kırıklığına uğramak yüzünden cinayet işliyorlar. Onlar psikolojik zevk için, yaşama sevinci uğruna, pek incelemişliklerinden, öldürmenin tadını tatmak için adam öldürüyorlar. Kriminoloji geleneklerinin bilmediği sebepler bunlar. Polis için, savcı için çok derin, pek ince şeyler. Bu yüzden bu makamlar bir cinayete ihtimal bile vermezler, çünkü sebep görmedikleri yerde cinayet de yoktur. Buna göre, yazdığımız cinayetleri sahiden olmuş kabul etsek bile, herkes bunlara intihar, kaza yahut eceleyle ölüm gözüyle bakmak zorundadır.

YAZAR: Mantık da bunu gerektirir.

ZİYARETÇİ: Tıpkı romanlarımızdaki kahramanların baktığı gibi.

YAZAR: Tıpkı.

ZİYARETÇİ: İncelemelerimin bu noktasın-

da şu İspanyol şövelyesi var ya, ona benzettim neydi adı, Don...

YAZAR: Don Kişot.

ZİYARETÇİ: Evet, Don Kişot'a benzettim kendimi, romanlarımızda sık sık bahsedersiniz ondan. Şövalye romanlarında anlatılanları sahiden olmuş sandığı için yollara düşmüştü o. Ben de öyle; romanlarımızı gerçek şeyler diye kabul ettim, atıldım üzerlerine. Ama hiçbir şey yıldırmadı beni. Ölmek var, dönmek yok, oldu benim parolam.

YAZAR (*coşmuş*): Mükemmel. Yaman bir işe girişmişsiniz, mükemmel doğrusu. (*Bir zil sesi*).

YAZAR: Sebastian ? Sebastian?

SEKRETER: Emriniz, Bay Korbes?

YAZAR: Bütün gece çalışacağım Bay Hofer'e bir püro takdim edin lütfen. Herhalde püro içerler. Brasil ? Havana?

ZİYARETÇİ: Hayır. Hayır. Yanımdaki İsviçre püromu tüttüreyim ben müsade ederseniz.

YAZAR: Aa, tabii Gidebilirsiniz, Sebastian, şu kamayı da götürün, Şimdi lâzım değil bana.

SEKRETER: Hayhay, Üstadım ? (*çıkarak*)

ZİYARETÇİ: Gözüm hep o değerli hançardeydi Sayın ...

YAZAR: Korbes.

ZİYARETÇİ: Sayın Bay Korbes. Bir saplandı mı tamam, hemen öldürür insan. Ne de keskin bilenmiş.

YAZAR: Kiprit ister misiniz ?

ZİYARETÇİ: Pürom iyi çekiyor, tüttürüyorum.

YAZAR: Tüttürün Bay Hofer, tüttürün. Ama herşeyden önce lütfen devam edin anlatmaya.

ZİYARETÇİ: Bir sonuca varmam kolay olmadı. Noktası noktasına bir küçük etüd yapmak gerekiyordu. Önce "Yabancı bir ülkede karşılaşma" adlı romanımı taradım.

YAZAR: İlk romanım.

ZİYARETÇİ: On bir sene önce yayınlanmıştı.

YAZAR: Bollingen armağanını o romanla

medim, hayır. (*karar vermiş*). Emekli olduğumdan beri dedektiflik yapıyorum da ondan.

YAZAR (*rahatlar*): Ha ha! O zaman başka. Buyurun oturalım yine. Şimdi rahat nefes alabilirim. Demek şimdi Emniyette çalışıyorsunuz ?

ZİYARETÇİ: Hayır, sayın ...

YAZAR: Korbes.

ZİYARETÇİ: Sayın Bay Korbes, Hususi dedektifim ben. Daha muhasipliğimde bir süre karanlık işi az çok aydınlığa çıkarmışumdur. Müffettişlik yaptım, fahri olarak, şu veya bu dernekte çalıştım. Evet, hattâ Ennetwyl'deki köy sandığı kasadarını kodese attıran benim; dulların, yetimlerin parasını zimmetine geçirmişti Ama şimdi yaşlandım, eh üç beş kurulum da var, karım öldü, çocuğum yok; gönlümce yaşamaya karar verdim. Buna sebep de sizin kitaplarınızı okumamdır.

YAZAR: Benim kitaplarımı mı ?

ZİYARETÇİ: Ölümsüz kitaplarımız! Hayal gücüm onlarda gelişti. Tasvir ettiğiniz şahane cinayetlere kendimi kapıtmışçasına, merakla, heyecanla okudum onları. Hani şeytanın karıştırdığı fesatlardaki ustahğa hayran kalmış bir kimsenin din adamı olması gibi, ben de dedektif oldum. Malûm ya, her baskı aynı şiddette bir karşı baskı yaratır. Bakın şu işe, şimdi burada Nobel armağanı kazanmış bir zatın yanında oturuyorum; dağların ardında güneş batıyor, siz viski içiyorsunuz ...

YAZAR: Siz şair ruhlusunuz, azizim Fürchtegott Hofer.

ZİYARETÇİ: Eserlerinizi okudum da ondan.

YAZAR: Üzülüyorum doğrusu. Üstünüz başımız pek perişan. Yeni mesleğiniz yüzünüzü güldürmüyor anlaşılır.

ZİYARETÇİ: İşlerin yolunda dersem yalan olur.

YAZAR: Buranın adalet bakanı dostumdur. Bir hatırlatayım ona. Kriminolojinin hangi kolunda çalışıyorsunuz ? Casuz-

luk ? Zina ? Afyon kaçakçılığı, kadın ticareti, Hangisi ?

ZİYARETÇİ: Ben edebiyat kolundayım. (*yazar ayağa kalkar*).

YAZAR (*sert*): O halde sizden ikinci defa rica ediyorum, derhal buradan çıkınız ? (*Ziyaretçi ayağa kalkar*.)

ZİYARETÇİ: Sayın Bay Korbes.

YAZAR: Siz eleştirmeci olmuşsunuz.

ZİYARETÇİ: Bırakın da anlatayım ...

YAZAR: Çıkınız.

ZİYARETÇİ (*ümitsiz*): Ama ben sizin eserlerinizi yalnız kriminoloji yönünden inceledim.

YAZAR (*yatışmış*): Ya, öyle mi ? O halde gitmeyin. Buyurun, oturalım yine.

ZİYARETÇİ: Müsadenizle.

YAZAR: Ben şimdiye kadar yığın psikolojisi, katololik, preotestanlık, varoluşçuluk, budizim, marksizm açılarındaki incelenmişimdir; ama beni sizin açımızdan yorumlayan biri henüz hiç çıkmamıştı.

ZİYARETÇİ: Size şunu da açıklamalıyım ki, Aziz Üstadım ..

YAZAR: Korbes.

ZİYARETÇİ: Sayın Bay Korbes. Ben sizin eserlerinizi çok kesin bir şüpheye dayanarak okudum. Hayalde - romanlarımızda - olan şey gerçekte de olmalı, diye düşündüm; gerçekte olmayan bir şeyin uydurulması bence imkânsız çünkü.

YAZAR (*şaşırmış*): Pek yerinde bir görüş.

ZİYARETÇİ: Bu düşünceye dayanarak, romanlarımızdaki cinayetleri gerçekte aramaya başladım.

YAZAR (*birden parlar*) : Romanlarımla gerçek arasında bağ mı var yani ?

ZİYARETÇİ: Tamam. Bıçak gibi keskin bir mantıkla işe giriştim. Önce eserlerinizi çözümlüdüm. Siz günümüzün en çok skandal yaratan yazarı değilsiniz; boşanmalarınız, aşk maceralarınız, ayyaşlıklarınız, kaplan avlarımızla yalnız gazeteleri doldurmuyor; dünya edebiyatındaki en güzel cinayet sahnelerini de yazıyorsunuz.

YAZAR: Teşekkür ederim. (*Bardağına içki koyar*).

YAZAR: Siz de içmez misiniz?

ZİYARETÇİ: İçmiyeyim daha iyi.

YAZAR: Absent? Campari? Ya da başka bir şey?

ZİYARETÇİ: Hayır, teşekkür ederim.

YAZAR: (*kuşkulu*): Yoksa yeşilaycı mısınız?

ZİYARETÇİ: Sadece ihtiyathım. Bir üstadın huzurundayım ne de olsa. Ejderha ile savaşıyor ermiş Georg hissetmiyorum kendimi bir bakıma.

YAZAR: Katolik misiniz?

ZİYARETÇİ: Protestan.

YAZAR: Çok susamışım.

ZİYARETÇİ: Fazla içmeseniz iyi olur.

YAZAR (*kaba*): Öğütlerinize ihtiyacım yok.

ZİYARETÇİ: Ben İsviçreliyim, Bay Korbes. Odayı yakından görebilirim, değil mi, büyük sanatçımızın çalıştığı odayı?

YAZAR: Yazar.

ZİYARETÇİ: Yazarımızın çalıştığı odayı? Her taraf kitap, manüskri dolu. Duvardaki fotoğraflara bakabilir miyim? Faulkner. Kendi el yazısı: Aziz dostum Korbes'e. Thomas Mann: Üstat Korbes'e, hayranımız Thomas. Hemingway: -Aziz dostum Korbes'e Ernest. Henry Miller: Canım kardeşim Korbes'e Yalnız aşkta ve cinayette belli, var olduğumuz. Sonra şu manzara. Deniz ayaklar altında, ötesinde yüce dağlar, üstünde çeşit çeşit, küme küme bulutlar. İşte güneş batıyor. Kızıl renkte. Muazzam.

YAZAR (*kuşkulu*): Siz de yazıyorsunuz galiba.

ZİYARETÇİ: Ben okurum. Bütün romanlarımızı ezbere bilirim.

YAZAR: Öğretmen misiniz?

ZİYARETÇİ: Muhasip. Oechslin ve Trost firmasının emekli muhasibi. Ennetwayl'deki firmanın

YAZAR: Otursanız a?

ZİYARETÇİ: Çok teşekkür ederim, Bu pek

modern iskemleler gözüme kortkutuyor. Çok lüks bir daire.

YAZAR: Kirası da ona göre.

ZİYARETÇİ: Tahmin ederim. Iselhöhebada pahalı yer. Bir yıkım benim için. Oysa pek külüstür bir pansiyondayım ben (*içini çeker*). Adelboden daha ucuzluk bir yerdi.

YAZAR: Adelboden mi ?

ZİYARETÇİ: Adelboden.

YAZAR: Ben de bulundum orda.

ZİYARETÇİ: Siz Wildstrubel Palas'da kalıyordunuz, bense Pro Senectute dinlenme evinde. Sizinle birkaç sefer karşılaştık. Meselâ Aengstigenalp'a çıkan teleferikte, sonra Baden'de gezi yerinde.

YAZAR: Baden-Baden'de de mi bulundunuz ?

ZİYARETÇİ: Evet.

YAZAR: Ben oradayken mi ?

ZİYARETÇİ: Hristiyanlar yurdu Siloah'ta kalmıştım.

YAZAR: (*sabırsızlanarak*): Vaktim yok fazla. İşim o kadar çok ki, Bay...

ZİYARETÇİ: Fürchegott Hofer.

YAZAR: Bay Fürchegott Hofer. Yüzbinlerce insan beni bekliyor. Size ancak bir çeyrek saatimi verebilirim. Uzatmadan, nedir arzunuz, onu söyleyin bana.

ZİYARETÇİ: Buraya belli bir miyetle geldim. (*yazar ayağa kalkar*).

YAZAR: Para mı istiyeceksiniz ? Başkasına verecek param yok benim. Yazar olmayıp da para sızdırlacak öyle çok insan var ki, benim meslekten olanlara ilişmez kimse. Hem Hem Nobel armağanından aldığım paralar da çoktan suyunu çekti. Şimdi lütfen, güle güle? (*ziyaretçi ayağa kalkar*).

ZİYARETÇİ: Sayın Üstadım ...

YAZAR: Korbes,

ZİYARETÇİ: Sayın Bay Korbes

YAZAR: Çıkınız?

ZİYARETÇİ (*ümitsiz*): Beni yanlış anlıyorsunuz. Ben size bir para işi için gel-

çalışacağım. Bakın, salona sağdan çekinerek giriyorum, yatak odasından çıktım, demek ki az önce bir işim vardı orda... yo, yoo, işimin ne olduğu kimseyi ilgilendirmez; hoş bazı gazeteler yazacaktır bunu, bir akşam gazetesi, ya da bir gece postası. Ama can'm, gazeteler benim için neler neler yazmıyorlar ki! Hayatım rezil, kepaze, karanlık, başboş, skandallarla dolmuş. Aksini iddia edecek değilim. İsmimi adımı da söylersem anlarsınız gerisini: Adım Korbes. Evet, bunu da yanlış duymadınız: Maximilian Friedrich Korbes ben'im! Romancıyım, Nobel armağanı aldım, falan filan. Şişman, esmer, saç sakalı birbirine karışmış, dazlak koca kafalı bir adamım. Huyularına gelince: kaba sabayım, bir şeyi kafama koydum mu yaparım, ayyaşım. Ama görüyorsunuz ki açkalkalı bir insanım; bunlar benim hakkımda başkalarının düşünceleri bile olsa, söylüyorum size. Belki bu kanaatler doğrudur, belki de huyum böyle, ben buyum anlattığım gibiyim. Sayın bayanlar, baylar, filimlerde haftanın aktüalitesinden, magazin dergilerinden tanıdığımız kimseyim ben. Hiç değilse İsveç Kraliçesi o Nobel armağanı töreninde böyle demişti, hakkımda yazılıp söylenenlerdeki gibiymişim tıpkı! Öyleyim! Ben o törende frak giymiştim, ama Kraliçenin gece tuvaletine, dikkatsizlik bu ya, bir bardak Bordo şarabı da döküvermişim. Fakat kim kimi tanıyor, kim kendini biliyor şu dünyada! Hayale kapılmıyahlm. Hiç değilse ben kendimi pek üstünkörü bilmekteyim. Şaşılmas da buna. İnsanın kendi kendisini tanıma fırsatları pek seyrek. Ben bir Kili-limançaro tepelerinde uçuruma, buz kaplı bir düzlüğe uçarken, bir de meşhur bir Alman güzeli -evet, kimi kasdettiğimi bilirsiniz pek-âlâ, sağdaki odada olan dilber değil, bir başkası- başımın üstünde paralamırken buldum bu fırsatı. Bir de... eh, artık bu olayı da siz kendiniz dinleyiniz. İyi eğlenceler! Fakat kılık kıyafetimin üzerine de birkaç şey söyleyeyim önce. Sizlerden burada tekrar özür dilerim, sayın bayanlar! Üzerimde bir pijama pantolonu, bir de robdöşambr var. Yani belden yukarım, kılları ağarmış, çıplak, açıkta yarı yarıya. Bütün bunları gizliyecek değilim.

Elimde boş bir kadeh. Tam içki almıya büfeye gideceğim, ziyaretçiyi görüyor, afallıyorum: Çalışma odamda hiç beklemediğim birisi. Hemen anlatıvereyim nasıl bir adam. Halis burjuva, ufak tefek, kara kuru, kendini sürü sürü şeye sigorta ettirmiş yaşlı bir turiste de benzemiyor değil hani; koltuğunda bir çanta. Bu beyin üzerinde daha fazla durmak gerekmez; şu bile yeter bir sebep bunun için: hikâ-yemizin bitiminde artık o, çok normal bir şekilde ortadan kalkacak, bu yüzden de artık ilgilenmez olacağız onunla, Fakat yeter bu kadarı. Çok uzattık, ziyaretçi konuşmaya başhyor.

ZİYARETÇİ (*çekingen*): Dünyaca tanınmış, sayılır sevilir, edip Maximilian Friedrich Korbes'in huzurunda olmakla bahtiyarım.

YAZAR (*kaba*): Bu da nesi, ne işiniz var benim çalışma odamda?

ZİYARETÇİ: Sekreteriniz aldı içeri. Bir saatten fazladır bekliyorum.

YAZAR (*bir sessizlikten sonra, biraz yumuşamış*): Kimsiniz?

ZİYARETÇİ: Adım Hofer. Fürchtegott Hofer.

YAZAR (*şüphelenmiş*): Yabancı gelmiyorsunuz bana (*Birden hatırlar*). Siz şu beni mektup yağmuruna tutan şahıs değil misiniz?

ZİYARETÇİ: Tamam, Iselhöhebed'a geldiğimizden beri yazıyorum size. Ayrıca her gün kabıcıya da sordum sizi, hep geri çevrildim. Sonunda sekreterimizi yakaladım. Çok sert bir delikanlı.

YAZAR: İlahiyat talebesi. Pek fakirdir. Öğrenimi için çalışmak zorunda.

ZİYARETÇİ: Bu buluşmanın her ikimiz için pek önemli olduğuna onu inandırıcaya kadar akla kararı seçtim, sayın üstadım.

YAZAR: Korbes. Sayın üstadım bırakın şimdi.

ZİYARETÇİ: Sayın Korbes.

YAZAR: Hazır büfenin yanındasınız, şu visgiyi uzatın bana. Solda hemen öndedir şişe.

ZİYARETÇİ: Buyurun.

SONBAHAR SONLARINDA BİR AKŞAM VAKTİ

(Bir Radyo oyunu)

FRIEDRICH DÜRRENMATT

SESLER :

Yazar
Ziyaretçi
Sekreter
Genç kadın
İkinci genç kadın
Otel müdürü

YAZAR (sadece bir sahne tasviri veya bir açıklama gibi de okunabilir): Sayın bayanlar, baylar! Söze başlarken, sizlere bu belki biraz garip, ama inanın ki gerçek olayın geçtiği yeri tasvir etmeyi bir ödev sayıyorum. Sahiden olmuş hadiseleri anlatmak büsbütün tehlikesiz de değildir; bu anda görevli olmasalar bile, aramızda bir polis ya da bir savcı bulunabilir. Ama bu benim gerçekten olmuş hikâyeme doğru gözüyle, hiç değilse açıktan açığa bu gözle bakmıyacağımızı bildiğim için anlatabilirim. Zaten hepimiz -söz aramızda- içinizde bulunabilecek savcı veya polisler de dahil, Allah için, çok iyi biliyorsunuz ki, ben yalnız olmuş hadiseleri anlatırım sizlere. Şimdi lütfen zahmet olmazsa, büyük bir otelde, dairelerden birinin salonunu gözünüzün önüne getirin. Kırası ateş pahası, uzun zaman kalmıya elverişli, dayah döşeli ve modern bir daire, Tamam mı? Solunuzda... (Gözlerinizi yumun yeter, salon canlanacaktır hayalinizde. Şüphe etmeniz bile, herkesteki hayal gücü sizde de vardır, korkmayın!) evet, solunuzda yan yana getirilmiş birçok masalar göreceksiniz. Bilmem, bir yazarın çalışma odası ilgilendirir mi sizi? Yaklaşın lütfen. Hayal kırıklığa mı uğradınız? Doğru! Küçük yazarların çalışma odaları da böyle olabilir. Karma karışık kağıtlar, bir yazı makinesi, renk renk düzeltmeler, dolmakalemler, silgiler, bir büyük

makas. Kola. Bir hançer... şey, yeri burası değilse de... (öksürür.) Bu kargaşalığın gerisinde oracığa uydurulmuş küçük bir bar... Konyak, viski, absent, kırmızı şarap falan filan... Bu da yazarımızın büyüklüğünü, kalitesini, dehasını göstermez. Bar olmuş olmamış, yazar aynı yazardır. Fakat merak etmeyin: salonun sağı derli toplu ve düzgündür. Daha doğrusu, az çok derli topludur. Eğer şunu, eh ne yapalım, bir kadın çamaşırını bir köşeye sıkıştırdım mı, şu tabancayı da şu konsola koyduk mu tamam! Büyük, yumuşak, rahat, son model koltuklar. Her taraf kitap dolu; duvarlarda fotoğraflar, resimler. Kimlerin resimleri mi? Az sonra öğreneceksiniz. Ama en güzeli arka plân. Büyük, açık bir kapı, bir balkon, nefis bir manzara, verilen paraya değer; pırl pırl bir deniz, daha bir iki hafta önce allı, beyazlı yelkenlerle doluydu, şimdi boş; koyu mavi bir düzlük; geride tepeler, ormanlar, dağ etekleri. Gökyüzü akşam saatlerini yaşıyor. Plâj, plâjda da kimseler kalmamış, sonbahar sonları; sözün kısası bir sarı kırmızı cümbüşü. Ama tenis kortları ıssız değil henüz; pinpong tıktıkları. İştiyor musunuz? Salona dönelim. Oyunumuzun iki esas kahramanını inceliyelim. Benden başlıyalım, yanlış duymadınız, esas kahramanlardan biri benim, ne yazık, evet, ben! Ama sizi birdenbire fazla ürktüme diye

Fakat sancak ortada yok.
 Bağırışlar: Sancaktar!
 Çılgına dönmüş atlar, dualar, haykırışlar,
 Küfürler: Sancaktar!
 Zırh sesleri, emirler, ve işaret,
 Sessizlik: Sancaktar!
 Ve son bir kere daha: Sancaktar!
 Ve ok gibi fırlayan atlılarla dışarı atılma.

.....
 Fakat sancak ortada yok.

Tutuşmuş koridorlardan, alevlerle etrafını saran kapılardan, kavuran merdivenlerden yarış edercesine koşuyor, kudurmuş bina-dan dışarı fırlıyor. Kollarında sancağı, beyaz ve baygın bir kadını taşır gibi taşıyor. Ve bir at buluyor, bir çığlık gibi her şey: hattâ kendi arkadaşlarının bile yanından geçip gidiyor. İşte o an, sancak tekrar kendine geliyor, şimdiye kadar hiç böyle şahane olmamıştı; ve herkes birden onu görüyor, ta ilerlerde; ve pırl pırl, tolgasız adamı tanıyor, sancağı tanıyor...

Fakat sancak birdenbire parlamaya başlıyor, ileri atılıyor, büyüyor ve kıpkızıl oluyor...

.....
 İşte kendi sancakları düşmanın ortasında alev alev yanıyor ve peşinde koşuyorlar.

Von Langenau düşmanın ta içlerinde, ama yapayalnız. Etrafa saldırdığı korku, çevresinde bir halka meydana getirmiş, ve o, bu hal-kanın tam ortasında, alevleri yavaş yavaş kaybolan sancağının altında duruyor. Ağır ağır, âdeta düşünceye dalmış gibi etrafına kakıyor. Önünde birçok yabancı, rengârenk şeyler. Bahçeler - diye düşünüyor ve gülümsüyor. Fakat birden gözlerin kendisine dikildiğini hissediyor ve adamları tanıyor, bunların kâfir köpekler olduğunu biliyor- : atını tam ortalarına süüyor.

Fakat halk arasında kapanınca, her şey ona yine bahçeler gibi geliyor ve ışık ışık üzerine saldıran on altı pala bir şenliği haber veriyor sanki.

Kahkahalar savuran bir fiskeye.
 Zırh, mektup ve yabancı bir kadının gül yaprağı şatoda yandı.-

Ertesi bahar (ki hüzünlü ve soğuk gelmişti) Baron von Pirovano'nun bir habercisi atla ağır ağır Langenau'a girdi. Orada yaşlı bir kadının ağladığını gördü.

Çeviren : Vural ÜLKÜ

“Tanrım, senin dediğin olur!”

Yatakta dualar daha kısadır.

Ama daha içten.

Kuledeki oda karanlık.

Fakat gülüşleriyle birbirlerinin yüzlerini aydınlatıyorlar. Körler gibi elleriyle etraflarını yokluyor ve bir kapıyı bulur gibi birbirlerini buluyorlar. Tıpkı geceden korkan çocuklar gibi, sımsıkı birbirlerine sarılıyorlar. Halbuki hiçbir şeyden korkmuyorlar. Kendilerine karşı olacak hiç bir şey yok: ne dün, ne de yarın: çünkü zaman çöktü. Ve onun yıkıntılarında onlar çiçek açıyor.

Erkek “Ya kocan ?” diye sormuyor.

Kadın “İsmin ne ?” diye sormuyor.

Birbirlerine yepyeni bir soy olmak için birleştiler. Birbirlerine yüz yeni isim takacaklar ve sonra hepsini, usulca, kulaktan bir küpe alır gibi tekrar geri alacaklar.

Von Langenau’ın zırhı ve kaputu sofada, bir koltuğun üzerinde asılı. Eldivenleri yerde. Sancağı dimdik, pencere pervazına dayalı. Simsiyah ve narin bir sancak. Dışarda gökte bir fırtına kopuyor ve geceyi siyah beyaz parçalara ayırıyor. Ay ışığı uzun bir şimşek gibi geçip gidiyor, hareketsiz duran sancakta huzursuz gölgeler var. Sancak rüya görüyor.

Bir pencere açık mı kalmış? Fırtına evin içinde mi? Kapıları kim çarpıyor? Odalarda dolaşan kim?— Birak, kim olursa olsun. Kuledeki odayı bulamaz. Bir anaya veya bir ölümü kucaklar gibi birlikte uyuyorlar bu uykuyu.

Sabah mı oluyor ? Hangi güneş doğuyor? Ne kadar kocaman bu güneş! Bunlar kuşlar mı? Sesleri her yanı kaplamış.

Her taraf aydınlık, fakat gündüz değil.

Her taraftan sesler duyuluyor, fakat kuş sesi değil.

Işık saçanlar kalaslar, haykıranlar pencereler. Ve dışarda, alev alev ülkede bekliyen düşmana doğru al al haykırıyorlar: Yangın!

Ve herkes, yüzlerinde parçalanmış bir uyku, yarı zırhlar içinde, yarı çıplak, odadan odaya, bir yandan öbür yana koşuyor ve merdivenleri arıyor. Avluda borular, kesilmiş nefeslerle kesik kesik ötüyor:

Toplan, toplan!

Ve sarsılan davullar.

kadınların böyle coşkunu ancak rüyada görülür: en küçük hareketleri sırmalı elbiselerine düşen bir kıvrım oluyor. Bazen ellerini öyle bir kaldırıyorlar ki-, uzanamadığın bir yerden, görmediğin narin güller kuparıyorlar zannedersin. Ve o an hayallersin: onlarla süslenmişsin, bambaşka bir saadete ermişsin ve boş alnına bir taç kazanmışsın.

Beyaz ipekliler içindeki, uyanamadığını anlıyor; çünkü zaten uyanık ve hakikat karşısında şaşkın. Sıkıntıyla rüyaya kaçıyor ve bahçede, kapkaranlık bahçede yapayalnız duruyor. Şenlik uzakta kalıyor. Gece onu yakından sarıvermiş, serin. Ve o, kendine doğru eğilen bir kadına soruyor:

“Gecemisin sen”?

Kadın gülümsüyor.

Ve erkek o an beyaz elbisesinden utanıyor.

Ve uzaklarda, yapayalnız, zırhlar içinde olmak istiyor.

Tepeden turnağa zırhlar içinde.

Bugün benim hizmetimde olduğunu iunuttun mu? Bırakıyor musun beni? Nereye gidiyorsun? Beyaz elbisen bana senin üzerinde hak veriyor-.”

.....
“Kaba ceketini mi özledin ?”

.....
“Üşüyor musun ?- Yoksa yurdunu mu özledin ?

Kontes gülümsüyor.

Hayır. Bunun sebebi çocukluğun, o yumuşacık koyu renkli elbisenin omuzlarından düşmesi. Kim çekip aldı o elbiseyi? O zamana kadar kendisinin bile duymadığı bir sesle “Sen mi?” diye soruyor.

“Evet, sen !”

Şimdi üzerinde hiç bir şey yok.Bir aziz gibi çıplak.

Pırlıl pırlıl ve narin.

Şatonun ışıkları yavaş yavaş sönüyor. Herkeste bir ağırlık: kimi yorgun, kimi âşık, kimi sarhoş. Açıkta geçirilen sayısız boş ve uzun gecelerden sonra: yataklar. Geniş meşe yataklar. Buradaki dualar, yolda, uyumak isteyince mezara dönen pis çukurlarda edilenlerden daha başka.

“Sevgili Anneciğim,
 “iftihar et: sancağı ben taşıyorum,
 “üzülme: sancağı ben taşıyorum,
 “beni sev: sancağı ben taşıyorum-”

Sonra mektubu zırhının altındaki gizli yere, gül yaprağının yanına sokuyor. Ve düşünüyor: mektuba onun kokusu sinecek. Ve düşünüyor: belki biri bu mektubu bulur.... Ve düşünüyor:... çünkü düşman yakında.

Atlarıyla, vurulmuş bir köylünün üzerinden atlıyorlar. Adamın gözleri ap açık, ve içlerinde bir şeyler yansıyor; gök değil. Biraz sonra köpek ulumaları duyuluyor. Demek nihayet bir köye varıyorlar. Kulübelerin üst tarafında taş bir şato yükseliyor. Geniş köprü önlerine uzanıyor. Kapı büyüyor. Boru gelenleri yüksek sesle selâmlıyor. Dinle: gürültüler, şakırtılar ve köpeklerin havlamaları! Avluda kişnemeler, nal sesleri ve haykırışlar.

Konaklama! Bir kere de misafir olmak. İnsan her zaman da arzularını kıt kanaat ve kendi kendine yerine getirecek, her zaman her şeye düşmanca uzanacak değil ya! Bir kere de her şeyi hoş karşılamak, ve ne olursa iyi olacağını bilmek. Cesaret de şöyle bir kere uzanıp yayılmalı ve ipek örtülerin saçaklarında yuvarlanabilmeli. İnsan her zaman asker olacak değil ya. Bir kere de saçları bukile bukile meydana çıkarmalı, geniş yakayı açmalı ve ipek koltuklarda oturmalı ve turnakların ucuna kadar banyodan çıkmışlığın rahatlığını duymalı. Ve tekrar kadınların ne olduğunu öğrenmeli. Beyazlılar ne yapar, mavililer nasıldır; sarışın oğlanlar sulu meyvalarla ağırlaşmış güzel kâseleri getirince elleri ne biçim alır, gülüşleri nasıl şarkılaştır.

Ziyafet olarak başladı. Ve nasıl oldu bilinmez, bir şenlik halini aldı. Meşalelerin büyük alevleri parlıyor, sesler uçuşuyor, kadehlerden ve parıldan karmakarışık şarkılar çınılıyordu, ve nihayet olgunlaşan tempolardan dans doğdu. Herkesi çekip sürükledi. Salonlarda bir dalga vuruşuydu bu, bir karşılaşma ve eş seçme, bir vedalaşma ve buluşma, parıldının tadına varma ve bir ışıktan körelme, sımsıcak kadınların elbiselerindeki yaz rüzgârlarında bir sallanmaydı.

Saatler, koyu renkli şarapların ve binlerce gülün arasından gecenin rüyasına doğru şırl şırl akıp gidiyor.

Ve biri duruyor, hayretle bu ihtişama bakıyor. Öyle de iyi ki, acaba uyanır mıyım diye bekliyor. Çünkü böyle bir ihtişam ve böyle

Nihayet Spork'un karşısında. Kont kır atının yanında dikilmiş duruyor. Uzun saçlarında demir parıltısı var. Von Langenau kimseye bir şey sormuyor. Generali tanıyor, hemen atından atlıyor ve bir toz bulutu içinde eğilerek selâm veriyor. Yanında bir tavsiye mektubu getirmiştir. Fakat Kont emrediyor: "Oku o kâğıt parçasını bana!" Dudakları kimildanıyor bile. Zaten onları bu işte kullanmaz. Ancak küfretmeğe yarar onlar. Ötesini de sağ el tamamlar. O kadar. Ele bakınca da belli oluyor ya. Genç şövalye okumayı çoktan bitirmiştir. Spork her şeyin önünde. Hattâ gökyüzü bile kayboluyor. O an Spork, büyük general konuşuyor:

"Seni sancaktar yaptım." diyor.

Çok şey bu.

Bölük Raab nehrinin öte yanında. Von Langenau atla oraya gidiyor, yalnız. Ova. Akşam. Eğerin önündeki madenî kaplamalar tozların arasında parlıyor. Sonra ay çıkıyor. Ayın çıkışını ellerinde görüp fark ediyor. Hayale dalıyor.

Fakat o an biri ona bağıyor.

Bağıyor, bağıyor,
hayallerini parçalıyor.

Baykuş değil bu. Allahım:

Bağırın ona haykıran

Şu tek ağaç:

Yiğit!

Ve bakıyor: bir şey doğruluyor. Ağacın yanından bir vücut doğruluyor, genç bir kadın bu, kan içinde ve çıplak,

Ona Kurtar beni!

Ve von Langenau simsiyah yeşilliklere atlıyor

ve kızgın ipleri kesip koparıyor;

ve kadının bakışlarının alev alev yandığını,

ve dişlerini sıkıldığını görüyor.

Kadın gülüyor mu?

İçini bir dehşet bürüyor.

Hemen atına atlıyor

ve gecenin içine saldırıyor. Kanlı ipler sımsıkı avcunda.

Von Langenau derin düşünceler içinde, bir mektup yazıyor. Büyük, ciddî, dimdik harflerle, ağır ağır, resim yapar gibi:

üzerine yürüyorsunuz?” Marquis gülümsüyor: “Tekrar geri dönmek için.”

Von Langenau'a bir hüznün çöküyor. Bir zamanlar birlikte oynadığı sarışın kızı düşünüyor. Vahşi oyunlar. Evine dönmek istiyor, bir an için, yalnız şu sözleri söylemeye yetecek bir zaman için: “Magdalena, hep öyle olduğum için affet!”

Genç adam “Nasıl olduğum için?” diye düşünüyor.- Birbirlerinden çok uzaktalar.

Günün birinde, sabah vakti, bir süvari çıkageliyor, sonra bir ikincisi, dördü, on. Hepsi kocaman demir zırhlar içinde. Ardından bin tanesi: ordu.

Ayrılmak gerek.

“Saadetle dönün, Herr Marquis.-”

“Meryem Ana korusun sizi, şövalye.”

Ve birbirlerinden ayrılamıyorlar. Birden arkadaş, kardeş oluvermişler. Daha birbirlerine söyleyecek çok şeyleri var: çünkü birbirlerinin pek çok şeyini biliyorlar. İkisi de tereddüt ediyor. Çevrelerinde telâşlı hareketler, nal sesleri. Marquis birden büyük sağ eldivenini çıkarıyor. Küçük gülü çıkarıp bir yaprağını koparıyor. Sanki kutsal şaraplı ekmekten bir parça koparıyor.

“Bu sizi koruyacak. Allahısmarladık.” Von Langenau şaşırıyor. Fransızın ardından uzun uzun bakıyor. Sonra o yabancı yaprağı zırhının altına sokuyor. Kalbinin dalgalarıyla yükselip alçalıyor yaprak. Boru sesi. Şövalye atını ordunun bulunduğu yere doğru sürüyor. Hüznle gülümsüyor: yabancı bir kadın kendisini koruyor.

Bütün bir gün ordu ağırlık efradı arasında. Küfürler, renkler, kahkahalar-: memleket bunlarla dolup taşıyor. Renkli elbiseleriyle koşa koşa delikanlılar geliyor. Kavga kıyamet. Dalga dalga saçlarında erguvan renkli şapkalarla geliyor. İşretler. Yürüyen gece gibi simsiyah demirler içinde ücretli askerler geliyor. Oropulara öyle hırsla sarılıyorlar ki, elbiseleri parçalanıyor kızların, Davulların kenarına sıkıştırıyorlar. Ve telâşlı ellerin daha vahşice karşı koymasından davullar uyanıyor, rüyadaymış gibi gümlüyor, gümlüyor. Ve akşamleyin ona fenerler uzatıyorlar, acı fenerler: şarap, demir tolğalar içinde ışıl ışıl. Şarap mı? Yoksa kan mı? Bunu kim ayırdebilir ki?

yan yana dizer, dener, bütünü nasıl olacak bilemez, o da sözlerini öyle sıralıyor. Sevinerek mi? Üzülerek mi? Herkes kulak veriyor. Tükürmelerin bile arası kesiliyor. Çünkü, hepsi nerede neyin yakışık aldığını bilen soydankişiler. Toplulukta Almanca bilmiyenler, birdenbire anlayıveriyor, bazı kelimeleri hissediyorlar:... “akşamları... küçükken”

Fransa’dan, Burgonya’dan, Kaernten vâdilerinden, Bohemya kalelerinden, Kaiser Leopold’un diyarından gelen bu beylerin hepsi şimdi birbirine yakın. Çünkü birinin anlattığı öbürlerinin de başından ve tıpkı onun ki gibi geçmiştir. Sanki tek bir anne varmış gibi...

Akşama doğru at sürüyorlar, akşamlardan bir akşama. Yine herkes susuyor, ama ışıklı sözler yanlarında. Bu sırada Marquis tolgasını çıkarıyor. Koyu saçları yumuşacık ve başını eğince bu saçlar kadın saçı gibi ensesine yayılıyor. O an von Langenau da farkına varıyor: uzaklarda, akşamın parıltuları içinde bir şey yükseliyor, narin, koyu renkli bir şey. Yarı yarıya harap, yapayalnız bir sütun. Geçip gittikten sonra onun bir Meryem olduğunu düşünüyoruz.

Nöbetçilerin ateşi. Çevresine oturmuşlar, bekliyorlar. Bekliyorlar ki birisi türkü söylesin. Fakat o kadar yorgunlar ki... Kızıl ışıktaki bir ağırlık var. Tozlu kunduraların üstüne çöküyor, dizlere tırmamıyor, kavuşturulmuş ellerin içine bakıyor. Kanatları yok ateşin. Herkesin yüzü karanlıkta. Gene de küçük Fransızın gözleri, bir süre öz ışığıyla parlıyor. Küçük bir gülü öpüyor, varsın yine göğsünde sararadursun. Von Langenau uyuyamamıştı, bunu görüyor. Benim gülüm yok, hiç yok diye düşünüyor.

Sonra bir türkü söylüyor. Memlekette kızların, sonbaharda, ekin kalkmak üzereyken tarlalarda söyledikleri eski ve hüzünlü bir türkü bu.

Ufak tefek Merquis “Çok gençsiniz siz?” diye soruyor.

Von Langenau yarı hüzünlü, yarı gururlu, cevap veriyor: “On sekiz.” Sonra susuyorlar.

Biraz sonra Fransız gene soruyor: “Sizin de memlekette nişanlınız var mı, şövalye?”

Von Langenau buna “Ya sizin?” diye karşılık veriyor. Marquis “Sarışın, sizin gibi.” diyor.

Tekrar soruyorlar, nihayet Alman bağılıyor: “Allah kahretsin, ne diye öyleyse, eğer üstünde bu lânetli ülkeleri aşarak Türklerin

SANCAKTAR CHRISTOPH RILKE'NİN AŞK VE ÖLÜM DESTANI

RAINER MARIA RILKE

“... 24 Kasım 1663 de, Otto von Rilke auf Langenau, Graenitz und Ziegra'ya, Macaristan'da şehit düşen kardeşi Christoph'un Linda Malikânesindeki hissesi tevcih olundu, fakat kendisi bir taahhütname imzalamak zorunda kaldı, buna göre (ibraz olunan ölüm ilmühaberinde Avusturya İmparatorluk Heyster Süvari Alayının Baron von Pirovano kumandasındaki bölüğünde sancaktar olarak ... öldüğü bildirilen) kardeşi Christoph'un geri dönmesi halinde işbu hisse hükümsüz olacaktı ...”

At sırtında git, git, git, günlerce, gecelerce. At sırtında git git, git.

Cesaret öylesine kırıldı, özlem öylesine büyüdü ki... Artık dağlar kayboldu, ağaçlar da tek tük. Hiç bir şey başını kaldırmağa cesaret edemiyor. Yabancı kulübeler, bataklığa dönmüş kuyuların başında, suya hasret, çökekalmışlar. Görünürde hiç bir kule yok. Hep aynı manzara. İnsana iki göz fazla geliyor. Yalnız geceleri bazan insan yolu tanıdığını sanıyor. Yoksa yabancı güneş altında güçlkle ilerlediğimiz yol kadar geceleyn geri mi dönüyoruz? Belki. Güneş bizde yaz ortasında olduğu kadar yakıcı. Halbuki yazın vedalaşmıştık. Kadınların elbiseleri yeşillikler arasından uzun zaman parlamıştı. Uzun zamandır da at sırtındayız. Şu halde şimdi sonbahar olmalı. Hiç değilse orada, mahzun kadınların bizi düşündükleri yerde. Von Langenau eğerinde dönüyor, “Herr Marquis...” diyor.

Yanıdaki ufak tefek narin Fransız ancak üç gün konuşup gülebildi. Şimdi hiçbir şeyin farkında değil artık. Tıpkı uyumak isteyen bir çocuk. Dantelli zarif beyaz yakasına tozlar yapışıp kalıyor; farkına bile varmıyor. Kadife eğerinde yavaş yavaş sararıp soluyor.

Von Langenau ise gülümsüyor, “Çok garip gözlerini var, Herr Marquis.” diyor, “Mutlaka annenize benziyorsunuz.”

O an ufak tefek Fransız yeniden canlanıyor, yakasındaki toztozları silkiyor, yeni gibi oluyor.

Birisi annesinden bahsediyor. Besbelli bir Alman. Yüksek sesle ve ağır ağır konuşuyor. Demet yapan bir kız dalgın dalgın çiçekleri

denir ki, devlerin yenik düştüğü bir alanda cücelerden zafer beklemek, başka bir deyimle, günümüzün ufak tefek taklitçi yazarlarının, kendilerinden önce gelenlerin yarıda bırakmak zorunda kaldıkları o manevi gelişme işini yürütebileceklerini ummak yersizdir.

Bugün kapsadığı alan ne olursa olsun, insanların bilgisi sadece sınırlı ve dolayısıyla genişlemeye elverişli olmakla kalmayıp, o kadar da dardır ki, anlayış sahibi herkes elinden geleni canla başla yapmakla bu bilgiyi artırmayı umabilir. Ancak insanın daha önce bilinmeyen bir gerçeği bulana kadar yazmaktan kaçınması gerekmez. Yazar, sadece bilginin değişik yüzleri üzerinde durarak ve yeni bir görüş açısı ile okuyucunun zihnini önceden üstünkörü geçtiği güzelliklere bir kere daha çekerek de yeteri kadar yararlı olabilir. Her yazar, ifadesinin yabancı olmayan, düşüncelerini benimseyen kafadarlar bulabilir; sonra fikirlerini başkalarından aldıkları için, bunları açık açık anlatmaktan başka kaygısı olmayan orta kabiliyetteki kimseler, gerçeği, beklisi de çok kere, kendi sahip oldukları gücü okuyucudan da isteyen ve eğer bilgi yapıları sağlamsa yazdıklarının anlaşılır kılmaya önem vermeye usta düşünürlerden, kılı kırk yaran araştırmacılarından daha büyük bir başarıyla yayarlar.

Ben kendi hesabıma bu küçük yazılara harcadığım saatlere pişman değilim. *The Adventurer* yayınlanmaya başlayalı dünyanın göze çarpar bir şekilde iyileştiğini görmüş değilim; ancak öyle sanıyorum ki, şurada burada geçen bir söz, bir düşünce pek çok kimseyi etkilemiş ve bir çok kimse bu yazılarda bir takım gerçek kırıntıları bulmuştur. Edindiği izlenimleri yenilemek, yakaladığı ufak tefek gerçeklerin peşini bırakmamak ise okuyucuya düşen bir iş, bir ödevdir. Hiç bir fayda elde edemeyenlere gelince, bunların ilerlemek için ellerine fırsat geçmemiş de değildir, anlaşılma niyetleri yokmuş bu işe.

Çeviren: Ünal AYTÜR

NOTLAR

1) *The Adventurer*, 7 Kasım 1752 ile 9 Mart 1754 tarihleri arasında yayımlanmış bir dergidir. Johnson bu dergiye otuz kadar deneme yazmıştır.

2) Zamanın meşhur sayfiye yerleri.

EDEBİYATIN DEĞİŞKENLİĞİ

WASHINGTON IRVING

Birleşik Amerika edebiyatının öncülerinden olan Washington Irving'in (1783—1859) bu yazısı 1819'da yayınlandığı *Sketch Book* adındaki ünlü eserinden alınmıştır. Denemeleri ve şöhretini sağlıyan hikâyelerinden başka, tarihi eserleri arasında bir de Hz. Muhammed'in hal tercümesi vardır. Kısa bir süre kalmak üzere 1714 yılında gittiği İngilterede tam on yedi yıl oturmuş, büyük rağbet görmüş ve o sıralarda Walter Scott ve Byron'la İngilterede en çok sevilen üç yazardan biri olmuştur.

Westminster Abbey'de bir söyleşi

Zihnin yarı uykuyu andıran öyle halleri olur ki insan o halde iken şama-tadan, fazla parlak şeylerden tabii olarak kaçınır, rahatsız edilmeden hulyala-rına dalıp şatolarını kuracak bir yer arar. Böyle bir zihin haleti içinde West-minister Abbey'in ¹ eski kurşunî revakları altında aylak aylak dolaşarak tefek-kür adını vermekle payesini yükseltmek istediğimiz daldan dala konarak düşünmenin keyfini tadıyordum; birindenbirine Westminster Okulundan çıkan bir alay haşarı çocuğun futbol oynayarak araya girmesi, oranın manas-tır sessizliğini parçalayıp kemerli dehlizleri, yıkılmağa yüz tutmuş mezarları onların sevinçli şamatası ile çınlattı.

Çocukların gürültüsünden kaçmak için, bu yüce taş yığınının yalnızlı-ğına fazla sokulmak ihtiyacı ile, oradaki hademelerin birinden kitaplığa gir-mek için izin istedim. Adam beni geçmiş çağların eskilikten dökülen heykel-leri ile bol bol süslü büyük bir kapıdan geçirdi; burası tesbih odasına ve kı-yamet günü Kitabının ² durduğu odaya giden boş bir koridora açılıyordu. Bu geçidin tam ortasında sol tarafta bir kapı vardı. Hademe buna bir anahtar soktu; kilit nadir kullanıldığını gösterecek şekilde iki defa çevrilerek zorluk-la açıldı. Karanlık dar bir merdivenden inip, ikinci bir kapıdan geçerek kitap-lığa girdik. Kendimi, tavanı kalın eski İngiliz meşesinden kirişlerle tutturul-muş, yüksek, eski tarzda bir divanhanede buldum. Burası, zeminden epeyi yüksek ve kemerli revakların damına açıldığı anlaşılan, Gotik tarzında bir sıra pencereden giren loş ışıkla aydınlanıyordu. Kilisenin sayın büyüklerin-den birini cüppesi ile gösteren eski bir resim şöminenin üzerinde asılı duru-yordu. Divanhanenin dört bir tarafında meşe ağacından yapılmış, oymalı dolap-lara kitaplar yerleştirilmişti. Bunların çoğu tartışmaları ile tanınmış yazar-

lara ait olup kullanılmadan ziyade zamanın etkisi ile yıpranmıştı. Kitaplığın ortasında, üzerinde iki üç kitapla, mürekkepsiz bir hokka, kullanılmamak yüzünden paslanmış birkaç kalem bulunan bir masa yapayalnız duruyordu. Burasının sakin çalışma ve derin düşünmeye elverişli bir yer olduğu her halden anlaşılıyordu. Manastırın kalın duvarlarının derinliğine gümülü ve dünyanın şamatasına kapalı idi. Yalnız arasına okul çocuklarının revakların bulunduğu taraftan boğuk bir şekilde gelen haykırıışmaları ile dua için çalınan çanın sesinin manastırın damları boyunca ağır ağır yankılandığını işidebiliyordum. Neşeli bağırıışmalar gittikçe zayıflayıp nihayet duyulmaz oldu; çan sesi de sustu; loş divanhaneyi derin bir sessizlik kapladı.

Tuhaf bir tarzda parşömenle ciltlenmiş, pirinçten mandallı, quarto bir kitap³ alıp masanın yanında duran saygıdeğer yaşta bir koltuğa yerleştim. Bununla beraber, kitabı okuyacak yerde, buranın ağır manastır havası, cansız sessizliği ile büyülenerek bir takım düşüncelere daldım. Etrafımda, raflara dizilmiş, uykularında hiç rahatsız edilmedikleri anlaşılan köhne ciltlere bakarak kitaplığı, yazarların mummyalar gibi, dindarcasına mezarlarına yerleştirildikleri unutulmanın tozları içinde kararıp yıpranmağa terk edildikleri bir yeraltı mezarlığına benzetmekten kendimi lalamadım.

Şimdi böyle kayıtsızlıkla bir kenara atılan bu ciltlerin her biri yazarlarına kimbilir ne kadar baş ağrısına, haç günlük yorgunluğa, kaç gece uykusuzluğa malolmuştur diye düşündüm! Kimbilir, yazarları nasıl hücrelerin, kilise odalarının yalnızlığına gömülerek, kapılarını insan yüzüne ve ondan da büyük bir nimet olan tabiatın yüzüne kapatıp kendilerini zahmetli araştırmalara, düşünüşlere adanmışlardır! Bütün bunlar ne için? Tozlu bir rafta iki parmaklık yer tutabilmeleri, eserlerinin başlıklarının gelecek bir çağda arasına uykulu bir kilise adamı, yahut da benim gibi yolunu şaşırılmış biri tarafından okunması ve başka bir çağda da büsbütün unutulup gitmesi için değil mi? İşte o kadar can atılan özlemlerin sonu bu! Demin şu kuleler arasında çalınan çanın kulakları bir an için doldurup kısa bir süre yankı halinde sürüklendikten sonra sanki hiç olmamış gibi kaybolan sadece geçici bir uğultusu.!

Başımı elime dayayıp bu faydasız şeyleri yarı mırıldanarak yarı düşünerek otururken öteki elimle de küçük kitabın üzerinde tempo tutuyordum, o sırada nasılsa cildin mandallarını çözmüşüm; bunun üzerine küçük kitabın derin uykudan uyanan bir insan gibi iki üç defa esnediğini işitince şaşırıp kaldım; derken, dikkati çekmek ister gibi boğazından sert bir ses çıkardı, nihayet konuşmağa başladı. Çalışkan bir örümceğin üzerine örmüş olduğu ağ kendisini fazla rahatsız ettiği için belki de manastırın soğuşuna, nemine uzun zaman maruz kalma yüzünden soğuk aldığından sesi ilkönce kalın ve pürüzlü çıkıyordu. Bununla beraber, —biraz sonra daha belirli bir hale geldi ve çok geçme-

den, son derece akıcı, konuşmağa elverişli küçük bir ses oldu. Dili, muhakak ki, hayli eskimiş, artık kullanılmaz olmuş bir dildi; telâffuzu dersiniz, bugünkü günde barbarca sayılabilecek kadar kötü idi, ama ben onu elimden geldiği kadar bu günün diline çevirmeğe çalışacağım.

Dünyadan gördüğü ihmal, liyakatlı insanın boynu bükük bir kenarda kalmasına göz yumulması ve daha buna benzer beylik edebi şikâyet konuları üzerinde atıp tutmakla söze başladı ve iki yüzyıldan fazla bir zamandan beri kim-senin kendisini açıp bakmadığından acı acı yakındı. Başpapazın arasına kitap-lığa şöyle bir baktığını, bazan bir iki cildi rafından indirip birkaç dakika karış-tırdıktan sonra onları tekrar raflarına koyduğunu söyledi.

— Ne halt etmeğe, dedi (küçük quarto kitabın biraz aksı ve huysuz olduğu-nu anlamağa başlamıştım), ne halt etmeğe bizlerden binlerce cildi, buraya ka-patıp, başpapaz binde bir yüzümüze bakacak diye, Doğu haremleindeki gü-zeller gibi, bir sürü yaşlı hademenin göz hapsi altında tutuyorlar? Kitaplar ho-şa gitmek, zevk alınmak için yazılmıştır. Bir nizam konulmalı: başpapaz zn aşağı yılda bir kere her birimizin yanına gelsin; eğer bunu kıvrıramıyacaksa, bütün Westminster okulunu aramıza salıversin de arasına bize de sıra gelsin.

— Yavaş ol, değerli dostum, diye cevap verdim. Kendi kuşakımızdan olan kitaplardan bir çocuğa kıyaslanınca sizlerin ne kadar iyi bir durumda kaldığınızı farkında değilsiniz. Sizler bu eski kitaplıkta saklanılmakla, biti-şik kilisede yatan azizlerin, kıralların kıymetli kalıntılarından farkınız kalmı-yor; halbuki kendi hallerine bırakılmış olan ölümlü çağdaşlarınız çoktan toz olup gittiler.

Küçük cilt yapraklarını kabartıp büyük görünmeğe çalışırken:

— Bayım, dedi, ben bütün dünya için yazılmıştım, yoksa bir manastırın kitap kurtları için değil. Ben de, öbür çağdaş büyük eserler gibi, elden ele dolaşacaktım, ama iki yüz yıldan fazladır burada sımsıkı kapalı duruyorum ve şayet siz tesadüfen, bana, didik didik olmadan önce şu son birkaç sözü söylemek fırsatını vermeseydiniz barsaklarımdan hınçlarını almağa çalışan o kurtlara sessizce yem olup gidecektim.

— Sevgili dostum, dedim, sözünü ettiğiniz o dolaşıma salıverilmiş olsay-dınız, şimdi çoktan yerinizde yeller eserdi. Yüzünüzden anlaşıldığına göre yaşlılık epeyi belinizi bükmüş; çağdaşlarınızdan sağ kalan pek az olsa gerek; onlar da böyle uzun ömürlü oluşlarını sizin gibi eski kitaplıklara hapsedilme-lerine borçludurlar, hem, izninizle söyleyeyim ki, o kitaplıkları haremle-re benzeteceğiniz yerde, yaşlıların, düşkünlerin yararına din kurullarına bağlı olarak meydana getirilen ve içinde bu gibilerin yeyip içip yan gelme sayesinde çok kere şaşılacak derecede yaşlanarak ne kendilerine ne de başkalarına hayrı

olmayan bir yaşa kadar direndikleri bakım evlerine kıyaslamamız iyilik bilirliğe uygun düşerdi. Çağdaşlarınızdan sanki geçer akçe imişler gibi söz ediyorsunuz; onların eserlerine nerede rastlıyoruz? Robert Groteste'nin ismi işidiliyor mu? Hiç kimse özlemlige erişmek için onun kadar çabalamamıştır. Kendisinin iki yüze yakın eser yazdığını söylerler. İsmi ebedileştirmek için kitaplardan adeta bir piramit kurmuştur; ne yazık ki piramit çoktan yıkıldı, ancak bazı kırıntıları çeşitli kitaplıklara dağıldı; bunlar da hattâ antikacılar tarafından bile yerlerinden tedirgin edilmiyorlar. Tarihçi, antika meraklısı, filozof, din bilgini ve şair Giraldus Cambrensis üzerine ne duyduk? Kendinden sonra gelecekler okusunlar diye odasına kapanıp kitap yazabilmek için ayağına kadar gelen iki piskoposluğu tepmişti; halbuki kendinden sonra gelenler merak edip çalışmaları üzerine hiç bir soruşturma yapmıyorlar. Bilgince yazılmış bir İngiltere tarihinden başka dünyayı hor görme üzerine bir kitap yazan ve dünyanın da buna karşılık onu unutmak suretiyle öç aldığı Henry Huntington'a ne dersiniz? Klâsik yazı yazma sanatına çağının mucizesini yaratmış olan Joseph of Exeter'den kim bir satır alıyor? Üç büyük kahramanlık destanından birinin yalnız bir parçasından başka, hepsi kaybolmuştur; öbürleri de yalnız bir kaç edebiyat meraklısınca bilinir; aşk şiirlerine ve epigramlarına gelince, bunlar da büsbütün ortadan kalkmıştır. Hayat ağacı adı verilmiş olan Fransızken papazı John Wallis'ten geçer akçe olarak ne kalmıştır? William Malmbury'den, Simeon of Durham'dan, Benedict of Peterborough'dan, John Hanvill of St. Albans'tan, daha ne bileyim...

Kitap öfke ile haykırdı:

— Rica ederim, dostum, beni kaç yaşında sanıyorsunuz? Siz benden çok önce yaşamış yazarların sözünü ediyorsunuz; bunlar Lâtince veya Fransızca yazmakla adetâ kendi kendilerini vatanlarından sürmüşler ve unutulmağa müstahak olmuşlardır; ama ben ünlü Wynkin de Worde matbaasında dünyaya çıktım. Dilimizin yerleştiği bir dönemde kendi ana dilimde yazıldım ve gerçekten duru güzel İngilizcenin örneği sayıldım. (Şunu da söyleyeyim: bu mütalaalar o kadar köhne terimlerle ifade edilmişti ki onları modern deyimce çevirebilmek için çekmediğim zahmet kalmadı).

— Yaşınızı tahminde yanlış olduğumdan dolayı merhametinize sığınırım, dedim, ama bunun o kadar önemi yok; sizin zamanınızın bütün yazarları da aynı şekilde unutuldu. De Worde'nin yayınları kitap koleksiyoncuları arasında sadece edebî birer yadigar olarak kalmıştır. Ebediliğe lâyık olduğunuz yolundaki iddianızı dayandırdınız dil duruluğu ve değişmezliği de her çağda yazarların bel bağladıkları yalancı bir güvenç olmuştur, hattâ, tarihini manzum olarak melez Sakson dilinde yazmış olan saygı değer Robert of Gloucester'e

kadar geri gidilse bile. Bugün bile dil sanki daimî olarak değişikliklere ve karışmalara uğrayan, çeşitli lehçelerin bir yatağa dökülmesinden ibaret değilmiş, muttasıl bir pınardan yahut da bir havuzun lülesinden kaynıyormuş gibi, Spenser'in bulanmamış duru İngilizce pınarı"nda söz eden çok kimse var. Hattâ düşünce bile bundan daha devamlı ve değişmez bir araca emanet edilemeyecek olursa o bile başka her şeyin uğradığı akıbete uğrayıp yıpranmaktan kendini kurtaramıyacaktır. Bu hal en gözde yazarın bile gururuna ve sevinip böbürlenmesine karşı fren vazifesi görmelidir. Yazar ününü emanet ettiği dilin değiştiğini, zamanın tahribine, modanın geçici heveslerine maruz kaldığını görür. Arkasına bakınca bir zamanlar kendi çağının gözdeleri olan memleketin eski yazarlarının modern yazıcılar tarafından gölgede bırakıldığını farkeder. Kısa birkaç çağ onları karanlıkta örtmeğe kâfi gelmiştir ve bütün değerleri ancak köhne şeylerden zevk alan kitap kurdunun ağzını tadlandırmaktan ibarettir. O kendi eserinin de aynı akıbete uğrıyacağını şimdiden görür gibi olur ve anlar ki kendi eserleri de, çağında beğenildiği ve dil bakımından duruluğunu ve temizliğini örneği sayıldığı halde zamanla eskiyip gözden düşecek ve sonunda kendi yurdunda adetâ bir Mısır dikilitaşı yahut da Tataristan çöllerinde bulunduğu söylenen o Runik yazıları⁴ kadar anlaşılmaz bir hale gelecektir.

Bundan sonra biraz heyecanlı bir sesle ilâve ettim:

— Size şunu söyleyeyim ki, zengin yaldızlı ciltleri ile yeni eserlerin doldurduğu bir kitaplığı seyrettiğim zaman, o iyi yürekli Keyhusrevin, askerî kıyafetin ihtişamı içinde parlayan ordusunu gözden geçirdiği sırada, yüz yıl sonra onlardan hiç birinin sağ kalmayacağını düşünürken yaptığı gibi, benim de oturup ağlayacağım geliyor.

Küçük quarto kitap derin bir içcekişinden sonra:

— Anlıyorum, dedi, bu yeni karalamacılar eski değerli yazarların hepsinin yerini almışlar. Galiba bugün artık Sir Philip Sidney'in *Arcadia*'sından, Sackville'in azametli oyunlarından ve *Yargıçlar için Ayna*'dan yahut da "eşi bulunmıyan John Lyly"nin "euphuism"lerinden⁵ başka birşey okunmuyor.

— Burada da yanılıyorsunuz, dedim; sizin son defa ellerde dolaştığınız sırada rağbette oldukları için bugün de rağbette sandığınız yazarların çağı çoktan geçti. Ölümsüzlüğüne hayranları tarafından o kadar samimiyetle önceden hükmolunan gerçekten de soylu düşünceler, ince hayaller ve deyim güzellikleri ile dolu olan Sir Philip Sidney'in *Arcadia*'sının ismi şimdi binde bir işitiliyor. Sackville karanlığa gömüldü hattâ Lyly bile, yazıları bir zamanlar bütün bir saray halkının gönlünü şenlendirdiği ve görünüşte bir atasözü ile ebedileştirildiği halde, bugün adı ile bile pek az kimse tarafından bilinyor.

Zamanında yazı yazmış, bağırıp çağırılmış bir sürü yazar, bütün eserleri ve kavgaları ile birlikte onlar gibi batıp gittiler. Birbiri ardından yuravlanı yuravlanı gelen edebiyat dalgaları üstlerine yıkıldı ve onları o kadar derine gömdü ki, şimdi ancak arasına antika arıyan gayretli bir dalgıç onlardan örnek çıkarıp meraklılarını sevindiriyor.

Sözüme devamla dedim ki:

— Ben, kendi hesabıma, edebiyatın bu değişkenliği Tanrının bütün dünya ve özellikle yazarlar yararına aldığı hikmetle dolu bir ihtiyat tedbiri sanıyorum. Bir benzerine kıyasla muhakeme edersek, başka başka güzellikte birçok bitki çeşitlerinin topraktan fıskırdığının, çiçek açıp kısa bir süre tarlaları süslediğini, sonra, arkalarından geleceklere yer vermek için solup toz haline geldiğini her gün görüyoruz. Şayet böyle olmasaydı, tabiatın doğurganlığı nimet olacak yerde şikâyet sebebi olurdu. Dünya gürbüz, taşkın bitkiye boğulur, yeryüzü arap saçına dönerdi. Bunun gibi, deha ve bilgi eserleri de kuvvetten düşer, kendilerinden sonra gelecek fikir mahsullerine yol verir. Dil yavaş yavaş değişir, onunla birlikte kendi paylarına düşen zaman zarfında gelişmiş olan yazarların eserleri de solup gider; eğer öyle olmasaydı, dehanın yaratıcı güçleri dünyayı haddinden fazla doldurur ve zihni ucu bucağı olmayan edebiyat labirentinin ağı içinde büsbütün yolunu şaşırıp kalırdı. Eskiden bu aşırı çoğalmayı önleyen bir kısıntı vardı. Eserler el ile kopye edilirdi ki bu da ağır ve zahmetli bir işti; eser ya parşömen üzerinde yazılırdı; bu da pahalı olduğundan çok defa başka bir esere yerini vermesi için silinmesi gerekirdi; yahut da dayanıksız ve son derece kısa ömürlü olan papirüs üzerine yazılırdı. Yazarlık kâr getirmeyen, dar sınırlı bir sanattı ve başlıca, papazlar tarafından manastırların huzur ve sessizliği içinde yapılırdı. Elyazısı kitapların birikmesi ağır ve külfetli olur, aşağı yukarı tamamiyle manastırlar içinde kalırdı. Eski çağ düşüncesinin sel baskınına uğramamış olmamızı, düşünce bentlerinin göçüp modern dehanın tufanda boğulmamasını, bir dereceye kadar, buna borçluyuz. Ama kâğıdın, matbaanın icadı bütün bu kısıntılara son verdi. Bunlar herkesi yazar yapmış, kafasındakileri baskı makinasına boşaltıp bütün düşünce dünyasına yaymak imkânı verdi. Sonuçlar telâşa düşülecek mahiyettedir. Edebiyat ırmağı kabarıp sel olmuş, sel artarak nehir olmuş, nehir de genişleyip deniz şeklini almıştır. Birkaç yüzyıl önce, beş altı yüz elyazısı eser koca bir kitaplık sanılırdı; içinde üç dört yüz bin cilt bulunan bugünkü kitaplıklara, aynı zamanda çalışan alay alay yazara, baskı makinesinin korkunç surette artan faaliyeti ile sayısını, iki kata, dört kata çıkartmasına ne dersiniz? İlham tanrıçasının çocukları arasında umulmadık kayıplara sebep olacak bir afet çıkmazsa, tanrıçanın dargınlığı karşısında gelecek kuşakları düşünerek titriyorum. Korkarım ki sadece dilin değişmesi de kâfi gelmiyecektir. Eleştirme

bu hususta çok işe yarayabilir. Edebiyatın artması ile birlikte o da artıyor ve iktisatçıların sözünü ettikleri nüfus artışı kontrolüne benziyor. Onun için, iyi veya kötü, eleştirmenlerin çoğalması için mümkün olan bütün tedbirler alınmalıdır. Ama yine korkarım ki bütün bunlar beyhude olacak, eleştirmenler ne yapsalar da, yazarla yazacak, matbaalar basacak ve dünya alabildiğine iyi kitaplarla dolup taşacak. Böyle giderse yakında, insan ömrü onların sadece ismini öğrenmeğe ancak yetecek. Bugün az çok bilgi sahibi birçok kimsenin dergiden başka birşey okuduğu nadir görülüyor; bu gidişle çok geçmeden, derin bir bilginin ayaklı bir katalogdan pek az farkı kalacak.

Küçük quarto kitap neşesiz bir tavırla yüzüme doğru esniyerek:

— Saygı değer bayım, dedi, sözünüzü kestiğimden dolayı özür dilerim; ama sizin daha ziyade nesirle uğraştığınızı anlıyorum. Benim tam dünyadan çekildiğim sırada ismi azçok gürültü yapan bir yazarın akıbetini size sormak isterdim. Böyle olmakla beraber, şöhretinin pek geçici olacağı sanılıyordu. Okumuş insanlar ona bakıp başlarını sallıyorlardı, zira kendisi yarım tahsilli fakir bir uşaktı. Pek az Lâtince bilirdi, Yunancası dersiniz hiç yoktu, onun için öteden beriden hayvan çalarak memleketi dolaşmak zorunda kalmıştı. İsmi Galiba Shakespeare'di. Her halde çok geçmeden unutulmuş olsa gerek.

— Tam tersine dedim, o adam sayesinde, çağının edebiyatı İngiliz edebiyatı tarihinde mutad olan süreden daha çok yaşadı. Arasına, insan tabiatının değişmez ilkelerine kök salmış oldukları için dilin değişkenliğinden zarar görmediği anlaşılan yazarların çıktığı oluyor. Bunlar bazan derelerin kenarında gördüğümüz kocaman ağaçlara benzerler; geniş ve derin kökleri ile yer yüzünden içeri girerek toprağın asıl temellerini kayradıkları için etraflarındaki toprağı taşan derenin suları ile süpürülüp götürülmekten korurlar, o dolaydaki birçok bitkileri, belki de değersiz otları sonuna kadar yerlerinde tutarlar. Shakespeare'in de bunlar gibi, zamanının tecavüzlerine meydan okuduğunu, kendi çağının dil ve edebiyatını bugün bile kullanılır halde tuttuğunu, sırf kendi dolayında yetişmiş oldukları için birçok değersiz yazarlara da yaşama imkânı sağladığını görüyoruz. Ama şunu da üzüntü ile söyleyeyim ki, o bile yavaş yavaş yaşını göstermeğe başlıyor, kendilerini ayakta tutan soylu bitkiyi âdeta diri diri gömen tırmanıcı asmalar ve sarmaşıklar gibi, bir sürü yorumcu gövdesini sarıp örtüyor.

Bunun üzerine küçük quarto cilt yanlarını kaldırıp indirerek gülmeğe başladı; sonunda, öyle taşkın bir kahkaha buhranına tutuldu ki, aşırı derecede şişman olduğu için az kaldı boğulacaktı. Nefes alacak bir hale gelince:

— İşte bu çok güzel, diye haykırdı, demek ki zise hayvan hırsız bir sereri, bir cahil, bir şair evet hem de bir şair, çağının edebiyatını ebedileştirebilir! Beni buna inandırmak istiyorsunuz, ha?

Ve bu sözler üzerinde bir kahkaha buhranı daha geçirdi.

Bu kalabalık karşısında biraz öfkelendiğimi itiraf ederim; böyle olmakla beraber, terbiyesi daha kıt bir çağda yetişmiş olduğunu düşünerek kusurunu bağışladım Ama görüşümden de caymamağa karar verdim.

Hemen söze başlayarak :

– Evet, bir şair, dedim, zira bütün yazarlar içinde ölmezliğe ulaşma ihtimali en fazla olan odur. Ötekiler kafadan yazarlar, ama o yürekte yazar ve yürek onu daima anlar. O, güzellikleri her zaman aynı ve her zaman ilginç olan tabiatın sadık ressamıdır. Nesir yazarları hacimli ve hantal olurlar; sayfaları müptezelliklerle doludur, düşünceleri de insana usanç verir. Ama gerçek şairde herşey fazlalıklardan arınmış, dokunaklı veya parlaktır. En seçme düşünceleri en seçme dille sunar. Bunları tabiatla ve sanatta gördüğü en dikkat çekici misallerle belirli bir hale getirir. Gözünün önünden geçen şekli ile insan hayatından alınmış tasvirlerle zenginleştirir. Onun için, yazdıkları, içinde yaşadığı çağın ruhunu, tabir caizse, kokusunu taşır. Onlar dilin yükte hafif pahada ağır servetinin, aile mücevherlerinin saklandığı mahfazalardan, onlar sayesinde bu servetlerin kolayca taşınır şekilde gelece kuşaklara devri mümkün olur. Kalıp, Chaucer’de olduğu gibi, bazan eskiyebilir ve arasıra yenilenmesi gerekir, ama mücevherin parlaklığı ve kendi gerçek değeri değişmeden devam eder. Edebiyat tarihinin uzun süresi boyunca dönüp geriye bir göz atınız. Papazca masallar, akademik tartışmalarla dolu ne geniş ruhsuz vadiler! Teolojik düşüncelerden meydana gelmiş ne bataklıklar! Usanç veren ne metafizik çöller! Öte yandan, yalnız şurada burada, gökten ilham almış ozanlar, birbirinden geniş mesafelerle ayrılmış yüce dağlar üzerinde yükselen işaret ateşleri gibi, şiir zekâsının duru ışığını çağdan çağa aktaran ozanlar görüyoruz.

Tam bugünün şairlerinin övgüsüne başlamak üzere idim ki ansızın açılan kapı bana başımı çevirtti. Baktım, kitaplığın kapanacağını haber vermeğe gelmiş kilise hademesi. Quarto kitaba veda yollu bir iki söz söylemek istedim, ama saygı değer küçük cildin sesi çıkmaz olmuştu, mandalları da kapanmıştı; geçen bütün şeylerden büsbütün habersiz gibi duruyordu. Kitablığa iki üç defa daha giderek onu yeni konuşmalara çekmeğe çalışmam beyhude oldu; bütün bu söyleşi gerçekten olmuş muydu, yoksa her zaman başıma gelen o o eski gündüz rüyalarımından birine mi dalmıştım, bunu şimdiye kadar bir türlü anlıyamadım.

Çeviren : Kâmran Şerif SARU

NOTLAR

1 Londra'nun Wesminster kesiminde Parlomentonun bulunduğu Gotik üslûbunda yapılmış eski bir kilisedir. Kıralların taç giyme törenleri orada yapıldığı gibi İngiliz hükümdarları ile ünlü yazarları ve başka büyükleri bu kiliseye gömülmüşlerdir.

2 İngiltere fatihi Birinci William'ın emri ile bütün toprak sahiplerinin isimlerini ve toprağını değer ve genişliğini göstermek üzere 1086 yılında tertiplenen Lâtince toprak kütüğü. Hiç kimse kütük dışı bırakılmadığı ve kıyamet günü herkesin hesabı nasıl görülecekse onun gibi kimsenin hakkı yenilmiyerek hazırlandığı için kitaba bu ismin verildiği söylenir-miş.

3 Kitap sayfasının enini boyunu gösteren bir deyimdir. Bir tabaka kâğıdın dörde katlanmasından meydana gelen sekiz sayfalı formanın büyüklüğüdür. Kâğıt dörde katlandı-ğı için "dörtte bir" manasına gelen quarto (kuarto) denilmiştir.

4 Avrupanın Kuzeyinde eski çağlarda Skandinavyalılarla öbür Germen halkının kul-landıkları alfabe ile yazılmış yazı.

5 Shakespeare'den önce gelen ve çağının en moda tiyatro yazarlarından olan John Lyly'nin (1554—1606) iki eserinin kahramanı Euphues'in isminden alınmış bir deyim olup şairin ve onu taklid edenlerin fazla tumturaklı, sun'î, özentili üslûbuna alem olmuştur.

TÜSTAV

dandı adam. Kendini zorluyarak hatırlamaya çalıştı; bir gece öncesini, tatil olduğunu, kapalı dükkânları, kalabalığı, kuruntularını, gece, kapıcıdan mektuplarını aldıktan sonra odasına nasıl kapandığını, hiç bir kuşkuyla yer vermiyecek bir biçimde hatırladı.

Donmuş nehrin üstünde dimdik yükselen arabesk korkuluklu demir köprüden geçti. Gök yüzü, ağır, yeşilimsi bir renkteydi. Kentin kubbeleri, sivri çan kuleleri göründü. "Nereye gitti bu üç gün?" diye düşündü belli belirsiz. Yüksek sesle güldü, sesinin boş köprü boyunca yankılandığını duyarak.

— Hem artık içki de içmiyorum" dedi yüksek sesle, kendi kendini haklı çıkarmak istercesine. Sonra birden okula çoktan yaklaşmış olduğunu farkettil. Avlu tertemiz süpürülmüştü, ama okulun damı hâlâ karla kaplıydı. "Dersten çıkmalarına daha iki saat var" diye düşündü, şaşkın. Tıpkı bir kukla gibi kolları yanına sarkmış, avluda bir aşağı, bir yukarı dolaşmağa koyuldu. Sonunda avludan çıktı; ayaklarının altında karın azap veren gıcirtısını duyarak ağır ağır çayırhğa doğru yürümeye başladı. İnce, kuru dalı bir ağacın altında durdu; artık, onu görmek için orada beklemekten başka yapacak şeyi kalmadığını düşünerek gülümsedi. Gülümseyişinin, önünde duran bir aynada bozulduğunu, değiştiğini görüyormuş gibi oldu; irkildi.

Sokaktan kimseler geçmiyordu. Az sonra, bir at arabasının boğuk gürültüsünü, atların karları döven ayak seslerini duydu. Ama bütün bunlar çok uzaklardaydı. Soğuk ve hareketsizlik onu uyuşturmuştu. Bu uyusukluk onu şaşırtıyordu; ama vücudunun bir uzvunu hareket ettirmek, kolunu kaldırmak, ya da gözlerini kırpmağa düşünce daha çok şaşırtıyordu onu. Kocaman bir boşluğun önünde zorla dengesini sağlıyormuş, en ufak bir hareket yapsa boşluğa kayıverecekmiş gibi geliyordu ona. "Aklımı kaybedeceğim, kör olacağım ve düşeceğim şimdi; bunu önliyemeyeceğim" diye düşündü birden açıklıkla.

O anda çıkış ziline çaldığını farkettil. Hemen ardından, öğrencilerin bağrıışmalarını duydu; yağmurlukları, bereleri, kemelerinden sallanan çantalarıyla dışarı fırlayan ilk öğrencileri gördü. Yüksek sesle konuşuyorlar, dimdik duruyorlar, gülüşüyorlardı. Aralarında, o gülümseyişin şimşek gibi parladığını görür gibi oldu; bir ürpermeyle sarsıldı. Ama yanılmıştı. Şimdi bütün bedeninde alev alev bir sıcaklık duyuyordu; yalnız elleri terli ve buz gibi soğuktu.

Sonunda onun grubunu gördü. Her gün onunla birlikte çıkan üç kızı hemen tanıdı; ama o yoktu bu gün. Sessiz, konuşmadan yürüyor-

lardı. Adam, uzaktan, en uzun boylusunun kahverengi paltosunu, çenesini ileri doğru çıkararak kendini beğenmiş yürüyüşünü tanıdı. Artık beklemeye, için dolduran kuşkuya daha bir an bile dayanmayacağını duyuyor, ama bir adım bile atamıyordu. O zaman üçünden birinin, ötekilerden ayrılarak kendisine doğru yürüdüğünü açıkça gördü. Yaklaştıkça, iri-yarı kıza, cıvıl cıvıl kara gözlerini, yuvarlak yüzünü, sırt çantasının askılarını kavrayan tombul ellerini daha iyi seçebiliyordu. Altından önlüğünün eteği görünen kısa bir palto vardı sırtında. Bacakları, ötekilerinki gibi çıplak değildi; yün çoraplar giymişti. Önünde durdu; kararsız, dudaklarını belli belirsiz oynatarak ona baktı. Adam, soruyu sormak için umutsuz bir istek duydu, ama kelimeler gırtlığından çıkmıyorlardı.

— Dün öldü, dedi kız, soruyu beklemeksizin, bir kriz sonunda öldü—ama zaten hastaydı.

— Nasıl? dedi adam; kendi sesini açık seçik duyunca şaştı.

— Öğretmen sınıfta ondan bahsetti. Hepimiz ayağa kalktık, diye devam etti öteki— yoklamada adı okunduğu zaman ben de “burada” dedim.

Konuşurken, büyük bir ilgiyle adamı inceliyordu. Ağaca dayanmış, kııldamadan duruyordu adam; buğulanmış gözlükleri bakışlarını gizliyordu; alnında ve şakaklarında garip şişkinlikleri vardı. Sakalı, hasta, hasta, yapış yapış yüzüne grimsi bir renk veriyordu. Sarkık, renksiz dudakları hafifçe kıpırdıyordu; üstünden düşen kirli giysileri içinde vücudu irkildi; elleriyle boşluğa tutunmaya çalışıyor gibiydi. Bir şey demeden döndü; kız, onun yoldan aşağı doğru indiğini gördü. Kolları yanına sarkmış, omuzları ağır bir hantallıkla eğilmiş, sislerin içine dalıp gitti sanki.

Kız geri dönerek okula doğru yürümeye başladı. Arkadaşları gitmişlerdi; beklemekten bıkmış olacaktı. Pencereler kapalıydı; bahçe kapısı da kapanmıştı; az önce öylesine hareketli olan okulun nasıl olup ta bir kaç dakika içinde boşalabildiğine şaştı. Önünde, nasıl geçireceğini bilemediği uzun bir zaman parçası varmış gibi geldi ona. Beklenmedik, ağır bir sis, kentin aşağı bölümünü örtmüştü; ama kubbelerle çan kulelerinin uçları açıktaydı daha; yükseklerde asılı kalmış gibiydiler. Boş alandan, yolları, köprüyü ve ırmağı, hepsini de belli belirsiz, sular altında kalmış gibi görüyordu.

Ağaçların arasından yürümeğe koyuldu; okul gözden kaybolmuştu bile. Çiğnenmemiş karlarla örtülü bir keçi yolu boyunca ilerliyordu. “Ona gidiyorum” diye düşünerek adımlarını sıklaştırdı.

Daha önce görmediği bir yere vardı. Sislere gömülmüş, geniş bir yerdi burası. Biçimleri, renkleri seçilmiyen yapılar yükseliyordu. Bilin-medik bir kalabalık hummalı bir çabuklukla birbirlerine çarpmadan dolaşp duruyordu. Bu sayısız kalabalığın içinde, ne yüzleri, ne de giysileri seçebiliyordu; hepsi de çevresinde, birbirlerine karşı yönlerde yürüyorlar, birbirlerinin yanından geçip gidiyorlardı. Ayak sesleri, tıpkı yağmur damlaları gibi sürekli, çok uzaklardan geliyormuş gibi boğuktu.

O da koşmaya başladı. "Maria!" diye bağırdı yüksek sesle; sesine bir yankı karşılık verdi, sonra uzaklardan bir başkası. "Maria!" diye seslendi yeniden, ne yapacağını bilmeksizin durarak. Tıpkı saklambaç oyunundaki gibi, boğuk, ürkek bir ses karşılık verdi sonunda: "Clara!" Kız, kendisine değmeden sürünüp geçen aceleci kalabalığın arasına rasgele karıştı. Bir yandan koşuyor, bir yandan da arkadaşını çağırıyordu. Sonunda, onun, kalabalığın arasında kıvılcıktan durduğunu gördü. Gittikçe daha iyi seçiyordu onu; üstünde okul önlüğünden başka bir şey yoktu. Gözlerini iri iri açmış, öylece bakıyordu.

— Üşüyor musun? diye sordu. Ama sorusuna karşılık alamadı.— Rüzgârdan darmadağın olmuş saçların, dedi.

O zaman öteki, iki parmağının umutsuz bir hareketiyle saçlarının kıvrımlarını düzeltti.

— Biliyor musun? Onu gördüm. Konuştum onunla, diye devam etti Clara, alçak sesle. Arkadaşı korkulu bir bakışla, başını sallayarak ondan uzaklaştı.

— Seni korkutmak istemiyordum, diye özür diledi Clara. Büyük bir endişeye kapıldı birden. Arkadaşının yüzünde çizgiler belirmişti; göz bebekleri donuklaşıyor, daha zayıf görünüyordu. "Hastalıktan olacak" diye düşündü Clara.

— Beni o öldürdü, dedi birden. Sesi öylesine tiz çıktı ki, Clara sıçradı. Ama artık bağırmadan sesini duyurmanın yolu yoktu. Şimdi, bütün o kaçan insanlar, çevrelerinde öyle gürültülü bir rüzgâr yaratıyorlardı ki etekleri uçmasın diye kollarını sıkı sıkı bedenlerine yapıştırmaları gerekiyordu

— Niçin bu kadar insanın içinde konuşuyoruz? diye sordu, neye bir köşeye çekilmiyoruz? Ama ne sorusunu, ne de sesinin gücenik tonunu duyurabildi ona.

Maria, ciddi ve zorlukla hatırlayan biri gibi, başını eğdi. Yeniden konuşmaya başladığında, sesinin tonu öylesine alçalmıştı ki, ağzından çıkan kelimeler rüzgârın uğultusunda yitiyor, söyledikleri ancak dudaklarının hareketinden anlaşılabilirdi. Sesin, çevresindeki kaçışın farkında değilmiş gibi görünüyordu, kanatlarını çırpan yitik bir kuş gibi kâh hızlı, kâh yavaş konuşuyordu.

— Her gün, ağacın yanında beni bekliyordu, diye mırıldandı, göz ucuyla çevresine bakınarak.

— Demek her gün, ağacın yanında, diye tekrarladı arkadaşı, uysal uysal.

— Hastalandığım zaman, diye devam etti arkadaşı, sır verir gibi, birden odama girdi. Hava kapalıydı. Sizlerle birlikte sokakta olduğumu sanıyordum. Gözlükleriyle alay ediyordunuz. Ondan kaçmanız için bağırdım size. Ama, sonra, ateşim olduğundan yatakta yattığımı, bu odanın kendi odam olduğunu hatırladım. O, kara bir leke gibi büyüye rek, duvarın dibinden doğru yaklaşıyor, “işte geldim” diyordu. Gülümsemeye çalışırken dişleri birbirine vuruyordu. “Seni tanımıyorum ben! Git buradan!” diye bağırdım. O zaman, kendisini tanıtmak için gözlüklerini çıkardı; sabit bakışlı gözleri meydana çıktı. “Neye öyle kör gibi sabit bakıyorsun” diye sordum. “Çünkü uyuyorum” diye karşılık verdi, “yorgunum. Dün tatildi. Okulda yoktun. Seni bulmak için akşama dek dolaştım, durdum. Ayak izlerine rastlarım diye tıpkı bir köpek gibi karları koklaya koklaya yürüdüm. Yorgunum. Kollarım ağır geliyor bana, dizlerim tutmuyor.” “Defol” dedim ona. “Burası benim odam. Korkuyorum.” “Seni korkutmak istiyorum” diye karşılık verdi kekeleyerek. “Ama daha sana dokunmaya cesaretim yok.” O zaman, ellerinin hareketinden beni öldüreceğini anladım. Olanları anneme anlatmaya utanıyordum. Odanın bir köşesinde, hep ayakta durduğu halde annem onu görmüyordu çünkü. Bütün gün, bütün gece orada kaldı. Gözümü bile kırpmaksızın ona bakıyordum. Yatak yakıyordu beni, yorgan ağır geliyordu. Ertesi sabah, “yarın” dedi bana. Gittikçe daha ağır bir sesle “yarın” diye tekrarlıyordu. Kaçıp sokağa çıkmak istiyordum, ama ayaklarımda güç yoktu. Kimse kurtarmıyordu beni.

Herkes ayaklarının ucuna basarak yürüyordu. Sonra bağırmağa başladım; çünkü oda boşalmıştı. Ondan başka hiç bir şey görmüyordum artık. Giyimi kötüydü; rengi solmuş, gözlerini bana dikmiş, sendeliyor, yumruklarını sıkarak gülümsüyordu. Karın yağdığını duyuyordum; duvarlar alçalıyor, üstümüze, üstümüze geliyordu. Annemin, “Bu

kadar yorgana rağmen, gene de üşüyor. Titriyor, yavrucağ. Yün geceliğini giydirmeli” dediğini duydum.

İkinci gece de geçtikten sonra, üçüncü gün bir an gibi kısa sürdü. Onun, alçak sesle güldüğünü duydum. Gülüşü, tıpkı bir fare gibi odanın içinde dolaşıyor, bense, kulaklarımı tıkadığım halde ondan kaçamıyordum. Uzaklarda, benden bahseden seslerinizi duyuyor, yatağımın yanında olduğunuzu anlıyordum. “Yanıma yaklaşmasına imkânı yok izin vermezler” diye düşündüm. Oysa, yüzümde soluğunu duyuyordum. “Hayır” diye bağırdım. “İstemiyorum”. O, artık konuşmuyordu. Elleri, beni öldürdükten sonra, iki bez parçası gibi, gevşek, hareketsiz kaldılar; uzak bir sokakta yürümeye koyuldu, tahta basamaklardan bir sahanlığa çıktı; uykusuzluktan gözleri kapanıyordu. Ancak o zaman uzaklaşabildim ondan.

Clara, dalgın:

— Öyle bağırmıştım ki, *önce*, dedi.

— Kimse anlamıyordu, dedi öteki, gücenik, ağlamaklı bir sesle. Yaşlanmış gibi görünen yüzünü, boyayla büyütülmüş gibi görünen kıpkırmızı gözlerini arkadaşından yana çevirdi. “Artık yok” diye mırıldandı bir solukta, “gitti”.

Biçimleri belli olmıyan o yüksek evlerin ortasında öylesine küçük görünüyordu ki, Clara acıdı ona. “Bu gün,” dedi alçak sesle, sır verir gibi, “sınıfta adımı okudukları zaman, hepimiz “burada” diye karşılık verdik.”

Maria silkindi, “Gel” dedi ona. İki arkadaş el ele tutuştular. Maria, küçük, solgun yüzünü öne doğru çıkartarak, ürkek adımlarla yürüyor, arkadaşına yol gösteriyordu. Yürüdükçe, rüzgâr hafifliyor, kalabalık açılıyordu. Üstünde otlar biten alçak bir duvarın yanına vardıklarında, sis, cam gibi saydamlaşmıştı.

— Kimse kalmadı artık, diye fısıldaştılar.

Maria, sıkılgan, hâlâ soluk soluğa, durdu. Sonra başını salladı; garip, tasalı bir gülümsemeye duvarın yanında durdu.

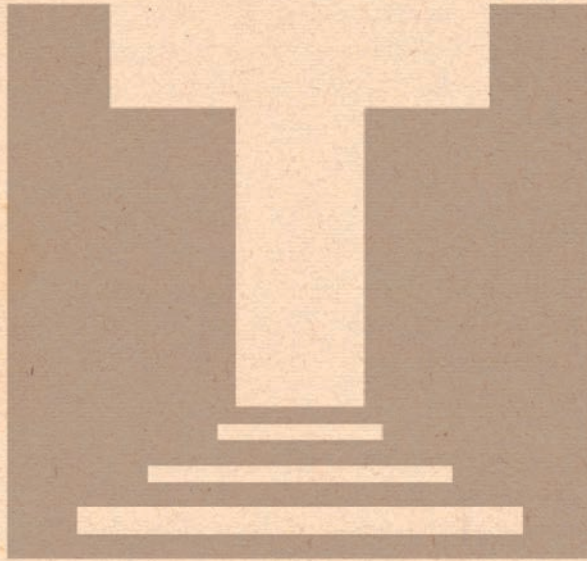
— Bak! diye bağırdı, kısa bir zafer çığlığıyla. Sonra, yavaş yavaş, saygıyla, üstüne titretmesine, tıpkı bir gizi açıklayan biri gibi, önlüğünün yakasını açtı.

“İçine hiç bir şey giymemiş” diye düşündü Clara.

Ve ikisi birlikte, hayretten soluklarını tutarak eğilip baktılar. Göğsün yavaş yavaş büyümeye başladığı görülüyordu; beyaz, çocuk derisinin üstünde, iki yanda, iki küçük, çıplak şey, büyüyen iki çiçek tomurcuğu gibi fışkırıyordu.

Birlikte, yavaş yavaş güldüler.

İtalyancadan Çeviren : Şadan KARADENİZ

TÜSTAV

TÜRK ŞİİRİ

TÜSTAV

AHMET MUHİP DRANAS'tan

2 ŞİİR

OLVİDO

Hoyrattır bu akşam üzerleri daima,
Gün saltanatıyla gitti mi bir defa
Yalnızlığımızla doldurup her yeri
Bir renk çığlığı içinde bahçemizden,
Bir el çıkarmıya başlar bohçamızdan
Levanta çiçeği kokan kederleri;
Hoyrattır bu akşam üstüler daima.

Dalga dalga hücum edip pişmanlıklar
Unutuşun o tunç kapısını zorlar
Ve ruh atılan oklarla delik deşik.
İşte doğduğun eski evdesin birden,
Yolunu gözlüyor lâmba ve merdiven
Susmuş ninnilerle gıcırıyor beşik
Ve cümle yitikler, mağlûplar, mahzunlar....

Söylenmemiş aşkın güzelliğiyledir
Kâğıtlarda yarım bırakılmış şiir;
İnsan yağmur kokan bir sabaha karşı
Hatırlar bir gün camı açtığını,
Duran bir bulutu, bir kuş uçuşunu,
Çöküp peynir ekmek yediği bir taşı...
Bütün bunlar aşkın güzelliğiyledir.

Aşklar uçup gitmiş olmalı bir yazla
Halay çeken kızlar misali kol kola.
Ya sizler ey geçmiş zaman etekleri,
İhtiyar ağaçlı kuytu bahçelerden
Ayışığı gibi sürüklenip giden;
Geceye bırakıp yorgun erkekleri
Salınan etekler fısıltıyla, nazla.

2 POEMS BY
AHMET MUHİP DRANAS

O B L I V I O N

*Twilight hours are always gruff and gory :
When the day departs beyond its glory,
Loneliness attacks and souls surrender
As colors stir and shriek in the garden ;
Then a hand unloads our heavy burden
Of dark despair that smells of lavender.
Twilight hours are always gruff and gory.*

*Remorse assaults like waves that beat the shore
To force and fell oblivion's brass door ;
An arrow-riddled soul, without hope, dies.
You're home where you first saw the light of day
Whose lamps and stairs now watch and ward your stay
As cradles creak with muffled lullabies :
Loved ones are lost or dead and hearts are sore.
So lovely is mute love in his true heart*

*That the poet cuts his flaming lines short ;
With shutters now swung open on the breeze,
The smell of rain along the rising sun,
The cloud at rest, the bird in flight and gone,
The rock you pick to eat your bread and cheese
All come alive, for love invades your heart.*

*At summer's end young lovers drift away
Like girls in clusters in a dance of joy ;
Dragged along with the fugitive moonlight
From lonely gardens of dead foliage,
The merry skirts of some mad bygone age
Condemn the weary men to dreary night,
Then again they flutter, woo and play coy.*

Ebedî âşığın dönüşünü bekler
Yalan yeminlerin şahidi çiçekler
Artık olmayacak baharlar içinde.
Ey ömrün en güzel türküsü aldaniş,
Aldan! gelmiş olsa bile ümitsiz kış
Her garipsi ayak izi kar içinde
Dönmiyen âşığın serptiği çiçekler.

Ve sen ey, esen dallar arasından
Bir parıltı gibi görünüp kaybolan,
Ne istersin benden akşam saatinde
Bir gülüşü olsun görülmemiş kadın,
Nasıl ölümsüzsün aynasında aşkın;
Hâtıraların bu uyanma vaktinde
Sensin hep sen, esen dallar arasından.

Ey unutuş! kapat artık pencereni.
Çoktan derinliğe çekmiş deniz beni;
Çıkamaz artık sular altından o dünya.
Bir duman yükselir gibidir kederden
Macerası çoktan bitmiş o şeylerden.
Amansız gecenle yayıl dört yanıma.
Ey unutuş! kurtar bu gamlardan beni.

*Deceived by false promises, the flower
Waits in vain for her eternal lover
Where spring will never dote upon the steppes.
Now delusion sings life's loveliest song.
Be duped! Forget that winter came along
And that snow conceals the lonely footsteps:
Flowers dropped by lovers gone forever.*

*Through twigs that sway and stir and twitter
You appear and vanish like a glitter .
What is it you want of me at twilight?
A woman dark and grim, without a smile.
Looms deathless in love's mirror all the while.
Fierce memories prey on my mind tonight
As you stalk the trees that cringe and flutter.*

*Come oblivion, come shut your window.
The ocean drags me into its depths now
And drowns my world in its dark destiny.
If old loves and wild adventures languish
Hearts are sore again fuming with anguish.
Oblivion, unfurl your might on me
And redeem me from this pain and sorrow.*

K Ö P Ü K

Oyun bitti ve her şey yerini buldu.
Akşamda ebedi kızlar anne oldu.
Aynalara bakma, aynalar fenalık,
Denizi, sonsuz olanı düşün artık.
Bir gün beni hatırlıyabilirsin ancak,
Güzelsem soyabilirsin çırılçıplak,
Oradayım ben, hep orada, derinde,
Gemilerin ihtiyar köpüklerinde.

TÜSTAV

F O A M

*Our revels now are ended, and joy fades away ;
Eternal girls become mothers at the end of day.
Don't look in the mirrors : they breed cruelty,
Plunge your mind into the everlasting sea ;
And if some day you recall my face and my love,
Then I could strip you naked like a dove.
Now in the ship's wake and its age-old foam
Towards the sea's fathomless depths I roam.*

Translated by Talât Sait HALMAN

TÜSTAV

ORHAN VELİ KANIK'tan
8 ŞİİR

İSTANBUL'U DİNLIYORUM

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Önce hafiften bir rüzgâr esiyor;
Yavaş yavaş sallanıyor
Yapraklar, ağaçlarda;
Uzaklarda, çok uzaklarda,
Sucuların hiç durmıyan çingirakları;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Kuşlar geçiyor, derken;
Yükseklerden, sürü sürü, çığlık çığlık;
Ağlar çekiliyor dalyanlarda;
Bir kadının suya değiyor ayakları;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Serin serin Kapalı Çarşı;
Cıvı cıvı Mahmutpaşa;
Güvercin dolu avlular.
Çekiç sesleri geliyor doklardan,
Güzelim bahar rüzgârında, ter kokuları;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Başında eski âlemlerin sarhoşluğu,
Loş kayıkhaneleriyle bir yalı;
Dinmiş lodosların uğultusu içinde
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

8 POEMS BY
ORHAN VELİ KANIK

LISTENING TO ISTANBUL

*I am listening to Istanbul, intent, my eyes closed ;
At first there blows a gentle breeze
And the leaves on the trees
Softly flutter or sway ;
In the distance, far away,
The bells of water-carriers incessantly ring ;
I am listening to Istanbul, intent, my eyes closed.*

*I am listening to Istanbul, intent, my eyes closed ;
Then suddenly birds fly by,
Flocks of birds, high up, in a hue and cry
While nets are drawn in the fish-garths
And a woman's feet begin to dabble in the water.
I am listening to Istanbul, intent, my eyes closed.*

*I am listening to Istanbul, intent, my eyes closed ;
The Grand Bazaar is serene and cool,
A hubbub at the hub of the Market,
Mosque-yards are brimful of pigeons.
At the docks while hammers bang and clang
Sweet spring's zephyr bears the smell of sweat ;
I am listening to Istanbul, intent, my eyes closed.*

*I am listening to Istanbul, intent, my eyes closed ;
Still giddy since bygone bacchanals,
A seaside mansion with dingy boathouses slumbers.
Amid the din and drone of southern winds, reposed,
I am listening to Istanbul, intent, my eyes closed.*

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı,
Bir yosma geçiyor kaldırımından;
Küfürler, şarkılar, türküler, lâf atmalar.
Bir şey düşüyor, elinden yere;
Bir gül olmalı;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı,
Bir kuş çırpınıyor eteklerinde;
Alın sıcak mı, değil mi, biliyorum;
Dudakların ıslak mı, değil mi, biliyorum;
Beyaz bir ay doğuyor, fıstıkların arkasından
Kalbinin vuruşundan anlıyorum;
İstanbul'u dinliyorum.

TÜSTAV

*I am listening to Istanbul, intent, my eyes closed.
Now a dainty girl walks by on the sidewalk :
Cuss-words, tunes and songs, malapert remarks ;
Something falls on the ground out of her hand,
It's a rose, I guess.
I am listening to Istanbul, intent, my eyes closed.*

*I am listening to Istanbul, intent, my eyes closed.
A bird flutters round your skirt ;
On your brow if there is sweat or not, I know,
And if your lips are wet or not, I know.
A silver moon rises beyond the pistachio trees ;
I can sense it in your heart's throbbing.
I am listening to Istanbul, intent, my eyes closed.*

TÜSTAV

H Ü R R İ Y E T E D O Ğ R U

Gün doğmadan,
Deniz daha bembeyazken çıkacaksın yola,
Kürekleri tutmanın şehveti avuçlarında,
İçinde bir iş görmenin saadeti,
Gideceksin;
Gideceksin ırıpların çalkantısında.
Balıklar çıkacak yoluna, karşıcı;
Sevineceksin.

Ağları silkeledikçe
Deniz gelecek eline pul pul;
Ruhları sustuğu vakit martıların,
Kayalıklardaki mezarlarında,
Birden,
Bir kıyamettir kopacak ufuklarda,
Deniz kızları mı dersin, kuşlar mı dersin,
Bayramlar seyranlar mı dersin, şenlikler cümbüşler mi?
Gelin alayları, teller, duvaklar, donanmalar mı?
Heeey.

Ne duruyorsun be at kendini denize;
Geride bekliyenin varmış, aldırma;
Görmüyor musun, her yanda hürriyet;
Yelken ol, kürek ol, dümen ol, balık ol, su ol;
Git gidebildiğin yere.

B A Y R A M

TÜSTAV

Kargalar, sakın anneme söylemeyin.
Bugün toplar atılırken evden kaçıp
Harbiye Nezaretine gideceğim.
Söylemezseniz size macun alırım,
Simit alırım, horoz şekeri alırım;
Sizi kayık salıncağına bindiririm kargalar,
Bütün zıpızplarımı size veririm.
Kargalar, ne olur anneme söylemeyin.

TOWARD FREEDOM

*Before dawn,
While the sea is still snow-white, you will set sail;
The lust of the grip of the oars in your palms,
And in your heart the joy of toil and vigor,
You will go.
In the roll and sway of nets, you will go.
For welcome, fishes will appear on your course
Delighting you.
As you shake the nets,
Scale by scale, the sea will journey into your hands.
When silence pervades the souls of seagulls
In the cemetery of rocks,
All of a sudden,
All hell will break loose on the horizon:
Mermaids will scuttle and birds will scurry...
Saturnalian and festivals, orgies and carnivals,
Bridal processions, masquerades, revelries, carousals...
Heeeyy!
Whaddya waitin' for, pop, jump in the sea!
Forget who's waitin for you back there.
Don't you see: Freedom is all around you.
Be the sail, the oar, the rudder, the fish, the water
And go, go wherever you can.*

H O L I D A Y

TÜSTAV

*Crows, please don't squeal this to Mommy:
Today when the canons are fired, I'll run away
From home to go to the Ministry of War.
If you don't spill this out, I'll buy you toffee
And sesame rounds and cotton candy too.
Crows, I'll let you go on my swing-boat
And I'll give you all the marbles I got.
Crows, please don't squeal this to Mommy.*

KİTABE - İ SENG - İ MEZAR

I

Hiçbir şeyden çekmedi dünyada
Nasırdan çektiği kadar;
Hattâ çirkin yaratıldığından bile
O kadar müteessir değildi;
Kundurası vurmadığı zamanlarda
Anmazdı ama Allahın adını,
Günahkâr da sayılmazdı.
Yazık oldu Süleyman Efendi'ye

KİTABE - İ SENG - İ MEZAR

II

Mesele falan değildi öyle,
To be or not to be kendisi için;
Bir akşam uyudu;
Uyanmayıverdi.
Aldılar, götürdüler.
Yıkandı, namazı kılındı, gömüldü.
Duyarlarsa öldüğünü alacaklar
Haklarını helâl ederler elbet.
Alacağına gelince.
Alacağı yoktu zaten rahmetlinin.

KİTABE - İ SENG - İ MEZAR

III

Tüfeğini deppoya koydular,
Esvabını başkasına verdiler.
Artık ne torbasında ekmek kırıntısı,
Ne matrasında dudaklarının izi;
Öyle bir rüzgâr ki,
Kendi gitti,
İsmi bile kalmadı yadigâr.
Yalnız şu beyit kaldı,
Kahve ocağında, el yazisiyle:
"Ölüm Allahın emri,
Ayrılık olmasaydı."

EPITAPH

I

*He suffered from nothing in the world
The way he suffered from his corns;
He didn't even feel so badly
About having been created ugly.
Though he wouldn't utter Lord's name
Unless his shoe hurt,
He couldn't be considered a sinner either.
It's a pity Süleyman Efendi had to die.*

EPITAPH

II

*For him "To be or not to be"
Was no problem at all;
He went to sleep one night
And just didn't wake up again.
They came and carried him away;
He was washed, prayed for and buried.
When his creditors hear of his death,
They'll surely release him of his debts.
As for the money owed to him,
Well, nobody owed that poor soul a penny.*

EPITAPH

III

*They put his rifle back in the depot
And gave his uniform to some other man.
No more bread crumbs in his kit-bag
Nor lip-marks on his canteen.
Such was the gust of wind
It carried him off his feet
Not even his name was remembered.
Just a couplet he had scribbled was left
On the wall of the mess hall:
"Death is God's will,
"But parting is sad still."*

KUYRUKLU ŐİR

Uyuŝamayız, yollarımız ayrı;
Sen çiğercinin kedisi, ben sokak kedisi;
Senin yiyeceğın kalaylı kapta;
Benimki aslan ağızında;
Sen aşk rüyası görürsün, ben kemik.

Ama seninki de kolay değıl, kardeşim;
Kolay değıl hani,
Böyle kuyruk sallamak tanrının günü.

DALGACI MAHMUT

İşim gücüm budur benim,
Gökyüzünü boyarım her sabah,
Hepiniz uykudayken.
Uyanır bakarsınız ki mavi.

Deniz yırtılır kimi zaman,
Bilmezsiniz kim diker;
Ben dikerim.

Dalga geçirim kimi zaman da,
O da benim vazifem;
Bir baş düşünürüm başımda;
Bir mide düşünürüm midemde,
Bir ayak düşünürüm ayağımda,
Ne haltedeceğimi bilemem.

POEM WITH A TAIL

*We're not compatible : you're a different breed ;
You're the butcher's pet, I'm an alley cat,
You eat out of a polished tin can,
I eat out of the lion's mouth,
You dream of love, I dream of meat.*

*But your life ain't easy, either,
Tough job, brother,
Having to wag you tail all the time day in day out.*

MAHMUT THE LOAFER

*This is all the work I do
Painting the sky each morning
While all you people are asleep.
You wake up to find it blue.*

*Sometimes the sea gets ripped ;
Do you know who mends it?
I do.*

*At times I just daydream,
That's my job too ;
I dream of a head in my head,
Of a belly in my belly,
Of a foot in my foot,
I just don't know what the hell to do.*

Translated by Talât Sait HALMAN

MEVLÂNÂ'DAN TERCÜMELER

M. NURİ GENÇOSMAN

Mevlânâ'dan tercümeler serisinin gün geçtikçe yeni yeni çevirilerle genişlediğini görüyoruz. Her ne kadar bu yeni çevirilerin bir çoğu onun gerçek benliğini belirtmek, onun dile getirdiği tanrısal felsefenin inceliklerini, derinliklerini olduğu gibi yansıtmak bakımından yetersizse de bunlar yine de okurlarına birşeyler fısıldamakta, hiç olmazsa onun birkaç yönünü Türk okuyucusuna tanıtmaya yaramaktadır. Burada şunu da belirtmek yerinde olur ki, Mevlânâ gibi hem dili, hem de düşünce ve felsefesi yönünden özel bir kişiliği olan büyük bir mutasavvıf şairin eserlerini anlayabilmek için sadece Farsça veya Arapça bilmek kâfi gelmez. İnsan biraz da onun temsil ettiği felsefî görüşü ve tanrısal inancı kendi benliğinde yaşamadan, o zevki kendi iç âleminde bulmadan Mevlânâ'yı anlayamaz; nasıl ki, zevkine ve manasına ermeden yapılmış olan bir çok tercümelerde de soğuk ve ruhsuz bir söz yığımından başka bir şey bulamıyoruz. Mütercimler elinde Fars dilinin zengin (mecaz) ve (istiare) sanatları, özellikle korunması gerekli olan arkaik havası bile uçup gitmektedir. Bu özensiz ve acele çeviriler bizce Mevlânâ'ya ışık tutmaktan ziyade ona gölge düşürmektedir.

Mevlânâ'dan tercümeler konusunda ilk planda akla gelen Mesnevî tercümeleleri olduğu için biz de kısaca bunlardan söz açacağız.

1 - Mesnevî tercümeleleri:

Mevlânâ'nın doğu ve batı dünyasında en yaygın eseri Mesnevî olduğundan bu eseri türlü inançlar ve felsefî görüşlere sahip eski ve yeni bir çok mütercim ve şarihler kendi açılarından didiklemişler ciltler dolusu çeviri ve yorumlarla çözümlenmişlerdir.

Belirli bir şiir kalıbı içinde manevî bir ahenk ve eda taşıyan Mesnevî gerçekten didaktik türde yazılmış yüksek bir fikir ve sanat amıtıdır. Bunu altıyüz yıldan beri her mütercim ve yorumcu kendi

zevk ölçüsüne göre anlamış ve anlatmaya çalışmıştır. Bu gün manzum ve mansur bir çok tercüme arasında Sudi, Şem'i, Sarı Apdullah, Yusuf Zühdi, Nahifi, Dal Mehmet, İsmail Rusuhi ve daha başka mütercim ve şerihlerin çeşitli tercüme ve şerhleri arasında en olgun anlayışı Ankaralı İsmail Rusuhi Dedenin eserinde bulmaktayız. Ancak Rusuhi Dedenin, tamamı altı ciltten ibaret olan Mesneviye bir yedinci cilt eklemek ve sonradan uydurulmuş bir nüshayı mesnevinin bir parçası sanmak suretiyle garip bir hataya düşmesini bir türlü anlayamadık. Halbuki İsmail Dede Mevleviler arasında (Hazreti-Şârih) diye anılır.

Mesnevinin daha eski tercümeleri üzerinde uzun eleştirmeler yapmak, bunlar arasında bir değer yargısına varmak konumuzun dışındadır, ancak yüz yıllar boyunca üzerinde titizlikle durulmuş olan bu kitabın en son tercümelerini gözden geçirmekle yetineceğiz. Abidin Paşa merhumun yalnız birinci cilde ait olup altı cilt tutan tercüme ve şerhi çok uzun, hattâ konu dışına taşan bahislerle genişletilmiş ise de ne yazık ki arkası gelmeden duraklamıştır.

Arapça, Farsça, Latince, Yunanca ve Fransızcaya aşına olduğunu bildiğimiz Abidin Paşanın bu hayırlı işi neden dolayı başlangıcında bıraktığı anlaşılmalıdır.

Millî Eğitim Bakanlığınca Şark-İslâm Klasikleri Serisinde yayınlanan ve rahmetli Veled İzbudak Çelebi tarafından yapılan tercüme gelince, bu eserin daha önceki ağıdalı tercümelere göre daha sade ve daha anlaşılabilir bir nitelikte olduğu söz götürmez. Mütercim, aynı zamanda Türk Dil Kurumu mensubu olduğundan eserini öz Türkçeye değer veren bir titizlikle başarmak çabasını göstermiştir. Sayın Abdülbaki Gölpınarlı tarafından eklenen açıklamalarla daha anlaşılabilir bir hale getirilen bu eserin belki bugünün aşırı isteklerine uymayan tarafları da olabilir. Çünkü her konu her sınıf halkın anlayabileceği bir seviyeye indirilemez, kaldı ki popülerize edilmesi en güç eserler, özellikle tasavvuf eserleridir. Bununla beraber rahmetli mütercimin henüz dil davasının ilk gelişme çağlarında gösterdiği başarı, öncelik bakımından kendisine bir kıvanç payı ayırmaya yeter sanırız. Veled Çelebi tercümesinden sonra yine Mevlevî arifelerinden rahmetli Tahir Olgun'un forma forma yayınladığı tercümelerini de anmadan geçemeyiz. Çünkü bu son çeviride dil, ifade ve aslına uygunluk bakımından çok başarılı sayılabilir,

Tahir Olgun, şair, arif, Mevlevî kültürüyle dopdolu bilginlerimizdendi. Eseri de bu yönden üstün bir niteliktedir. Mesnevî ter-

cüme ve şerhleri konusundaki sözlerimize son vermeden önce, bize değerli bir tercüme ve eleştirme örneği bırakarak Tarnı rahmetine kavuşan Mehmet Muhlis Koner'in (Mesnevi'nin özü) adlı eserini de ayrıca okurlarımıza tanıtmak yerinde olur. Bu eserin sürekli bir emek ve çaba ile Mesnevi'ye eğilmiş sabırlı bir eleştirmecinin son armağanı olması, yazarının uzun müddet eğitim alanında ömür harcamış bir Edebiyat ve Felsefe mensubu olması kitabının değerini artıran sebeplerden biridir.

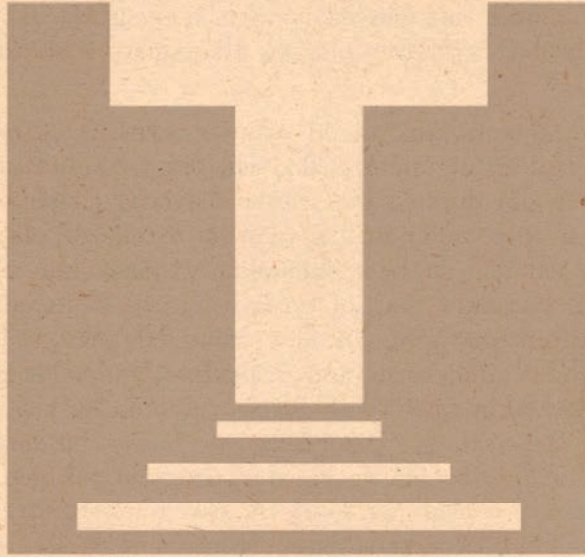
Şimdi biraz da Mevlânâ'nın başka eserlerinden yapılmış olan çevirilerden bahsedelim:

2 - Fihi-mafih tercümesi: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Fakültesi profesörlerinden Sayın Meliha Ambarcıoğlu tarafından dilimize kazandırılmış olan bu tercüme de Şark-İslâm Klasikleri Serisinde başarılı bir eser olarak yer almıştır. Mevlânâ'nın öğüt ve uyarma konularında birçok gerçekleri dile getiren Fihi-mafih'in aslına uygun filolojik bir tercümeyle kavuştuğunu söyleyebiliriz. Sayın mütercim, Tercüme dergisinin 81. sayısında yayınlanan Mektuplar tercümesi de olgun bir ifade düzeni içinde iyi başarılı örneklerdendir. Profesör Ambarcıoğlu'nun (Mektubatı-Mevlânâ) dan Fransızcaya çevirdiği parçaları da burada takdirle anmadan geçemeyiz.

3 - Divanı-Kebir'den tercüme: son yıllarda Üstad Abdül-baki Gölpinarlı'nın sürekli çalışmalarla üst üste yayınladığı Gül-deste'ler, Divanı-Kebir çevirileri, bu güne kadar pek az işlenmiş olan bu konuyu bol ve geniş meteryellerle geliştirmiştir. Ama gönül isterdi ki, bu tercüme ve çalışmalar, bizce en sağlam bir metin olduğu söz götürmüyen Konya müzesi kitaplığındaki orijinal nüsha üzerinden yapılsın. Bugün Divanı-Kebir'in sayılı yazma nüshaları arasında bir hayli farklar olmakla beraber İran ve Hint basmaları arasında da birçok yanlışlıklar, katkılar vardır. Hele taş basması nüshalarda Sultan Veled'den Ulu Arif Çelebi'den ve daha başka bir çok şairlerden karışmış çeşitli parçalar yer almıştır. Bu bakıma göre tercümeyle esas olacak metn'in iyi seçilmesi şarttır.

Vaktiyle İran'ın sayılı edip ve şairlerinden Hidayet Rıza Kulihan tarafından derlenmiş ve Divanü-Şems-il Hakayık adıyla yayınlanmış olan taş basması metinlerden Mevlevî ariflerinden Sayın Midhat Bahari Baytur'un çevirdiği Millî Eğitim Bakanlığının Şark-İslâm Klasikleri Serisinde yayınladığı Divanı-Kebir tercümelerine gelince,

bunların başlıca eksik tarafı, başkalarının zevk ölçüsüne göre seçilmiş, şüpheli metinlerden derlenmiş nüshaların çeviriye esas tutulmasıdır. Bu yüzden metinden gelen bazı hatalar tercümeyle hayli zor duruma sokmuş Bazan manasızlığa kadar giden zevksizliklere raslanmaktadır. Mevlânâ'nın iç alemindeki coşkunkulukları aksettiren nefis gazellerin lirik havasını, manevî ahengini aslındaki güzellikle aktarabilmek şüphe yok ki kolay bir iş değildir. Şiir tercümelelerinde en çok göz önünde bulundurulması gerekli olan bu konuya böylece değindikten sonra sözü geçen tercümelelerin aslına uygunluk yönünden başarılı sayılabileceğini de söylemek yerinde olur.

TÜSTAV

USDIŞI TİYATRO

MARTIN ESSLIN

Samuel Beckett, Arthur Adamov ve Eugène Ionesco'nun oyunları Fransa, Almanya İskandinavya ve İngilizce konuşan ülkelerde hayret verici bir başarıyla temsil edildi. Bu oyunları seyreden seyircinin oyunların anlamını da, yazarın amacını da anlamadığını bile bile onlardan hoşlanmış olması, alkışlaması büsbütün düşündürücüdür.

Gerçekten ilk bakışta bu oyunlar seyircinin karşısına sersemletici bir yaşantı, bir mantıksızlık seli, bilinen bütün sahne ölçülerine aykırıymış gibi duran saçma sapan olaylarla çıkıyor. Bazıları "oyunun zıddı" diye adlandırılmış olan bu oyunlarda olaylar örgüsünün yeri de, zamanı da belirtilmemiştir. (Ionesco'nun *Kel Şarkıcı* adlı oyununun başında saat on yediyi vurur.) Oyundaki karakterlerin kişilikleri olmadığı gibi, çok kere adları bile yoktur. Üstelik oyunun orta yerinde niteliklerini tüm değiştirme eğilimi de gösterirler. Örneğin, Beckett'in *Godot'yu Beklerken* oyununda ilk kez biri efendi öteki uşak olarak sahneye çıkan Pozzo ile Lucky, bir süre sonra anlaşılmaz bir şekilde birbiri ile yer değiştirmiş olarak geri gelirler. Fizik kuralları da, olasılık kuralları da askıya alınmıştır: iki, hattâ üç burunlu hanımlarla karşılaşırız. (Ionesco'nun *Jack ya da Boyunegme* adlı oyunu.) Bitişik odaya saklanmış olan ceset birden bire büyür, büyür de, (kapıyı kırıp) dev gibi ayağını sahneye çıkarıverir. (Ionesco'nun *Aémdée* adlı oyunu.) Sonuç olarak, olaylar örgüsünün kâbuslarla dolu bir hayal dünyasını mı, yoksa gerçek olayları mı canlandırmak üzere düzenlendiği belli olmaz. Aynı sahne içinde üstün heyecanlarla dolu kâbuslu bir şiiirden, katıksız bir kaba farsa veya şarkılı oyuna geçiliverilir. Üstelik konuşmalar öyle ipe sapa gelmez olur ki, bazen söz, sahnedeki kişilerin davranışlarının aksini söylüyormuş gibidir. Hattâ konuşmalar bir sözlük veya gezgin klavuzu gibi dizi dizi kelimeler ve kelime kümelerinden ibaret kalır, ya da bozuk bir plâk gibi bitmez tökenmez tekrarlara saplanır. Ancak böyle çılgın bir dünyada iki yabancı karşılaşır, aynı sokakta aynı evde, aynı dairede, aynı odada, aynı yatakta yaşadıklarını hayretler içinde görerek karı koca olmaları gerektiğini farkedirler. Hem

de, karşılıklı uzun ve nazik bir konuşmadan ve sıkı bir soruşturmada sonra (Ionesco'nun *Kel Şarkıcı'sı*). Bir küme insanın hayatı oyun makinalarının estetiği ve ekonomisi üzerindeki hararetili bir tartışma etrafında döner durur. (Adamov'un *Ping-Pong* adlı oyunu.) En önemlisi bu oyunlarda yer alan her olay akla uygun bir sebebe dayanmadan, gelişigüzel, ya da sorumsuz, budala bir kaderin delice isteklerine göre oluyormuş gibidir. İşte bütün bunlara rağmen bu çığırından çıkmış tragedya kılıklı farslar, fars kılıklı tragedyalar bir zamanlar paylarına düşen karşı koymalara, rezaletlere katlanmış olmakla beraber, bu gün ilgi görüyor, alkış ve saygı ile karşılanıyor. Bu garip olayı nasıl açıklamalı ?

Bu soruya karşı akla gelen en belli, fakat belki de en kolay cevap bu oyunların "arı tiyatro"nun en başta gelen örnekleri oluşudur. Bu oyunlar sahne büyüünün herhangi bir sağduyu kavramına bağlı olmadan ve böyle bir çerçeveden kopmuş olarak da kendi başına var olabileceğine canlı birer örnektirler. Sahneye giriş ve çıkışlar, ışık, gölge oyunları, giysi, ses, yürüyüş ve davranışlar; Bir takım kukla insanların gerilim, çatışma ve gevşeme meydana getiren çeşitli mekanik çatışmaları, akla yakın bir sebebe dayanmadan da, bildiğimiz insanlarla, heyecanlarla, amaçlarla hiç bir ilişkisi olmadan da sevinç veya keder uyandırılabilir ve bir şiir havası yaratabilir.

Fakat bu tam bir açıklama sayılmaz. Ele aldığımız oyunlarda "arı tiyatro" unsurları ve soyut sahne sanatı bulunmakla beraber bu oyunların çok daha elle tutulur bir muhtevası ve anlamı da vardır. Bu oyunlar, açık ve alışılmış anlamda olmasa da, bir mânâ ifade ettiği gibi, zamanımızın temel problemlerini de faydalı ve anlamlı bir şekilde aksettirirler ve böylece seyircinin en derin ihtiyaçlarına ve şimdye kadar açıklanmamış özlemlerine cevap vermiş olurlar.

Burada bir arada ele aldığımız üç tiyatro yazarı bir ekol veya bir akım meydana getirmiş olmayı hiç de kabul etmek istemeyebilirler. Ashında her birinin kökü, kaynağı şekle ve konuya kişisel yaklaşma yolu kendine hastır. Bununla beraber aralarında pek çok ortak yön bulunduğu da açıkca bellidir. Eserlerinin belirtici özelliğini teşkil eden bu ortak çıkış noktasını "Usdışı unsur" olarak tanımlayabiliriz.

Kafka hakkındaki bir yazısında Ionesco, "Usdışı ereği, amacı, niyeti olmayandır," der¹. Bu tanımlama Beckett ve Ionesco'nun oyunlarına olduğu kadar, Adamov'un, daha çok geleneksel bir toplum

dramı biçiminde yazdığı, *Paolo Paoli* adlı oyunundan önceki bütün oyunlarına da uymaktadır.

Bu yazıların herbirinin kendine özgü bir usdışılık şekli vardır. Beckett'de ihtiyarlığın doğurduğu hayal kırıklıklarından ve müzmin bir umutsuzluktan gelen beyhudelik duygusuyla renklendirilmiştir ve hüznülüdür. Adamov'unki ise daha hareketli, daha batıcı, daha dünyaya bağlıdır; toplumsal ve siyasal çıkışlarla süslenmiştir. Ionesco'nun usdışılığı ise acıklı soytarılığın kendine has garip ve gürültücü tadını taşır. Ancak, üç yazar da aynı insan yalnızlığının ve insanın durumundaki aynı çaresizliğin derin anlamını paylaşmaktadır.

Arthur Adamov ilk oyunu *La Parodie* (1947)'yi nasıl yazdığını anlatırken şöyle diyor:

En alalâde günlük olaylar içinde tiyatro sahneleri keşfetmeye başlamıştım. Bir gün, dilenen, kör bir adam gördüm. İki genç kız onu görmeden yanından geçip gittiler. "Gözlerimi kapadım, ne güzel oluyordu," diye şarkı söylüyorlardı. Bu, bana insan yalnızlığını, insanlar arasında bir bağlantı bulunmayışının sahnede mümkün olduğu kadar kalın hatlarla ve göze batacak şekilde göstermek fiktini verdi.²

Bugün başarısız diye kabul ettiği ilk denemesine bakarak Adamov, o ve onu takip eden bir çok oyunlarındaki temel düşünceyi şöyle tanımlar: "*Yaşamayı reddetmek de (N. denen kişinin yaptığı gibi), hayatı sevinçle kabul etmek de (memurun yaptığı gibi), aynı kapıya çıkar: kaçınılmaz bir başarısızlık ve tüm yıkılma.*"³ Adamov'un düşüncesi, Ionesco'nun durmadan yeni ve ustalıkla çeşitlemeler içinde ifade ettiği beyhudelik fikri, insan çabasının boşuna oluşu ve insanlar arasında bir anlaşma kurmanın imkânsızlığı fikri ile aynı anlamdadır. İki ihtiyar boş hava ile konuşarak "konuşmacı"yı beklemektedirler (İskemleler). Fakat hayatın derin gerçeklerini söyleyecek olan ve ümitle beklenen konuşmacının sağır ve dilsiz olduğu meydana çıkar. Bu ihtiyarlar insan varlığının temelden acıklı olduğunu kabul eden görüşün acı ve alaylı sembolüdürler. Tıpkı bütün ailesinin hep birden ısrarına rağmen sopunun en kutsal ilkesini kabul etmemekte direnen Jack'ın durumu gibi: Jack'ın sonunda boyun eğdiği ilkenin şu derin gerçek olduğu meydana çıkar: "Ben patatesli domuz pastırmasına bayılırım." ("j'adore les pommes de terre au lard").

Usdışı Tiyatro dünyayı anlaşılmasız bir yer olarak gösterir. Seyirciler sahnede olup bitenleri tamamiyle dışardan, bu garip olay-

lar örgüsünün tüm anlamına hiç varmadan görürler. Dilini iyice anlayamadığı bir ülkeye yeni gelmiş ziyaretçilerin oradaki hayatı dışardan seyretmekleri gibi⁴. İyice anlayamadığı olaylar ve kişilerle karşılaştığı için, seyircinin, oyunda ele alınan heyecanları ve istekleri paylaşması da imkânsızdır. Brecht'in kendi o çok sağduyuya yönelen tiyatrosunda bir türlü başarı ile uygulayamadığı, ünlü "Verfremdungseffect" (yabancılaştırma etmeni), seyirci ile oyuncu arasında hiç bir duygu eşliği kabul etmeyen ilke, asıl us dışı tiyatrodaki gerçekleşir. İnsanın, anlayamadığı, ereğini sezemediği kişilerin duygularını paylaşmasına imkân yoktur. Böylece, halk ile sahnede olup bitenler arasında bir uzaklık sağlanabilir. Sahnedeki kişilerle aynı heyecanları paylaşmanın yerini, tedirgin ve eleştirici bir ilgi alır. Çünkü sahnede olup bitenler us dışı olmakla beraber, kendi de az çok us dışı olan gerçek hayata büsbütün yabancı sayılmaz. Seyirci kendi varlığının sağduyu ile açıklanmayan yanı ile karşı karşıya gelmiş olur. Böylece, Us dışı Tiyatrodaki ipe sapa gelmez, garip olaylar, sonunda, insanın durumundaki mantıksızlığı ortaya koyar; apaçık ve mantıklı bir yapısı olduğunu sandığımız şeyin bir hayalden ibaret olduğunu önüne serer.

Bu oyunların konuşmaları, anlamsız, basmakalıp sözlerden ve beylik kelime gruplarının durmadan tekrarlanmasından ibaret midir? Ya günlük konuşmalarımızda kullandığımız anlamsız kişilerin ve beylik söz gruplarının sayısı kaç bulur? Karakterler oyunun yarı yerinde kişiliklerini mi değiştiriyorlar? Gerçek hayatta rastladığımız insanlar ne dereceye kadar tutarlıdır ve kişilikleri kesinleşmiş bir bütünlüğe gerçekten erişebilmiştir. Bu oyunlardaki insanlar kendi iradeleri olmayan, kör kaderin ve anlamsız durumların oyuncuğu olan çaresiz kulaklar gibi mi görünüyorlar? Ya biz, şu fazla düzenli dünyamızda kendi kaderimizi tayin hakkında ve gücüne hâlâ sahip miyiz? İşte böylece, us dışı Tiyatronun seyircisi kendi içinde yaşadığı dünyanın aşırı hatlarla çizilmiş bir kopyası ile karşılaşmış oluyor. Bu dünya inancı, anlamı ve gerçek irade özgürlüğü olmayan bir dünyadır. Bu anlamı ile zamanımızın gerçek tiyatrosu, us dışı tiyatrodur.

Bizden önceki çağların tiyatrolarının çoğu yerleşmiş bir ahlâk düzenini aksettiriyorlardı. Halk bu tiyatrodaki canlandırılan dünyanın amacını, ereğini iyice tanımaktaydı. İster hıristiyan dünya düzenine katıksız bir inanç duyan ortaçağ misterlerinin seyircisi, ister gelişme ve ilerlemeğe kayıtsız şartsız inanmış olan Ibsen, Shaw, Ha-

uptmann gibi yazarların seyriscisi olsun. Bu insanlar doğru ve yanlış kavramları hakkında hiç şüpheye düşmedikleri gibi insan çabasının, o zaman makbul olan, amacını da eleştirmezlerdi.

Zamanımızda hiç olmazsa Batı dünyasında, bu çeşit tamamen pekişmiş, tutarlı bir dünya görüşüne rastlamak imkânsızdır. Dini inançlar sarsılmış, toplumun ve canlının kendiliğinden gelişeceğine olan itimat kaybolmuş, insan ruhunun derinliklerinde mantık dışı ve bilinç altı güçlerin varlığı keşfedilmiş, totaliter idare şekillerinin ve kitleleri toptan yok eden silâhların var olduğu bir çağda beşeri gelişmenin sağduyuya uygun olarak yönetebileceğine olan inanç yitirilmiştir. İşte bütün bunlar tiyatronun alışılmış ölçülerinin kaybolmasına yol açmış, olaylar herkesçe makbul olan değerlerin açık ve kesin çerçevesi içinde örülemez olmuştur.. Yazarlar arasında pek ciddi olanlar dünyaca kabul edilmiş, pekişik inançların yıkılmasından meydana gelen büyük boşlukla karşılaşınca eserlerini çağdaş ideolojilerde ifade edilen amaçlara ve değerler çerçevesine uydurmak lüzumunu duydular. Bu ideolojiler marksizm, pisikoanaliz, estetikçilik ve tabiat hayranlığı idi. Adamov gibi bir yazarın gözünde ise, bütün bunlar insanoglunun kara yazısını, yalnızlığını ve endişelerini ört bas etmeğe çalışan yapmacık açıklamalardan başka bir şey değildiler. Ya da, Ionesco'nun dediği gibi:

Bana gelince, yoksulun yoksulluğuna inanırım ve buna esef ederim. Yoksulluk tiyatroya konu olabilir. Ben varlıklı kişilerin çekebileceği üzüntülere ve ciddi dertlere de inanırım. Fakat tiyatrodaki konumu ne birincinin açısından, ne de ikincinin kederinden seçmiyorum. Benim için tiyatro demek, insanın iş dünyasının sahnede aksettirilişi demektir. Konumu rüyalarım, endişelerimde, belirsiz isteklerimde, iş çatışmalarımda aramak hakkını tanırım kendime. Yer yüzünde yalnız başıma yaşadığıma ve her birimizi benliğimizin iç köşelerinde başkalarının bir eşi olduğumuza göre, benim rüyalarım, endişelerim, isteklerim, tutkularım sadece bana ait sayılmaz. Bu duygular bütün insanların ortak malı olan çok eski bir kaynağın bir kısmını teşkil ederler; atalar mirasçılarıdır. Dış görünüşteki farklılıklara rağmen bu farklılıkları aşan, onların ötesinde olan bu ortak miras bütün insanları birbirine bağlar ve evrensel bir dil meydana getirir....⁵

Şöyle de söylenebilir: Eski çağların, şimdi sarsılmış olan, inançlarının ve değer yargılarının meydana getirdiği, herkesin kabul ettiği düzen bugün sarsılmış olduğundan, bu gün onun yerini toplumun bilinçaltı rüyalarının ve isteklerinin tümü olmalıdır. Gene Ionesco'ya dönelim:

...Yeni tiyatro yazarı... en eski olanla bağ kurmaya çalışan kişidir. Daha açık olmaya, asal olmayan her şeyden biraz daha uzaklaşmaya ve daha arı bir tiyatroya yönelen bir biçim ve bu biçim içinde sunulan yeni bir konu ve yeni bir dil. Geleneği yeniden bulmak için gelenekçiliğin reddi; bilgi ile buluşun, gerçek ile hayal ürünü olanın, özel ile evrenselin; ya da şimdi denildiği gibi, kişi ile topluluğun terkibi... En derin tutkularımı ifade etmekle, en çok insan olan yanımla ifade etmiş oluyorum. Çeşitli ruh yapılarını ve sınıf farklarını aşarak başkalarıyla aynı kişi oluyorum. Yalnızlığımı anlatıyorum ve bütün yalnızlarla birleşiyorum...⁶

İlk bakışta çok devrimci ve temelden yepyeni bir akımmış gibi görünen Usdışı Tiyatro hangi gelenekle bağ kurmaya çalışmaktadır? Bu gelenek aslında çeşitli kaynaklarla beslenmiş olan, çok eski ve zengin bir gelenektir. Rabelais'in kelime bolluğu ve zengin buluşları, Roma pandomimasının ve *Commedi dell'Arte*'nin asırlık soy-tarılıkları, Grock gibi sirk palyaçolarının hareketli maskaralıkları, sembolizmin ilk örneklerini gördüğümüz İngiliz anlamsız manzumeleri, Webster ve Tourneur gibi on yedinci yüzyıl yazarlarının şatafatlı korkunçluğu, akla mantığa uymayan dili ve garip buluşları ile Grabbe, Büchner, Kleist ve Wedekind gibi Alman yazarlarının katı, keskin ve çok kere acıtıcı uslûbu; Strindberg'in çılgın Kuzeyli rüyaları ve hasta hayalleri.

Bütün bu akımlar ilk olarak şimdiki Usdışı Tiyatro'nun doğrudan doğruya cediti olan bazı yazarlarda bir araya gelmiş, arılık ve yoğunluk kazanmışlardır. Bu yazarların ilki ve en önemlisi Alfred Jarry'dir (1873-1907). Oyunu *Ubu Roi*, usdışı türüne giren ilk oyundur. İlk olarak 10 Kasım, 1896 da Pariste oynanmış olan *Ubu Roi*, korkak ve zalim baba Ubu'nun akla hayale sığmaz serüvenlerini konu edinmiştir. Bu, Rabelais izindeki saçmalıklar dramında, Ubu, Polonya Kralı olur, Falstaff'inkine benzer bir savaşa girer ve sonunda bozguna uğrar. Bu oyun, sanki bütün yerleşmiş terbiye kurallarına meydan okuyormuş ve böylece yeni bir saygısızlık çağı açmak istiyormuşcasına hırçın küfürle başlıyor: "Medre!" Bu sözü üzerine derhal kıyametler kopmuştur. Jarry'nin de istediği buydu muhakkak. *Ubu* Shakespeare'in tarihi oyunlarının Rabelais tarzında cümbüşlü bir parodisini yaparken Paris burjuva sınıfının aç gözlülüğünü, bencillliğini, bilgizisliğini ve zevksizliğini, korkunç bir karakter portresi içinde onların yüzüne vuruyordu. "Masallardaki sihirli ayna kötülüğü nasıl aksettirir de kötü adam bu aynada kendini öküz boynuzlu ve ejderha gövdeli görürse, ben de perde açılınca

halkın karşısına böyle bir tiyatro ile çıkmak istedim.”⁷ Fakat Ubu, Fransız burjuva sınıfının bencilliğini, kaba şehvet düşkünlüğünü mübalağa ederek göstermekle kalmaz. O, iki bacak üzerinde giden koskoca göbeği ile insan tabiatındaki hantallığı da temsil eder. İşte bunun için Jarry, Ubu’yu sahneye çok stilize giysiler içinde ve maske takmış, şiş göbekli bir insan olarak çıkarmıştır. Ubu, en bayağı, en aşağılık insan içgüdülerinin mitoloji yaratıklarına benzer dış görünüşüdür; kendi türünün ilk örneğidir. Böylece Polonya’nın yalancı kralı, uydurma patafizik bilimin sahte doktoru Ubu, Usdışı Tiyatronun en belli başlı özelliklerinden birine öncülük etmiş oluyor. Bu özellik insan zihninin gizli köşelerinde olup bitenleri dışa vurdurma eğilimidir. Bu eğilime örnek olarak şunları gösterebiliriz: Adamov’un *La Grande et la Petite Manoeuvre* isimli oyununda kahramana bağırarak emir veren sesler, aslında, kahramanın hasta sinirlerinin zorlamasıdır. Beckett’in *Endgame* adlı oyununda gövdeleri budanmış olan anne ve baba çöp tenekelerinde oturur, oradan başlarını çıkarırlar. Bu durum oyunun kahramanının, bilinçaltının çöplüğünü temsil eder. Kahraman vicdanını ve geçmişi bilinçaltının derinliklerine itmiştir. Ionesco’nun *Amédée* adlı oyununda çoğalıp, çoğalıp evli çiftin oturduğu daireyi kaplayan mantarlar ikisi arasındaki ilişkinin çürümüşlüğünü ve kokmuşluğunu anlatır.

Bütün bu ruhsal etmenler dışa aksettirildiği gibi, Jarry’nin *Ubu Roi*’sında olduğu gibi garip bir şekilde büyütülmüş ve abartılmıştır. Bütün incelikleri horgören ve iten bu tutum, aslında, Natüralist tiyatrodaki psikoloji inceliğine karşı bir tepkidir. Natüralist tiyatrodan anlam ima yolu ile belirtiliyordu. Jarry’den bu yana Usdışı Tiyatro ruh özelliklerini ima ile anlatım şekline karşı açık açık anlatma yolunu savunur. Bu yanı ile de Dışavurumcuların ya da Brecht ve Piskator’un çok açık olan politik tiyatrolarını andırır.

Gerçekten daha büyük, daha gerçek olmak Guillaume Apollinaire’in (1880-1918) de amacı idi. Kübizmin doğuşunda rol oynamış olan asal güçlerden birini teşkil eden Apollinaire ile Jarry arasında kişisel bağlar ve sanat bağları vardır. Apollinaire *Les Mamelles de Tiresias* adlı oyununu “surrealist bir dram” olarak adlandırmakla bu terimi ilk kullananlarından biri olmuştur. Fakat bu kelimeyi sonradan tanıdığı anlamda kullanmamıştır. Apollinaire, her şeyi hayattakinden daha büyük olarak ele alan bir oyunu anlatmak istiyordu. Çünkü “modern, yalın, hızlı, seyirciyi şaşırtacak

kısaltma ve uzatmaları olan⁷⁸ bir sanata inanmıştır. *Les Mamelles de Tiresias*'ın Fransız nüfusunun hızla artmasını ima yolu ile savunan ve garip bir kitapçık teşkil eden önsüzünde yazar oyunu oynayacak olan kumpanyanın yöneticisine düşüncelerini şöyle tanımlıyor:

*Tiyatro gerçeğin takliti olmamalı
Tiyatro yazarı bütün hayal oyunlarını
Dilediği gibi kullanmalıdır...
Canı istiyorsa
Kalabalıkları, ya da cansız cisimleri konuşurmalıdır.
Artık zaman da vız gelmelidir ona
Yer de
Yazarın evreni oyunudur
Yaratıcı tanrısı da kendi
Sesleri, hareketleri, davranışları, renkleri
Keyfince kullanır
Salt hayattan bir bölüm aksettirmek için
Hayatın kendini ve tüm gerçeğini canlandırmak için⁹.*

Bu görüşe uygun olarak *Les Mamelles De Tiresias*'da oyunun geçtiği Zanzibar'ın halkını tek bir oyuncu temsil eder. Oyunun kadın kahramanı Thérèse ise, memelerini bir çift balon gibi havaya uçurarak erkek olur. *Les Mamelles de Tiresias*, kelimenin tam anlamı ile sürrealist bir oyun olmakla beraber André Breton'un yönettiği bu akımın ileri sürdüğü düşüncelere öncülük etmiştir. Usdışı Tiyatronun gelişmesine çok etkisi olmuş olan bir başka yazar da Antonin Artaud'dur,(1896-1948), Artaud bir zamanlar sürrealistler topluluğundandı; fakat tiyatro alanındaki başlıca çalışmalarına Breton ile açıldıktan sonra başladı. Artaud zamanımızın en bahtsız dahilerinden biridir. Yoğun heyecanlarla kavrulan bu sanatçı düşünce ve buluşlarında çok verimli ve kendine has olan bir şair, aktör, bir tiyatro yöneticisi, bir dekorcuydu. Büyük isteklerini, tasarımlarını hiç gerçekleştirmeden hep akıllılıkla delilik sınırı üzerinde yaşadı durdu.

Charles Dullin'in Atelier'deki kumpanyasında aktör olan Artaud deneysel tiyatro alanındaki serüvenine *Théâtre Alfred Jarry* (1972-1929) adı altında bir sıra temsil ile girişmişti. 1931 Sömürge Sergisinde Bali dansçılarının verdiği temsil onu derinden etkiledi; yeni ve devrimci bir tiyatro hakkındaki kurumları ancak ondan sonra arılık kazandı. Düşüncelerini bir biri ardına yayınladığı

bildirilerle belirtti. Bu yazılar daha sonra *The Theatre and ist Double* (1938) adı altında bir ciltte toplanmıştır. Bu eserin çağdaş Fransız tiyatrosuna olan önemli etkisi bu gün de devam etmektedir. Artaud hayallerinin tiyatrosunu *Théâtre de la Cruauté*, zulüm tiyatrosu diye adlandırıyor, bu sözle "her şeyden çok kendi için zor ve zalim olan" bir tiyatroyu kastettiğini söylüyordu. "Gerçekten hareket halinde olan her şey zalimdir. Tiyatro kendini, işte bu aşırıya kaçan hareket fikri çevresinde yenilemelidir" Burada da esas konu hayattakinden daha büyük ve daha gerçek olan bir olay düzenidir. "Her temsilde bütün seyircilerin duyabilecekleri, fiziksel ve nesnel bir öge bulunmalı. Haykırışlar, yakınmalar, hayaletler, sürprizler, her çeşit *Coups de Théâtre*, bazı dini ayinlerden esinlenen giysilerin büyüğü güzelliği.." Dramın dili de değişmeli: "Bu güzel konuşmayı kösteklemek demek değil, kelimelere, rüyalarda olduğu gibi, bir önem kazandırmaktır." Artaud'un yeni tiyatrosunda "insanın yalnız bir yanı değil, öteki yüzü de gürülecektir. Burada hayalgücünün ve rüyaların gerçeği günlük hayatla eş ölçüde yer alacaktır."

Artaud bu kuramları sahnede yalnız bir kere, 6 Mayıs 1935 de Folies - Wagram'da denedi. Artaud kasvetli bir Renaissance hikâyesi olan Cenci hikâyesini sahneye uyguladı. Akraba arasındaki cinsel ilişkiler ve biri babamın öldürülmesini ele alan bu konuyu daha önce Shelley ve Stendhal da işlemişlerdi. Bu temsil bir çok bakımlardan güzel ve hatırdı kalmağa değer bir temsildi. Fakat kusurları da çoktu ve Artaud'nun umutsuzluğa, çılgınlığa ve sefalete düşmesine başlangıç oldu. Bu teşebbüste Jean-Louis Barrault'nun da küçük bir payı vardı. Sonradan Adamov, Beckett ve Inesco'nun oyunlarının sahneye konmasından önemli bir rol oynayacak olan, oyuncu ve yönetici Roger Blin de bu temsilde ufak bir rol almış kiralık katillerden birini oynamıştır.

Öte yandan zamanımızın tiyatrosunun en yaratıcı sanatçılarından biri olan Jean-Louis Barrault, Usdışı Tiyatronun gelişmesinde önemli bir rolü olan başka bir teşebbüsten sorumludur. Jean - Louis Barrault, André Gide'in, Franz Kafka'nın bir romanından tiyatroya uyguladığı *Duruşma* adlı oyunu 1947 de sahneye koydu ve oyunun kahramanı K.yı kendi oynadı. Kafka'nın hayal dünyasını bütün bir başarı ile sahnede göz önüne seren ve bu özel fantazi türünün, sahnenin elverişli ortamı içinde, ne kadar etkili olduğunu gösteren bu temsil yeni akımın yazarlarını derinden etkiledi. Genç yazarlar burada da insan zihninde olup bitenlerin dışı aksettirildiğini, kâ-

buslu rüyaların bir azap ve mantıksızlık dünyası içinde, kabataslak çizilmiş kişiler tarafından temsil edildiğini görüyorlardı.

Usdışı tiyatrodaki rüya unsuru Adamov'un oyunlarındaki şekil ile Strindberg'in oyunlarına kadar uzanır. Adamov tiyatro eseri yazmaya niyetlendiği sıralarda Strindberg'den esinlediğini kabul etmektedir. Bu Strindberg, *Hayaletler Sonatı*, *Rüya Oyunu*, *Şam'a Doğru* gibi oyunların yazarı olan Strindberg'tir. (Adamov'un Strindberg hakkında yazılmış mükemmel bir kısa eseri de vardır.)

Usdışı Tiyatronun gelişmesinde kesin etkileri olduğu kabul edilen Jarry, Artaud, Kafka ve Strindberg gibi yazarlar yanında unutulmaması gereken Avrupa edebiyatının bir başka dev yazarı da James Joyce'dur. Beckett'in bir zamanlar James Joyce'un yanında yardımcı ve sekreter olarak çalıştığı farzedilmektedir. *Ulysses*'in Nighttown bölümü Usdışı Tiyatronun en eski örneklerinden biridir. Bu bölümde gerçekte kâbuslu olan bol bol birbirine karışmış, vahşi hayellere yer verilmiş, bilinçaltı istek ve korkular dışa vurulmuştur. Bunlardan başka Joyce'un dil üzerinde giriştiği yeni tecrübeler, kullanılmakta olan kelime hazinesinin ve söz dizimi kurallarının sınırlarını parçalama teşebbüsü, genç yazarlar üzerinde daha da güçlü bir etki yaratmış olmalıdır.

Usdışı Tiyatronun en devrimci yani dile karşı olan tutumunda görülür. Bu tiyatro, dilini yenilemeye, kullanılmakta olan sahne konuşmasının kısırlığını ortaya koymaya kararlıdır. Ionesco bir zamanlar nasıl olup da ilk oyununu yazmaya karar verdiğini anlatmıştı: "Dilin Tragedyası" (TDR, Bahar sayısı, 1960). İngilizce ders almaya karar vermiş ve Berlitz okuluna devamla başlamış Okuma kitabındaki cümleleri okuyup ezberlerken, bu dilin, bir zamanlar yaşayan bir dilken şimdi o dilin donmuş kalıpları haline geldiğini görmüş ve bu cümlelerin acı niteliği onu çok etkilemiş. İlk oyunu olan *Kel Şarkıcı*'yı onlardan meydana getirmiş. Bu oyundaki konuşmaların sağduyuya aykırılığı, aslında çok alelâde olmasından ileri gelir. Bu konuşmalar kalıplaşmış bir dilin anlamsızlığını ortaya koyar. Ionesco der ki: "Bazen Usdışı diye adlandırılan şey, klişe ve kalıplardan meydana gelmiş olan ve özü olmayan bir dilin ne kadar saçma olduğunu açıklanmasından ibarettir."¹⁰ Böyle bir dil uyuşmuş bir dildir; canlı ve yaşayan bir anlamın ifadesi olmaktan çıkmış, insan konuşmasının âdet yerini bulsun diye kullanılan işareti, gerçek anlamın ve heyecanın kuru bir maskesi haline gelmiştir. İşte bu yüzden Usdışı Tiyatroda konuşmalar oyunun gerçek olaylarından ayrı-

lır, hattâ olaylara tamamen zıt bir biçimde sokulur. Ionesco'nun *Ders* adlı oyununda Profesör ile öğrenci, görünüşte kalıplaşmış okul kitabı sözlerini tekrarlamaktadırlar. Fakat dille yaratılan bu sisli perdenin ardından oyunun gerçek gelişimi bambaşka bir iz takip eder. Profesör bu vampir gibi, genç kızın yaşama gücünü eme eme kurutur ve son anda bıçağını vücuduna batırır. Beckett'in *Godot'yu Beklerken* adlı oyununda Lucky'nin o çok övünülen bilgeliği, felsefe tartışmalarında kullanılan dili andıran tamamen anlamsız bir söz selinden ibarettir. Adamov'un dikkate değer oyunu *Ping-Pong*'da ise dramatik gücü büyük bir kısmı, konunun saçmalığı ile oyun makinalarının geliştirilmesi- tartışmanın âdeta dinsel olan heyecanı arasındaki tezattan gelmektedir. Bu oyunda aktörler oyunun tam anlamını verebilmek için davranışlarını konuşmalarını tam aksi anlamda düzenlemek zorundadırlar. Konuşmanın kızışması, sözlerin anlamsızlığı ile tezat teşkil etmelidir. Aynı şekilde hayattaki en ateşli ve heyecanlı tartışmalar (bir örnek olarak siyasi tartışmalar gösterilebilir) boş ve anlamsız söz kalıpları çevresinde döner durur. Ionesco, Antonin Artaud hakkında yazdığı bir makalede şöyle söylüyor:

Bilgimizle gerçek hayat arasındaki uçurum durmadan genişledikçe kültürümüz de artık bizi içine almaz oluyor (ya da çok önemsiz bir yanımızı içine alıyor). Bugün karşılaştığımız problem, kültürümüzü yeniden canlı bir kültür haline sokmak ve bu günkü hayatımızla yeniden uzaklaştırmaktadır. Fakat bu sonuca erişebilmek için önce "yazılı olana saygı"yı yok etmek zorunda kalacağız. Dilimizi parçalamak gerekiyor. Tekrar bir araya getirebilmek, salt olanla, daha doğrusu, çok yönlü olan gerçekle bir bağntı kurabilmek için.

Bu gerçek, aynı anda bir çok düzlemde birden var olduğu için gerçektir; Ve tek yönlü bir soyutlamadan ibaret değildir. İşte dünyanın bu çok yönlü gerçeğini aramak demek yeniden kurulmuş şiirsel bir gerçeği aramak olduğu kadar (üstü örtülü ifade tarzı ve çok bulutlu derinliği ile aslında gerçeği anlatan şiir), ruhbilim, felsefe gibi bambaşka olanlardaki akımlara ayak uydurmak demektir. Dilin eritilip yok edilmesi, yeniden değerlendirilmesi ve izafî olduğunun kabulü gibi problemler bugün ruhbilimin de konusunu teşkil etmektedir. Bir zamanlar dilin sağduyu ile varılan sonuçları ifade ettiği sanılırken bugün ruhbilim dilin bilinçaltı heyecanları sağduyuya uydurarak anlattığını ortaya çıkarmıştır. Söylediğimiz her şey söylemek istediklerimiz değildir. Aynı şekilde bu günkü mantikî pozitivismeye göre söylediğimiz sözlerin büyük bir kısmının bir kavram

gösteren anlamı yoktur ve sadece heyecanlarımızı dile getirir. Filozof Ludwig Wittenstein çalışmalarının son yıllarında dilin ve dil kurallarının bulanık ve yanıltıcı olduğunu kabul ederek bu bulanıklığı ve yanıltıcı engeli delip geçmeğe çalışmıştır. Mademki ancak dil yolu ile düşünebiliyoruz, halbuki dil de gramerin keyfi olan kurallarına uymaktadır, o halde bu gramer kurallarının gerisinde saklı olan gerçek düşünce muhtevasına erişmeye çalışmamız gerekir. Burada da karşımıza dilbilim kalıplarının ardına geçmek ve dili parçalayarak gerçeği bulmak meselesi çıkıyor.

İşte bunun için Usdışı Tiyatroda oyunun gerçek muhtevası harekette saklıdır. Beckett'in *Sözsüz Oyun*'unda, ya da Ionesco'nun *Yeni Kiracısı*'nda olduğu gibi dil toptan bir yana atılabilir. Bu ikinci oyunda eserin bütün anlamını içeriye durmadan eşya taşınması ve kiracının en sonunda bu eşya içinde düpedüz boğulup kalması teşkil eder. Burada dramatik hareketi yürüten eşyanın taşınmasıdır sadece. Dil ise eğreti bir unsurdan ibarettir ve gördüğü iş eşya taşıma bürosunun işinden de az önemlidir. Bu tutumu ile Usdışı Tiyatro, edebiyatın karşısında olduğunu ve tiyatro tarihinin tiyatro edebiyatı doğmadan önceki çağlarına, sirk oyunlarına, hokkabazlara, şarkılı gazino eylencelerine cambaz ve akrobatlara ve aynı zamanda sessiz filmin gürbüz dünyasına dönmeğe çalıştığını belli eder. Özellikle Ionesco, Chaplin'ü, Buster Keaton'a, Keystone Cops'a, Laurel ve Hardy'ye ve Max Kardeşlere çok şey borçludur. Zamanımızda başarılı halk eğlencelerinin çoğunun konu ve fikir bakımından öncü Usdışı Tiyatroya benzerlik göstermesi de, muhakkak ki derin bir anlam taşır. Yapmacıklık fakat çok tutulan bir komik olan Jacques Tati'nin konuşması doğru dürüst anlaşılmayan bir ses kalabalığından ibarettir. Tati, insanın yalnlığı ile gerektiğinden çok kalıplaşmanın ve teşkilatlanmanın korkunçluğu üzerinde durur. Dany Kaye, *Godot'yu Beklerken*'deki Luck adlı kişinin tumturaklı konuşmasına çok benzeyen saçma sapan konuşmalar yapmakta özellikle ustadır. Çok sevilen, zeki İngiliz radyo (bazan da televizyon) komikleri olan Goon'ların Kafka veya Ionesco'nunkine benzeyen bir usdışı (absurd) anlayışları vardır. "Les Frères Jacques" gibi garip bir şarkıcı topluluğunun üslûbu ise kabare şarkılarından çok Usdışı Tiyatronun üslûbuna benzer.

Usdışı Tiyatro, tiyatrodaki oluşumun en çok dil aracılığı ile anlatıldığını kabul etmemekle ve bilinen sağduyu anlayışına ve kavramlarla düşünme şekline saldırmakla beraber tüm olarak anlama karşı değildir. Aksine, daha derin anlamlara ulaşmağa canla başla çalışır

ve gerçeğin, daha karmaşık olduğu için daha gerçek olan, aksini göstermeğe uğraşır. Bunu yaparken her insan durumunun iç yapısında var olan mantıksızlıkları, saçmalıkları, bu durumun çok pes ve çok tiz tonlarını gözden uzak tutmamakla onu basitleştirmekten de kaçınmış olur. Alışageldiğimiz tiyatrodaki her kelime ifade ettiği anlamda kullanılmıştır; durumlar açık ve seçiktir ve oyunun sonunda bütün düğümler düzenli olarak çözülür. Fakat, Ionesco'nun buraya aktardığımız yazısında söylemiş olduğu gibi, gerçek hiç de öyle değildir. Gerçek çok yönlü ve karmakarışıktır, aynı anda bir çok birbirinden farklı düzlemlerde birden mevcuttur. Dil, bütün bunları kendi başına ifade edemeyecek kadar düpedüz bir araçtır. Gerçek, ancak bütün karmaşıklığı ile temsil edilmek sureti ile anlatılabilir. Onun için de, insan durumunun akıl almaz karmaşıklığını ifade edebilecek tek araç, çok yönlü olan, dilden ve edebiyattan ibaret olmayan tiyatrodur. İnsan küçük, çaresiz, kimsesizdir. Dünyayı bütün umutsuzlukları, mantıksızlıkları, ölümleri ile anlayıp açıklamasına imkân yoktur. Böyle olduğu için de tiyatro insanın karşısına şu acı gerçekle dikilir: insanın çabası mantıksızdır ve boşunadır. İnsanların aralarında konuşup anlaşmaları mümkün değildir ve dünya hep böyle sırrına erişilemez bir yer olarak kalacaktır. Bütün bu acı gerçeklerin anlaşılması aynı zamanda, arıtıcı bir etki de yapar. Ereklereimizin temelinden mantıksız olduğunu fark edersek bu ereklere tutkusundan da kurtulmuş oluruz ve bu kurtuluşu kahkaha ile ifade ederiz.

Bir yandan dünya karmaşık, hoyrat ve anlamsız; tıpkı gerçeğin kendi gibi açıklanması zor bir yer olarak gösterilirken, öte yandan seyirci bu dünyayı kendince açıklamağa, anlamını bulmağa davet edilir. Bu bakımdan Usdışı Tiyatro seyirciyi tenkit yetilerini terbiye etmeğe, gerçeğe uyabilmek için kendini eğitmeğe de çağırılmış olur. Dünya çok karmaşık, belli bir erekten ve amaçtan yoksun bir yer olarak gösterildiğine göre bu dünyanın türlü şekillerde yorumlanması mümkündür. Apollinaire *Les Mamelles de Tiresias*'ın önsözünde şuna işaret ediyor: "Oyunumdaki sembollerin hiç biri pek açık değildir. Kişi bu oyunda istediği kadar sembol ve binlerce anlam bulmakta serbesttir." Böylece Adamov'un *Ping-Pong* adlı oyununda ele alınan ve oyun âletleri ve onların çevresinde gelişen fikirler, siyasal ve dinsel fikirlerin boşluğunu, faydasızlığını anlatmış olur. Çünkü her iki halde de bu fikirler aynı derecede heyecanla ele alınır ve aynı şekilde hiç bir sonuca ulaşamaz. Başkaları bu oyunu, aç gözlülüğün ve çıkar fikrinin kirliliğini gösteren bir teşbih olarak yorumlamışlardır. Diğerleri ise onda tamamen başka anlamlar bulabilirler.

Ionesco'nun son oyunu olan *Gergedan* ilk olarak 6 Kasım 1959'da Düsseldorf'ta oynandığı zaman, insanların anlaşılmasız şekilde gergedanlaşmasını, seyirci, nazileşme olarak anlamıştı. Ionesco'nun Romanya'daki dostları birer birer Faşist Demir Muhafızlarına katılıyor ve duygulu insanlar olmaktan çıkıp ahlâk bakımından katılıyorlardı. Ionesco'nun *Gergedan* adlı oyununu bu durum karşısında duyduklarını anlatmak için yazdığı bilinmektedir. Fakat Alman seyircisi gibi böyle bir durumun yarattığı ahlâk iklimini yakından tanımayan seyirciler bu oyunu başka türlüde yorumlayabilirler: mademki oyunun kahramanı olan Bérenge oyunun sonunda şimdi sadece gergedanların yaşadığı kasabanın tek insanı olarak kalıyor, seyirci bu durumu yaşanmakta olan, alışkanlıklarının ve hatıralarının zincirleri ile kösteklenen bir insanın yavaş yavaş çevresinden kopup ayrılmasını gösteren şiirli bir sembol olarak kabul edebilir. Vladimir ile Estergon'un o kadar heyecanla ve o kadar boşu boşuna bekledikleri Godot Tanrısı mı temsil eder? Yoksa, o hep kaçıp giden yarınları mı? Yaşantısını anlamlı kılacak bir şeylerin olmasını bekleyen insanın umudunu mu? Bu oyunun gücü ve şiirsel etkisi bu soruya kesin, inandırıcı ve gerçeğe uygun bir cevap bulunamayışında gizlidir.

İşte bu noktada Usdışı Tiyatro ile bilinen tiyatro arasındaki asal farka değinmiş oluyoruz. Bildiğimiz tiyatro, kabul edilmiş olan değer yargılarının ve sağduyuya dayanan bir hayat görüşünün meydana getirdiği bir temel üzerine oturtulmuştur. Hep kesin bir ereği işaret eder ve olaylar o yönde gelişir. Ya da ortaya belli bir sorun atar ve o soruna bir cevap bulur. Acaba Hamket babasının öcünü alacak mı? Iago, Othello'nun kuyusunu kazmağı başaracak mı? Nora kocasını bırakıp gidecek mi? Bilinen tiyatrodaki olaylar hep belli bir sonuca doğru gelişir. Seyirciler bu sonuca erişilip erişilemeyeceğini de, nasıl erişileceğini de bilmezler. Onun için de neler olacak diye merak içindedirler. Öte yandan, Usdışı Tiyatrodaki olaylar mantıklı bir tasımlama biçiminde gelişmez; A dan B ye doğru gitmez de bilinmez bir X önermesinden, bilinmez bir Y sonucuna doğru yola çıkar. Seyirci yazarın ne demek istediğini bilmediği için umut edilen sonuca varılacak mı, ya da nasıl varılacak diye merak etmez; daha neler olacak diye heyecanlanmaz (en umulmayan, önceden hiç kestirilemeyen şeyler olduğu halde). Çünkü bir sonraki olay şimdi olanları anlamalarına yardım edecektir ve seyircinin asıl merak ettiği de daha neyi anlayacağıdır. Olaylar dizisi çeşitli düzlemlerde gittikçe artan, şaşırtıcı ve birbirine zıt ip uçları verir. Fakat son so-

ruya hiç bir zaman tam bir cevap bulunamaz. Böylece seyirci ne olacak diye merak edeceği yerde, oyun ne demek istiyor diye merak eder. Bu merak perde kapandıktan sonra da devam eder, Bu suretle Usdışı Tiyatroda Brecht'in düşünceleri kendi tiyatrosunda olduğundan çok daha etkili olarak yerine getirilmiş oluyor. Brecht'in öne sürdüğü önerme şöyledir: seyirci oyunla zekâsını bilir ve oyun onu kendi hakkında düşünmeğe zorlar. Bu seyirci, eleştiren ve sahnedeki olaylarla haşır neşir olmadan oyunu uzaktan seyreden bir seyircidir. Oyundaki karakterlerde kendi aksini bulmadığı gibi, gördüklerinden bir anlam çıkarmak için kafasını da yormak zorundadır. Her seyircinin vardığı sonuç kendine hastır ve başkalarınınkinden farklı olacaktır. Düşünmeğe, geçirdiği tecrübeyi değerlendirmeye zorlanmıştır. Bu anlamı ile Usdışı Tiyatro seyirciden çok şey isteyen ve en çok akla yönelen bir tiyatrodur. Ne kadar güldürücü, delice abartılmış, ya da basitleştirilmiş; ne kadar kaba, gösterişli olursa olsun seyircisinin karşısına daima gerçek bir akıl problemi, felsefi bir tezatla çıkar. Seyirci bu problemin hiç çözülemeyecek bir problem olabileceğini bilse bile gene de onu çözmeye çalışacaktır.

Bu bakımdan Usdışı Tiyatro bugün Batı kültüründen hemen hemen tüm silinip gitmiş olan eski bir geleneğe bağlıdır. Bu gelenek soyut olan kavramların karakterler tarafından sembolik olarak temsili ve allegori geleneğidir. Oyun kişileri giyimleri ve süsleri ile, Zaman, İffet, Kış, Talih gibi kavramları temsil ettiklerini ince bir şekilde belli ederler. Bu gelenek İtalyada Renaissance'ın *Trionfo*'sundan, İngiliz maskeli oyunlarına, İspanyanın *Auto Sacramental*'lerinin süslü allegorik yapısına ve on sekizinci yüzyılın sonunda Goethe'nin Weimar sarayı için hazırladığı maskeli oyun ve geçit törenine kadar uzanır. Gerçi bu eylemlerdeki canlı bilmecelerin, karakterlerin neyi temsil ettiğini çözmek hiç de zor olmuyordu. Elinde bir turpan ve bir kum saati taşıyan birinin Zaman'ı temsil ettiğini herkes anlıyordu. Zaten bu karakterler kimliklerini, niteliklerini çok geçmeden açıklıyorlardı da. Gene de bilmece kişinin sahnede görünmesi ile bilmecenin çözülmesi arasında geçen zaman süresi içinde seyirciyi düşünmeye iten bir akıl unsuru vardı. Bilmecenin çözümü ise ayrıca zevk veriyordu. Bundan başka Calderon'un *El Gram Teatro del Mondo* adlı oyunu gibi süslü allegorik oyunlardaki kişilerin ince imalı konuşmaları seyircinin bir çok şeyleri kendi kendine bulup çıkarmasını gerektiriyordu.

Seyirci, karşısına soyut olarak çıkan olaylar dizisini kendi günlük yaşantısına uydurmak zorundaydı. Bir Ölüm Dansı'nda ölüm,

Varlık ve Yoksulluk'u temsil eden karakterleri aynı katıyüreklik ve aynı çabuklukla alveriyor, ölüm saati çalınca Mammon efendisi Everyman'ı yüz üstü bırakıyordu. Seyirci bu olguların derin anlamı üzerinde kafasını yorabilirdi. Günümüzün bilmecelerinin çözüm yolu bu kadar belirli değildir. Bu bilmeceler sadece şunu belirtirler: sonuç buharlaşarak gözden kaybolurken varlığımızın bilmecesi, hep öyle karmaşık, hep öyle anlaşılmaz, hep öyle sağduyuya aykırı olarak çözülemeden kalır.

Çeviren: Savda ŞENER

NOTLAR

1 Ionesco, "Dans les Armes de la Ville" *Cahiers de la Compagnie Madeleine Renaud-Jean-Louis Barrault*, No 20 (Ekim, 1957).

2 Adamov, "Note Préliminaire," *Théâtre II*, Paris, 1955.

3 *Ibid.*

4 Ele aldığımız üç yazarın şimdi Fransada yaşamalarına ve eserlerini Fransızca yazmalarına rağmen başka yerlerden gelip oraya yerleşmiş olmaları ve memlekete ve diline alışmak üzere bir süre geçmiş olması anlamlıdır. Samuel Beckett (1906'da doğdu) İrlandadan; Arthur Adamov (1908'da doğdu) Rusyadan, Eugène Ionesco (1912 de doğdu) Romanyadan geldi.

5 Ionesco, "L'Impromptu de l'Alma;" *Théâtre II*, Paris, 1958.

6 Ionesco, "The Avant-Garde Théâtre", *World Theatre*, VIII, No. 3 Sonbahar sayıs, 1959).

7 Jarry, "Questions de Théâtre," *Ubu Roi, Ubu Enchaîné* adlı eserde ve Ubu yazılarında. René Massat, Lozan, 1948.

8 Apollinaire, *Les Mamelles de Tiresias*, önsöz,

9 Ionesco, "The Avant-Garde Theatre".

10 Ionesco, "Ni un Dieu, ni un Démon" *Cahiers de la Compagnie Madeleine Renaud-Jean-Louis Barrault*, No. 22-23 (Mayıs, 1958).

NAPOLÉON'DAN ÖLMEZ SAYFALAR

(*Octave Aubry*, çeviren: Fethi Yücel, Milli Eğitim Bakanlığı, Dünya Edebiyatından Tercüme, Fransız Klasikleri Serisi: 225, Ankara, 1964, 193 sayfa, 350 krş.)

Napoléon Bonaparte'ı tanıtmaya lüzum yok. Henüz okul sıralarındayken bu ünlü komutanın, diktatörün ve nihayet imparatorun adını duymamış kim var? Savaş alanlarında elde ettiği utkular, dikte ettiği antlaşmalar, Fransa'da hâlâ yürürlükte olan kanunlar, kimi tarih kitaplarında yüzlerin üstünde sayfa tutar. Bunun yanında şurada burada çektiği nutukları, iki karısına yazdığı mektupları, zaman zaman ağzından çıkan özdeyişler, kendi türlerinde birer başeser olarak edebiyat kitaplarında yer alır. İşte tarihçi Octave Aubry de bunlardan bazı- larını derleyip bir kitap çıkarmış. Böyle yapmakla da iyi etmiş. Çünkü bu seçmelerde Napoléon'u yalnız bir yanıyla değil bir çok yanıyla tanımak imkânını buluyoruz. Ve anlıyoruz ki, büyük bir komutanın, bir sanatçı, bir edebiyatçı, bir filozof yanı- vardır; ama onun tanınmayan, anlaşılmiyan yanlarıdır bunlar. Ne güzel şey tarihe ünlü bir komutan olarak geçmek... Ama ne üstün şey tarihe bunun yanında büyük bir insan, büyük bir sanatçı, büyük bir bilim adamı olarak geçmek. Salt büyük komutan olan insan kendi milletinin malıdır, ama bir Pasteur, bir Chopin, bir Victor Hugo muhakkak ki bütün insanlığın malıdır. Tut- sak bulunduğu adada Las Cases'a anılarını yazdıran, ele geçirdiği Moskova'da şehir yar- narken Fransız Tiyatrosunun tüzüğünü- dikte eden Napoléon, hiç şüphe yok ki bu eserleriyle, daha çok insanlığa yaklaşmış-

tır. *Ölmez sayfalar*'da onun bu yanını bul- mak, ona bir az daha sokulmak mümkün olacaktır sanıyoruz.

L É L I A

(*George Sand*: Çeviren: Nebil Otman Milli Eğitim Bakanlığı, Dünya Edebi- yatından Tercüme, Fransız Klasik- leri, 226, Ankara, 1962, XVI-472 say- fa, 680 krş.)

Ondokuzuncu yüzyılın son yarısında yetişen eleştiriciler George Sand'ın öze'li- ğini sezememişler, zamanında uyandırdığı yankılara rağmen onu fazla benimsememiş- lerdir. Bu ünlü kadın yazarın üstünde ilk defa duran ve yirminci yüzyılı eleştiricilerine ışık tutan Anatole France olmuştur. Ar- kadan Alain, Madam Sand'ın kitaplarında saklı olan inceliği derin bir görüşle çözüm- lemiştir. Bu eleştirmelerin sayesinde yirmin- ci yüzyılın ilk yarısında büsbütün unutilan George Sand'ın romanları Fransa'da yeni- den okuyucu bulmaya başlamış, eserlerinin eleştirmeli baskıları yapılmaya başlanmış- tır.

G.Sand'ın ilk eserleri tutku roman- larıdır. Bu romanlarda aşk büyük bir yer tutar. *Lélia*'da bu eserler arasındadır. 1833 yılında yayınlanan bu eser büyük güdültü- lere sebep olmuştur. Zamanında Fransız aydınlar çevresini bir hayli meşgul eden *Lélia* yayınlanmasından tam 129 yıl sonra dilimize çevrilmiştir. (1962)

Romanın konusu şöyledir: Stenio şair ruhlu bir romantiktir. Kendisinden yaşlı olan *Lélia*'yı derin bir tutku ile sever. Bu arada *Lélia* ile arkadaşlık eden Trenmor'u

kıskanmaktadır. Lélia genç adamın bu saf kıskançlığını silmek için ona Trenmor'un, çektiği çileler yüzünden ruh olgunluğuna erişmiş bulunan bir kürek mahkûmu olduğunu anlatır. Lélia genç yaşında evlenmiştir; evlilikte aradıklarını bulamayınca hayal kırıklığına uğramıştır. Bu hayal kırıklığı kendisine tinsel ve cinsel dengesizlikler yaratmıştır. Stenio'ya rastladığı zaman ölmüş tutkularının yeniden uyandığını sanır. Ama Stenio'nun arzuladığı aşka karşılık vermez. Stenio hayal kırıklığına uğrayarak bir zaman için Lélia'dan uzaklaşır. Lélia koleraya tutulur. Hastanın baş ucunda toplanan erkekler, yani Trenmor, rahip Magnus, doktor ve Stenio Lélia'yı kurtarmak için çırpınıp dururlar. Ancak bir mucize Lélia'yı kurtarır. Rahip Magnus da Lélia'yı delice sevmiştir. Onun öldüğünü sanarak dağlarda bir çılgın gibi dolaşır. Bu arada Stenio ile karşılaşır. Lélia'ya karşı duyduğu aşkı anlatır. İsviçrenin bir köyünde nekahat günlerini geçiren Lélia, Stenio ile tekrar buluşur. Stenio'yu okşamalarıyla çileden çıkarır. Bu okşamalara aynı ateşlilikle karşılık veren genç adamı birden iter. Stenio kırılmıştır. Lélia bu halinden şikâyetçidir. Hattâ bu yüzden Tanrı'ya çatar. Bir zaman için Stenio'dan ayrılarak yalnız yaşamaya karar verir. Ama bu yalnızlık genç kadını sıkartır. Tekrar insanlar arasına döner. Prens Bambucci'nin verdiği bir maskeli baloda kız kardeşi Pulchérie'ye rastlar. Lélia ile Pulchérie iki ayrı kutuptur, Lélia'nın tinsel hazları ne kadar sınırsızsa Pulchérie da o kadar duyunun hazları içinde yaşamaktadır. İki kız kardeş arasında bir tartışma olur. Lélia kardeşine kendi hayat hikâyesini anlatır: kocasından ayrıldıktan sonra hayal kırıklığını avutmak için ıssız bir manastıra sığınır. Aylardan sonra korkunç bir fırtına manastırı yıkar. Oradan geçmekte olan rahip Mangus yıkıntılar arasında yarı ölü halde Lélia'yı kurtarır, kurtarır ama rahip Magnus da Lélia'nın sevgisiyle çılgına döner. Bu hikâyenin sonunda Pulchérie Lélia'ya rahibelikle kibar fahişelik arasında bir seçim yapmasını teklif eder. Sonra baloda bulunan

Stenio'yu onun yanına getirir. Lélia genç şairine teslim olmaya karar vermiştir. Ama son dakikada Stenio'ya şehvet zevklerinin boş gururunu öğretmek için, genç adamın haberi olmadan yerini gizlice Pulchérie'ye bırakır. Stenio aldandığını öğrenince derinden derine yaralanır. Lélia'ya lânet eder. Hayal kırıklığını avutmak için Pulchérie'nin zevk âlemlerine dalar. Ama boşuna. Hiç bir şey Lélia'nın aşkını ona ıtturamaz. Sonunda Trenmor, kader arkadaşını bu sefahat yuvasından kurtarır. Ruh sağlığını ve dengesini sağlamak için bir zaman için onu Camadule'lar manastırına götürür. Rahip Magnus oraya sığınmıştır. Ttenmor'un niyeti Stenio'ya Lélia'yı getirmektir. Bu niyetle Trenmor manastırdan ayrılır. Stenio'yu rahip Magnus'a emanet eder. Trenmor'un söz verdiği günden bir gün önce Stenio kendisini uçurumun dibindeki göle atıp intihar eder. Trenmor Lélia'yı getiren araba yolda devrilir. Trenmor ağırca yaralanır. Lélia yalnız başına yoluna devam eder. Manastıra varınca acı sonuç kendine duyurulmuştur. Cesedi bir mağaraya götürülen Stenio'yu görmek için bu ıssız yere koşar. Cesedi Magnus beklemektedir. Magnus Lélia'yı mağarada yalnız bulunca eski tutkuları birden coşar, Lélia'ya saldırır. Lélia bu saldırılara kahrmanca karşı koyar. Ama Magnus'un tesbihi Lélia'nın boynuna dolanmıştır. Yarı hayvanlamış rahip, Lélia'ya sahip olamayınca genç kadını boğar. Kollarında yumuşak vücudun gevşediğini hissedince öldüğünü sanarak bir çılgın gibi haykıra haykıra kaçar. Lélia henüz ölmemiştir, sürüklene sürüklene Stenio'unn cesedine yaklaşır. Onun soğuk vücuduna kapılarak orada can verir. Sonradan Trenmor gelmiştir, gelmiştir ama çok geç...

Konusunu özetlediğimiz *Lélia* romanının edebiyat alanındaki değerini belirtmek için çeviricinin kitaba yazdığı önsözden şu cümleleri alıyoruz: "Bütün roman beş kişi arasında geçmekte: Lélia, Stenio, Magnus, Trenmor, Pulchérie. Gustave Planche'a göre bu beş kişiden her biri bir fikri temsil eder. Lélia, şüpheyi; Stenio, şiiri; Magnus,

asılsız fikirleri ya da baskı altında kalmış tutkuyu; Trenmor, fikir direnişini; Pulcherie, duyuların hızını" (...) Gustave Planché eseri çözümlerken özetle şunları söyler: "Lélia, sönmüş tutku ile henüz uyanmakta olan tutku arasında bir çekişme, şüphecilikle saf bir iman, ihtiyarlamış bir ruhla genç bir kalb arasında devamlı bir düellodur. Lélia hayal kırıklığını, ıstırapı, ümitsizliği ifade eder. Stenio ümidi, güveni, aşkı temsil eder. Trenmor ıstırapın ulgunlaştırdığı bir filozof, cezanın ve tevekkülün yola getirdiği bir kötülük sembolüdür. Magnus, rolü ne olursa olsun dinsizliği anlatır." (.....) "Lélia'nın üslubu, duyguları ifade ederken, hatıraları anlatırken, bu hatıraları kalbten dudaklara yükseltirken durudur, güzeldir. Ama düşüncelerin derinliklerine indikçe karanlıktır, karışıktır."

Lélia kişisel bir roman mıdır? Lélia'nın tinsel ve fizyolojik düzensizlikleri G.Sand'ninkilerinin tam aynı değildir. Yalnız, hayal kırıklığına uğrayan kadınların aşırı hayal güçleri onlarda bir cinsel soğukluk yaratmış olduğu bir gerçektir. Bütün bunlara rağmen bu roman bir felsefe eseridir. Bir çok sayfalarda bir çeşit fikir denemeleri görülür. "Lélia, bir yandan metafizik çözümlerle Tanrı'yı ve ölümü eleştirirken öte yandan şüpheci ve araştırmacı düşüncelerini, kendine yakışır bir hayat felsefesine yöneltmektedir."

SÖYLEŞİLER

(Alain, çeviren: Fehmi Baldaş, Millî Eğitim Bakanlığı Dünya Edebiyatından Tercüme, Modern Fransız Edebiyatı Serisi: 3, İstanbul, 1961, I. cilt, 242 sayfa, 410; krş II. cilt, Ankara 1962, 248 sayfa, 300 krş.)

Söyleşi sözünü Ataç ortaya attı; tam sohbet sözünün karşılığı. Alain'in *Propos*'larına da çok güzel gidiyor bu söz. Hayatını liselerin son sınıflarında felsefe öğretmenliği etmekle geçiren, kendisine verilen en üstün yerleri bile bir el işaretiyle red edecek kadar alçakgönüllük gösteren Alain, bir başka

Alain'le, iç dünyasını baştan başa kaplıyan Alain'le durmadan söyleşi halinde olduğu için eskilerin, ve meselâ Voltaire'in *Deneme* adını vereceği bu yazılara *Söyleşi* adını vermekten çekinmemiş.

André Maurois, öğretmeni Alain'den söz ederken: "Sokrates ölmedi," diyor ve ünlü filozofla bir tutuyor. Ama ne var ki, Alain, bir okul kurmuş değil, bir çığır açmış da değil. Buna karşılık Sokrates'in yapmadığını yapmış, konuşmalarını öğrencilerine yazdırmamış, kendisi yazmış. Binlerce söyleşi var Alain'in. Bunlarda metafiziğin, sanatın, ahlâkın, toplumbilimin ve mantığın ötedenberi ele aldığı bütün sorunları ele almış ve çağının gerektirdiği merceğin arkasından her birini bir kaç kere hem de derinlemesine incelemiş. Üstelik halkın seviyesine inmekten de geri kalmamış. Çok yanı olan bir insan şu Alain. Aydın olan da olmıyan da onu okurken zevk duyuyor. Bernard Russel gibi, o da, yalnız seçkinlerin filozofu değil. Ama gerekirse bir mühendise ders verecek kadar matematik sorunlara dalabiliyor. Bazan en zorlu kompotörü şaşırtacak kadar müziğe girebiliyor. Edebiyat için de, resim için de, tiyatro için de aynı şeyleri söyleyebiliriz. Ya artı insanı incelerken gösterdiği hüner, değm ve ruhbilimcilerde bile bulunmaz. Sözü'n kısası Alain'i okuyan, insanoglunun çeşitli dallarda, yüzyıllar boyunca gösterdiği gelişmeyi hiç güçlük çekmeden izleyebilir.

SUÇ VE CEZA

(Dostoyevski, Çeviren: Hasan Âli Ediz, Millî Eğitim Bakanlığı, Dünya Edebiyatından Tercüme, Rus Klâsikleri 62, İstanbul, 1964 3. Baskı, cilt I, XXVII 352 sayfa, 600 krş; cilt II 310 sayfa 550 krş. cilt III 352 sayfa 680 krş.)

Rus edebiyatında olduğu kadar dünya edebiyatında da önemli bir yer tutan Dostoyevski, 1821 de doğdu. 1843 de askerî mühendis okulunu bitirdi. Bir yıl sonra istifa ederek ordudan ayrıldı. Kendini edebiyata verdi. Zaten daha çocukluğundan

beri metodlu bir edebî hazırlık devri geçirmiş, Karamzin, Yukovski, Puşkin gibi Rus şairlerini âdeta ezberlemişti. Dostoyevski, daha okul sıralarında iken, Batı edebiyatıyla de ilgilenmiş, Racin, Corneille, Schiller, George Sand, Eugène Sue gibi yazar ve şairlerin eserlerini elinden düşürmez olmuştu. Hele Balzac onu adeta büyülemişti. Balzac'a olan büyük hayranlığının bir sonucu olarak da 1843 de "Eugénie Grandet" romanını Rusça'ya çevirmişti.

Dostoyevski bu edebî hazırlık devrinde sonra 1845 de ilk edebî eseri olan "İnsancıklar"ı yayımladı. Derin bir hümanizm, çok ince bir psikolojik tahlil niteliklerini taşıyan bu eseriyle, Dostoyevski, pek çabuk meşhur oldu. Bütün edebiyat salonlarının kapıları kendisine açıldı. "İnsancıklar"dan sonra, 1848 de "Beyaz-Geceler", 1849 da da "Netoçka Nezvonova" eserleri çıktı.

1849 da Dostoyevski'nin hem kişisel, hem edebî hayatını altüst eden bir olay oldu. Genç yazar, o sıralarda, Çarlık rejimine karşı çalışan gizli bir guruba girmişti. Yakalandı, 4 yıl hapis, 5 yıl da sürgün cezasına çarptırıldı. Sürgünde bulunduğu sıralarda "Ölümler Evinde Hâtıralar", "Stepançikovo Köyü" ve "Amcanın Rüyası" gibi eserleri çıktı.

Dostoyevski, 1859 da sürgünden döndü. 1860 - 1865 yılları arasında "Hor ve Hakir görülenler", "Tatsız Bir Olay", "Yaz İzlenimleri Üzerine Kış Notları" gibi eserleri çıktı. 1866 yılında da en önemli, en ünlü eserlerinden biri olan "Suç Ve Ceza" romanı yayımlandı.

Dostoyevski'nin, sürgünden sonra bil-lurlaşan görüşleri, edebî biçimde en parlak anlatımını bu eserinde buldu.

Petersburg üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencisi Raskolnikov, öğrenimini tamamlamak için kaldığı bu koca şehirde, korkunç sefalet tablolarına tanıklık etmiş, insan acılarının her çeşidini görmüştür. Üstelik kendisi de sefaletin pençesinde inlemektedir. Bu yüzden üniversite öğrenimini yarıdan bırakmıştır. Yemekli olarak tuttuğu

pansiyonun kirasını aylardanberidir ödiyemediği için, pansiyoncu kadın yemeğini kesmiş, delikanlı artık yemeksiz de kalmıştır. Sefaletin son kertesine yuvarlanmış olan Raskolnikov'un kafasında yavaş yavaş, tuhaf bazı düşünceler filiz vermeğe başlar.

Bir kaplumbağa gibi kabuğuna çekilen aç Raskolnikov'un dimağını bir burğu gibi delen bu düşünceler, yavaş yavaş bir nazariye haline gelirken, delikanlı, annesinden bir mektup alır. Annesi bu mektubunda, şimdiye kadar kendisine para gönderemeyişinin nedenlerini açıklarken, kız kardeşi Doneçka'nın mürebbiye olarak çalıştığı Svidrigaylov'un evinde nasıl ıftiraya uğradığını; sonradan gerçeğin nasıl meydana çıktığını; nihayet Doneçka'nın, ailesine yardım edebilmek için, kendini feda edercesine, Lujin adlı yaşlı iş adamına varma kararını anlatır.

Bu mektup, Raskolnikov'un kafasında filiz veren ve artık bir nazariye halini almış olan düşünceler üzerinde hızlandırıcı bir etki yapar: "Mutlaka bir şeyler yapmak gerek, hem de şimdi.. Hemen şimdi, ya bir şeyler yapmak, ya da, kadere boyun eğerek, her türlü çalışma, yaşama ve sevmeye haklarından vaz geçip içimdeki ihtirası boğmak gerek" diye düşünür.

Tam bu sıralarda, bir raslantı olarak uğradığı bir meyhanede kulak misafiri olduğu bir konuşma, ondaki son duraksamaları da ortadan kaldırır: meyhaneden bir subayla tanışmadığı bir üniversite öğrencisi konuşmaktadırlar. Konuşma konusu da, az önce Raskolnikov'un baba yadigarı bir saati rehine yatırdığı tefeci bir kocakarıdır. Raskolnikov kulak kesilir.

Öğrenci, tefeci kocakarının korkunç bir cadı olduğunu, rehine konan eşya değerinin ancak dörtte biri kadar para verdiğini, çok parası olduğunu anlattıktan ve kocakarı üzerine bir çok tafsilat verdikten sonra, şunları ekler: "Kocakarıyı öldür, parasını al. Sonra da şu parayı bütün insanlığın, toplumun yararına harca. Ne dersin, yapacağın binlerce hayırlı işle bu küçük cinayeti unutturulamaz mı? Bir ölüme karşı binler-

ce hayat.. Bu bir hesap işi.. Hem genel muvazenede bu aptal kocakarının ne değeri olabilir?"

Raskolnikov bu konuşmayı, "kaderin bir işareti, bir kararı" gibi saydı. Çünkü, kafasında kocakarı ile ilgili düşüncelerin filiz verdiği, kendi kafasında da *barfi barfine aynı düşünceler* doğduğu bir sırada, bu konuşma üzerine gelmişti.

Bu maddi ve psikolojik hazırlıklardan sonra, artık Raskolnikov'un gidip tefeci kocakarıyı öldürmesinden başka yapılacak bir şey kalmamıştır.

Raskolnikov tefeci kocakarıyı, bir az sonra da dışarıdan gelen kocakarının kız kardeşini balta ile öldürür. Hele hesapta olmıyan bu ikinci cinayetten sonra, Raskolnikov yarı çılgına döner ve asil bundan sonra onun ruh faciası başlar.

Raskolnikov'un kişiliği, psikolojisi, iç dramı, birbirine girift olmuş sosyal bir takım olayların, korkunç bir sefalet tablosunun fonu üzerinde canlandırılmıştır. İşte, veremli karısının çoraplarını, aklıktan ağlaşan çocuklarının ekme parasını çalıp içkiye verecek kadar alçalmış olan Marmeladov; işte, sarhoş babasına rakı, üvey annesine, üvey kardeşlerine ekme parası sağlamak için vücudunu satılığa çıkaran iyi yürekli Sonya Marmeladova; dünya durdukça yaşayacak olan ölümsüz Sonya. İşte, Marmeladov'un veremli karısı Katherine İvanovna. Soylu bir ailenin kızı iken zaruretten Marmeladov'a varmış olan Katherine İvanovna, ağlaşan çocuklarını durmadan döğmekte, toplumdan hıncını almak için, sokak ortasında onlara Fransızca şarkılar söylemekte ve onları dans ettirmektedir. İşte, ne ile geçindikleri belli olmıyan, geçmişleri karanlık, her şeyi yapmağa yatkın, ama evlerinin "namusunu" lekeliyor diye Soneçka'nın aynı evde oturmasına izin vermiyecek kadar namusluluk taslayan bir takım ev kadınları; tefeci kocakarıları, sarhoşlar, polis komiserleri, polisler, randevucu Laviza'lar.. Sos-

yal adâlet nazariyesi altında egoizim vaazeden ve "her şeyden önce kendini sev, çünkü dünya da her şey kişisel çıkar üzerine kurulmuştur" diyen Lujin ve nihayet, Raskolnikov'un kız kardeşi güzel, akıllı Doneçkal. Ağabeysine yardım etmek ve annesini refaha kavuşturmak için hayatını kendinden yaşlı, egoist Lujin'in hayatı ile birleştirmeğe razı olan asil ruhlu Doneçkal!

İşte, Dostoyevski'nin "Suç Ve Ceza" romanında insan ilişkileri böyle anlatılmıştır. Bu ilişkilerin fonu üzerinde, romanın başlıca kişisi Raskolnikov ile, romanın ana düşüncelerini anlamak için büyük bir önemi olan Sonya ve Svidrigaylov tipleri canlandırılmıştır.

B U D A L A

(Dostoyevski, Çeviren: Servet Lünel, Milli Eğitim Bakanlığı, Dünya Edebiyatından Tercümeleler, Rus Klasikleri Serisi: 75, Ankara, 1963, Cilt: I, 332 sayfa, 550 krs.)

Dostoyevski'nin romanları, kendi hayatının ateşten bir nehridir. Onun bütün roman kişilerinin damarlarında kendi kanı dolaşır. O, yarattığı roman kişileriyle beraber cinayet işlemeğe gider. Onlarla birlikte acı çeker, pişmanlık duyar, kaynaşan hayatı onlarla birlikte yaşar.

Bu, bütün romanlarından çok "Budala" da görülür. Dostoyevski sar'alıdır. "Budala" romanın başlıca kişilerinden biri olan Prens Mişkin de sar'alıdır. Bunun içindir ki Dostoyevski, Prens Mişkin'in duygularını, izlenimlerini, dramını böylesine canlı anlatmasını bilmiştir.

"Budala", Dostoyevski'nin, en psikolojik eserlerinden biridir. Eserin belli başlı bir konusu yoktur, ama, romanda canlandırılan tipler, Dostoyevski'nin düşüncelerini en başarılı bir biçimde anlatmaktadır.

Sar'alı bir hasta olan Prens Mişkin, tedavi gördüğü İsviçre'deki bir klinikten Petersburg'a döner. Yetimdir. Bütün serveti, içinde kişisel eşyaları bulunan bir ç-

yakındırlar.. Gerçeği elde etmek için hiç bir çabada bulunmayanlardan buna daha lâayıklırlar.. İhtiras, her şeyi mâzur gösterir, ihtiras, hattâ canice ihtiras, kaba sofuluktan iyidir.

Mişkin'in dostları arasında, hapisane olan bir dünyadan kurtulanların yanında, bu hapisaneye henüz girmemiş olanlar: çocuklarda vardır. Bunlar, zor ve şiddet tanımayan bir ruha maliktirler. Bunlar donmuş bir dünya görüşü yaratmağa henüz vakit bulamamışlardır. İşte Mişkin de, tıpkı onlar gibi, büyüklerin avlusunda kaybolmuş bir küçüktür.

Bu roman bazı duygun kişiler tarafından önceden sezilen ve hiç biri irade gücüyle reddedilemiyen bir felâketler serisinden ibarettir. Çünkü Dostoyevski'nin kişileri,

ancak, kendilerini mahvedecek olaylara yönelen kişilerdir.

Prens Mişkin, mutlak olarak aslında iyi olan bu adam, Yepançin ailesine karışır karışmaz, bütün entrikalara, kendisini ilgilendirmiyen işlere burnunu sokar. Canını, ruhunu, sükûnunu tehdit eden işlerle uğraşır, Nastasya Filipovna'nın ızdıraplı yüzünü bir fotoğrafta görünce, bu günahkâr kadına elini uzatmağa kalkar. Bununla beraber bu isteğinin boş olduğunun farkındadır. Genç kadını, bir hayvan kadar sert Rogojin'e karşı elde etmeğe çalışır. Bu işten vazgeçince, kadını ölüme gönderdiğini iyice bilir. Ve kadın Rogojin'in peşinden giden. Çünkü hayatta yapacağı en büyük hata budur. Rogojin onu öldürür. Çünkü o da bu davranışı ile, ömrü boyunca acı çekeceğini temin eder. Katil ile "mutlak olarak iyi adam" ölünün başında uzlaşırlar.. Çünkü ikisi de, kaçınılması elde olmiyan felâketin olup bittiği duygusunu kavrarlar.

TÜSTAV

kından ibarettir. Dünyadan haberi yoktur. İsviçre'de kendisini tedavi eden doktoru ona şunları söylemişti: "Siz, kelimenin tam anlamıyla gerçek bir çocuksunuz! Karakterinizin, ruhunuzun, hattâ zekânızın gelişimi bakımından, siz henüz ergin değilsiniz! Hattâ 60 yaşına kadar yaşasanız yine böyle kalacaksınız!"

İşte bu 26 yaşındaki çocuk, dalkavukluk, iki yüzlülük nedir bilmeden terbiyeli, utangaç, saf, kolay aldatılmağa elverişli, hiç bir hayat tecrübesi olmadan, sadece kendi iç dünyasını seyretmekle yaşamıştı. İnsanlarla olan bütün ilişkilerinde saftır. Bundan ötürü de, kötülerle, dalkavuklarla, şehvet düşkünleriyle, içki içicilerle dolu Petersburg gibi büyük şehirin içine düştüğü zaman sığıntı gibi göründü. İlk ziyaretini, uzaktan akrabası olan ve kendisinden işleri için öğütler beklediği general Yepaın'ın yaptı. Ve hemen saflığını açığa vurdu. Evin uşağına nutuklar çekti, generalin sekreteri önünde bir sürü gaflar yaptı. Sonra, büyük bir tiradı söylerken bir Çin vazosunu kırdı. Vazonun kırılması bir semboldür. Bu Çin vazosu düşünceleri tarafından sürüklendiği zaman çarptığı ve sendelediği maddi dünyadır.

Bununla beraber, bu vazoları kıran bu saf geveze, bu acemi ama sempatik adam, çevresindekileri kendisine isyan ettirmez. Arka düşünceleri olmayan bu saf adam, kendisine düşman olanları bile büyüler ve silahlarını teslim etmeğe mecbur eder. Onunla alay ettikleri bir gerçektir. Ama, görgü kurallarına karşı işlediği hataları, bir yabancıdan yaptığı dil hatalarını affeder gibi affederler. Onun, bulunduğu meclisten başka bir dünyada olduğu hemen hissedilir. İlk bakışta, her türlü eğitimden yoksun sanılan bu yolcunun kafası gerçekte özel bir bilgi ile doluydu. Kendisinin, bu dünyada mahpus bulunanların aslâ anlamıyacakları bir bilgisi vardı. Nitekim General Yepaın'ın kızı şu sözlerle bunu aşığa vurmaktadır: "Ana seziş sizde başkalarından çok fazla gelişmiştir. Sizin zekânız, başkalarının rüyalarında bile farkedemeyeceklerinden faz-

ladır. Çünkü iki çeşit seziş vardır: 1) Ana seziş, 2) ikinci derecede seziş.."

Gerçekten de bütün "Budala" romanı, yer yer, zaman zaman bu iki sezişin birbiri içine girmesinden örülmüştür. Gizli zekâ, duyguların zekâsı olan bu ana seziş, girdiği yerde, bulunduğu ortamda bir takım karışıklıklar yaratır.

İşte, böyle bir zekâyâ sahip plan Mişkin, her geçtiği yerde kakhaha ile selâmlanır. "Hiç gelişmemiş" bir aptal muamelesi görür. Hattâ annesi bile, önce ona aptal gibi davranmış, ama bu aptal adam, bu gelişmemiş, bu zekâ fıkarası adam, yavaş yavaş, kuvvetle yerleşmiş prensipleri yerinden oynatmaya, akıllı kişileri düşündürmeye başlar. Zamanla bu "sığıntı" vaz geçilmez bir adam olmaya, güçlülere hükmü altına almaya başlar. Ve noları, istemeden eline avucuna alır, en bozulmuş, en kötü kişilere, en tatlı, en merhametli kişiler muamelesi yapar. Bunlar iyi olur. Çünkü o, onların iyi olmasını ister ve öyle olduklarına inanır. Böylece mağrur kişiler, hakir olmanın tevazusallığını anlarlar. Egoistler ruhlarını tevazua açarlar. Hoşnutsuzlar, tekrar çocukların saflığına erişirler. Utanç, kin, bir zaman için onun gözünden kaybolur. Herkesin yaşayışı, artık dünya ile ilgisi olmıyan bir anlam alır. Mişkin herkesin gözünde, başka bir hayatın belirtisi olur. Kendisini gören ve dinleyenler üzerinde bir iz, bir işaret bırakır. Onu tanıyanlar, artık onu tanımadan önceki insanlar değildirlere. Özellikle, sertler, merhametsizler, kötüler, yolunu sapıtanlar "*bütün sınırları aşmış olanlar*" onun varlığındaki büyüğü en çok duyanlardır. Onu ilk alınyacak olanlar, kitabın sonunda metresini öldürecek olan gaddar, sert, tüccar Rogojin ve orospu Nastasya Filipovna'dır. Neden? Çünkü Dostoyevski'nin anlayışına göre, özellikle, yürürlükteki ahlak prensiplerinden kurtulmuş olan bunlardır. Bunların, evvelce kendilerini çepçevre sarmış olan duvarların dışında yollarını kaybettikleri muhakkaktır. Ama onlar ki, özgürlüğü elde etmeğe yönelmişlerdir, onlar ki, kötülük etmişlerdir, onlar, yazara göre, gerçeğe daha

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

E. O'NEILL

Altın

Çeviren : Avni Givda
260 kuruş (II. baskı)

MEVLÂNA

Rubailer (Seçmeler)

Çeviren : M. N. Gençosman
325 kuruş

ÇEHOV

Hikâyeler II

Çeviren : Servet Lünel
820 kuruş. (II. baskı)

MARLOW

Doktor Faustus

Çeviren : Prof. İrfan Şahinbaş
100 kuruş (II. baskı)

EFLATUN

Meneksenos

Çeviren : Prof. İrfan Şahinbaş
100 kuruş (II. baskı)

GOLDONİ

Antikacının Ailesi

Çeviren : Ekrem Sungar
250 kuruş (II. baskı)

S O N Y A Y I N L A R

PLAUTUS

Urgan

Çeviren : Nurullah Ataç
200 kuruş. (II. baskı)

MOLIERE

Zorla Evlenme

Çeviren : Afif Obay
100 kuruş (II. baskı)

T. WILLIAMS

Arzu Tramvayı

Çeviren : Hâilil Çakır
360 kuruş.

SHAKESPEARE

Kral Lear

Çeviren : Prof. İrfan Şahinbaş
300 kuruş. (II. baskı)

MEVLÂNA

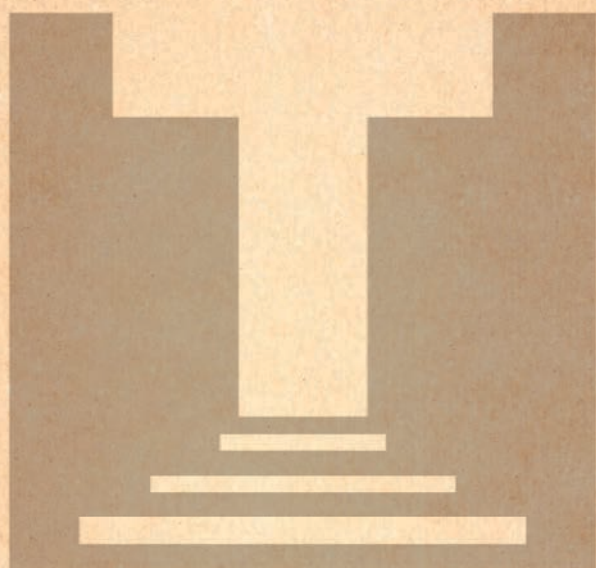
Divan-ı Kebirden Seçme Şiirler

Çeviren : Mithat Baharî Beytur
685 kuruş

EFLATUN

Protagoras

Çeviren : Prof. Nurettin Şazi Kösemihal
210 kuruş (II. baskı).

TÜSTAV

TÜSTAV

No. 3534

F. 400 Kuruş